

Förord

Lokföraren Thore Björk (1895- 1974) var en riktig gävlepojke, även om hans far var från Lerbo socken i Sörmland och hans mor från det västmanländska Gunnilbo.

Han älskade sin barndoms stad, Gävle. Det märker man när man läser minnena från uppväxt- och ungdomsåren. Här framträder också ett stort persongalleri, t.ex. verkstadsarbetaren Todén, Gångar- Pelle, Lång-Pelle, Lort-Olle som spelade handklaver, grosshandlare Kronberg, den snåla konsulinnan på Strandgatan, Söderhjelmarna på Tolvfors bruk och 136:an Karlsson från Kastet i Gävle som skrev visan om 13:e kompaniet vid kungliga Helsingeregemente. Och inte att förglömma; La belle Ingeborg och Buzola.

Thores minnen från beväringstiden 1914/15 är många och innehållsrika; särskilt kittlande är det att följa med honom till Boden och hur han och några kamrater ”bondade” över till finska sidan (som ju då var ryskt).

Av någon anledning väcktes tidigt hos Thore intresse för Tolvfors bruk och dess historia. Med sällsam noggrannhet ger han läsaren inblick i ägarelängden, men också vad som framställdes på bruket och hur mycket. På söder i Gävle ligger den Söderhjelmiska gården från 1700-talet; sedan länge ett värdshus. Gårdens forna ägare var också ägare till Tolvfors.

Sist men inte minst berättar Thore om sina första anställningsår vid Gefle-Dala Jernvägar. Att vara lokputsare hörde sannerligen inte till de mest glamorösa arbetena. Vi får följa med honom i yrket till Rättvik, där han talade med masarna på rättviksmål och höll på att sluta som storbonde.

Thore Björks minnen som sträcker sig fram till 1919, är närmast att se som ett försök att kombinera lokal historieskildring med memoarens. Vi måste ha i minnet, att den 6-åriga folkskolan var den bildningsgrund han hade. Därför hörde kanske språkbehandling inte till hans starkare sidor. Men han kunde berätta! Skildringen är bearbetad av äldste sonen Börje (1922- 2006) och ordbehandlad av honom i dator under 1998. Smärre tillrättalägganden har gjorts av mig, senast under 2008. Samtidigt har det varit viktigt att behålla något av det talspråk Thore använde då han skrev. Annars skulle mycket av bokens värde gå förlorat.

Christer Björk

Första kapitlet.

Om mina föräldrar

En söndagsmorgon i slutet av oktober år 1877 landsteg en yngling på kajen framför Norra Stationen, som då var belägen vid lastkajen till fraktgodsmagasinet. Han kom då med kustbåten Oscar II, som då hade kustfart från Stockholm och utmed norrlandskusten med passagerare och stycke gods. Trots att järnvägen Uppsala-Gävle hade öppnats för trafik 1874, valde den fattige ynglingen den betydligt billigare resan med båt. Resan var besvärligt blåsig och kall. När de kom in i Gävlebukten började dimman och regnet kom. Det klarnade något när båten ångade upp i ån och förtöjde vid kajen. Men var skulle den nu ensamma ynglingen ta vägen? Det var första gången som han var ute på egen hand, här i Gävle och så långt borta från föräldrahemmet. Men här skulle han söka sin lycka och framtid.

Han var 19 år fyllda, men redan som 17-åring hade han fått lämna föräldrahemmet. Stugan blev för trång då barnaskaran utökades. De var fem syskon, fyra pojkar och en flicka. I tur och ordning, allt efter ålder, lämnade de hemmet: en mindre bondgård, men dock egen, intill det mäktiga Eriksbergs slott. Hemmanet bestod av en liten stuga med tillhörande ladugård och nödvändiga uthusbodar samt matjord 3/16 mantal. Gården hette Nafvesta och låg i Lerbo socken, Södermanland. Närmaste järnvägsstation var Valla. Några väskor fanns inte på den tiden utan det var färdkistor och nattsäckar. Den som nu kom den långa vägen från Sörmland var min far Carl Fredrik Gustavsson. Han hade med sig en drängkista, som hans far hade tillverkat och inrett. Hans mor hade omsorgsfullt packat ned hans kläder och de förnödenheter som han skulle ha med sig och en rejäl torrskaffning till matsäck. I den lilla lådan på sidan av kistan låg den lilla bibeln, som han fått vid konfirmationen den 8 juni 1873. Det togs ett ömt farväl när han skulle resa så långt bort från hemmet. Eftersom ingen annan än baron på Eriksberg hade hästar fick han nu åka efter två rediga oxar till Valla station för att ta tåget till Stockholm. Den första platsen i Gävle var som dräng hos åkare Fröling, vilken han träffade vid hamnen. Han frågade honom om han visste något arbete för honom. ”Du kan börja hos mig och köra ut gods från båtarna” svarade Fröling. Han tog platsen och började sitt arbete klockan fem på morgonen dagen efter. Efter ett år hos Fröling blev han erbjuden plats hos Järnhandlare Ränner. Han hade erbjudits platsen för att järnhandlaren hade märkt att han hade ett utmärkt ordningssinne och reda i sitt arbete.

Denne Ränner hade sin järnhandel vid Stora Torget vid Nygatan i Zimmermans hus, läder och skor. Där stannade han två år och sökte därefter anställning som stationskarl vid Gävle-Dala Järnvägar. Det blev långa och besvärliga arbetstider. Tjänstgöring natt såväl som dag för samma betalning. 10 till 12, ja ända till 16 timmar per dygn. Men arbetet var eftertraktat trots allt. Efter en tid blev han uttagen till växeltjänst och efter ett år i ordinarie tjänst som nr 30 Gustavsson. Efter giftermålet med min mor Hedvig Lovisa Jansson blev han tillsagd att byta efternamn med anledning av det stora antalet Gustavsöner vid järnvägen. Han antog sig då efternamnet Björk.

Min mor Hedvig (Hedda) Lovisa kom från Falun, men var nu bosatt i Gävle. Hennes far hade anställning vid Falu gruva som snickare för tillverkning av smålådor för guld- och silvertransporter. De levde under mycket fattiga omständigheter. De flyttade till Falun från Västmanland, Färna Bruk, Gunnilbo socken där fadern var bruksbonde med 1/8 hemman, Öster Flena. Hennes första plats i Gävle var som husa hos grosshandlare B.G Kronberg där hon tjänade i två år. Därefter bytte hon anställning och kom till läderhandlare Zimmerman där hon träffade Carl Fredrik Björk. De arbetade i samma fastighet. Tycke uppstod och de gifte sig 1881. Fru Zimmerman betalade bröllopet och av järnhandlare Zimmerman fick de i lysningspresent ett sockerskrin som ännu är i användbart skick.

De var vid giftermålet 23 år gamla, båda två. Äktenskapet blev lyckligt och de båda var fullt medvetna om att livet skulle bli strävsamt. Då mannen var stationskarl var de tvingade att bo i järnvägens gårdar. De fick ett enrum i den östra stadsdelen Hospitalsgatan 7. Efter 3 år flyttade de med en son till en lägenhet om ett rum och kök med adress Hospitalsgatan N: o 3 med en hyra på 54: -/månad. Där bodde de kvar under det att barnaskaran växte. Det blev fem barn men den 3: e i barnaskaran dog vid mycket spädd ålder. Han hette Carl Erik. Nu var vi nu tre pojkar och en flicka. Det yngsta av barnen var jag, Carl Thore.

Andra kapitlet.

Om min barndom i Gävle

Nu vill jag först berätta om min barndom:

Jag höll väl reda på vem som bodde inom den stora fastigheten, som bestod av tre gårdar, de så kallade Järnvägs gårdarna. Barnen var givetvis järnvägsungarna. I den lägenhet som gränsade till Åkessons fastighet bodde en järnvägens nattvakt, Blomberg. De hade inga barn men mycket barnkära. Eftersom jag hade en låda med jord jag hade sått i frön av blommor, rödbetor och morötter kallade de mig för trädgårdsmästaren. När hösten kom köpte Blomberg hela skörden för en krona. Det var stora pengar men de fick jag inte behålla för far och mor, de visste bättre. De hade tagit ut en bankbok åt mig i Gefle Stads Sparbank och den kronan var inte den första slanten. Året före utställningen, 1900, var det jakt på råttor i staden. Det betalades ut 5 öre för varje svans, som visades upp. Det var en skeppshandlare vid fisktorget, som gjorde utbetalningen. Blomberg gillrade många fällor och tog mycket råttor och tog vara på svansarna. Jag hade tumme med Blomberg så vid ett tillfälle fick jag en svans, det var hela 5 öre. Vi var vana vid 1 á 2 öre om det bjöds något i penningväg. Min något äldre bror, Filip, grät och ville ha hälften, och det fick han. Jag lättade på skinnets och drog av det. Han fick skinnets, sålde det och fick 5 öre. På eftermiddagen var jag där och sålde den skinnlösa svansen. De frågade varför svansen var skinnflådd: ”det vet jag inte” svarade jag. ”Han har nog suttit fast i någonting och slitit sig loss”, sade bodknodden. Så fick också jag min 5 öring. I samma förstuga som vår, bodde en bangårdsförman Andersson. En trappa upp bodde en ungarl i ett enrum, Pettersson. Han arbetade i järnvägsverkstaden där de kallade honom för gängarpelle då han stod vid en gängmaskin. I lägenheten mot stora porten bodde stationskarl Eriksson, som hade två pojkar Harald och Oskar. I den stora gården Hospitalsgatan n:o 5, närmast intill porten på nedre botten bodde en lokförare Eld. I samma förstuga bodde verkstadsarbetare Hans Petter Forsberg samt verkstadsarbetare Blomqvist. På övre våningen bodde verkstadsförman Liljegren, verkstadsarbetare Todén samt lokförare Fredrik Forsberg. På vinden en ungarl verkstadsarbetare Marström, som vi barn tyckte mycket om. Han var glad och skojade med oss. Marström reste till Amerika och kom aldrig tillbaka. Sedan har vi hörngården, Hospitalsgatan n:o 7, i hörnet av Ruddamsgatan. I den första lägenheten närmast porten bodde stationskarl Eriksson den vi kallade Kesen eller klistersprinsen. Han jobbade på Norra Magasinet och klistrade adresslappar. Det var åkarna som hade givit honom det öknamnet. Kesen var gift med Tata. I hörnet av den vinkelgården vägg,

vägg i vägg med Tata, stationskarl Ekströms. De hade två flickor, Elin och Elsa, Elin var jämngammal med mig och där jag var där var också hon. När vi alla ungar kom tillsammans och lekte hade vi mycket roligt. En av lekarna var att lägga ut en kniv eller portmonnä fastsatt i ett snöre. Snöret drog vi under porten där vi ungar låg. Då någon förbigående böjde sig ned för att ta upp ”betet” ryckte vi undan det. En dag kom vi hem från skolan och lärt oss något nytt, att sätta fast någon med benen i kors runt en lyckstolpe. Elin var det första offret och kom inte loss utan hjälp. Men efter att ha hoppat runt henne en stund hjälpte vi henne att komma loss. Ja det var några lekar, inte alltid så snälla. Granne till Erikssons var överförman Höglund, men han flyttade snart. I hans lägenhet inflyttade stationskarl Myrberg. I den andra sidan av förstugan bodde verkstadsarbetare Vestling. I ett rum på nedre botten bodde två ungar, Nordin och Wixner. På vinden bodde en lokeldare August Samuelssons. De hade rum och kök med en litet konstig rumsplacering. Köket i det ena hörnet av vinden och kammaren med vinden emellan i det andra hörnet av gården. I nästa ingång bodde maskinist Valinder med familj. De hade två döttrar som blev föräldralösa då makarna dog. Flickorna fick då flytta den äldsta fick tjäna sitt leve bröd den yngre, Lisa, kom på barnhem. I Valinders lägenhet inflyttade verkstadsarbetare Vahlund med familj. De hade fyra barn. Så den sista lägenheten, där bodde stationskarl Olsson. Han arbetade vid centralstationen, där han vevade ned bommarna över Drottninggatan och bangården. Om han kom åt vevade han gärna ned bommarna i skallen på den som inte passade sig. En mindre stuga, på andra sidan om porten, var brygg- och bagarstuga. Ingen av dem som bodde i gårdarna hade telefon men ett mindre telefontorn byggdes på den stora gården, n:o 5. Då telefontornet togs bort drogs en telefonledning utefter Hospitalsgatan. Då det grävdes för denna kabel uppkastades det massor av ben och söderslagna kranier från en gammal begravningsplats. Mitt emot Hospitalsgatan 5 låg en mindre gård som ägdes av banmästare Åhlén. Mannen kallades allmänt för Britta. Då en arbetare sökte arbete vid banavdelningen trodde han att Britta var banmästarens efternamn och tilltalade banmästaren så. På denna tomt stod en gång en kyrka, Hospitalskyrkan eller Sofia Magdalena kyrka. Namnet kom från den danska prinsessan, som då var förmäld med kronprins Gustaf av Sverige. Kyrkan invigdes 1767 men förstördes av brand under den stora stadsbranden 1869 och jämnades sedan med marken. Hur hade vi det i vår lägenhet? Där fanns inga moderniteter. Frånförstugan kom man direkt in i köket. Innanför köket eller kammaren som rummet kallades. Båda rummen var helpanelade med pärlspånt. Tak

och väggar var målade i en gråaktig färg. I golven var det stora springor så på vintern var här dubbla trasmattor. Inget vatten eller avlopp fanns. I ett litet skåp med något blommigt förhänge fanns slaskhinken och ovanpå en vattenhink med en mindre skopa. Intill skåpet fanns en rätt stor järnspis av fabrikat Lindahl & Runer, och vid sidan om, en väl tilltagen vedlår. Vid fönstret hängde en fotogenlampa som spred sitt matta sken. Förutom till matlagning, användes köket till sängkammare åt gammelmormor och två av de yngsta barnens sängplatser. I kammaren sov far och mor samt de två äldsta barnen. Nog var det trångt mellan liggplatserna när far kom hem på natten efter tjänstgöringen. På sommaren då det var ljust gick det väl an men på vintern var det besvärligare. Att med snö och kallt ute komma intravande och dra hela vintern med sig i detta mörker och sedan klä av sig var besvärligt. Då var det skönt att lägga händerna på kakelugnen, varm och skön, för att sedan krypa till kojs. Mor var uppe tidigt om morgnarna. Klockan 6 var hon igång utom på helgerna då blev det ännu tidigare. Sedan mor var uppe stod det inte på förrän vi var igång allesammans friska och nöjda efter natten sömn.

Eftersom det var mycket barn på Öster samlades alla barnen på järnvägsgården där alltid någonting hände. Vi lekte ofta indianer och vita. Skulle vi ha något särskilt roligt drog vi iväg till Dybecks brädgård, som låg där galvanfabriken nu ligger. Högt däruppe under taket på en brädstapel hade vi byggt en koja. Den var så välbyggd så den inte syntes från marken. Det fanns klättergångar i brädstapeln för att ta sig dit. Det gällde att hålla i sig så man inte tappade taget. Jagade av brädgårdens folk försvann vi som uppslukade av jorden. Gormande och svärande gick mannarna där nere och funderade var ungarna tog vägen. Men en dag blev vi upptäckta och jagade genom vedstapeln. Vi släppte nästan upp manen, vi klättrade ned på utsidan av stapeln och försvann. Nattvakten var en elak man, ej så gammal, försedd med käpp. En dag då han kom hade vi spänt ett snöre mellan staplarna, ungefär mitt i Stapelgatan. När vi fick se vakten komma stod vi hojtande och viftande i den andra änden av gatan. Han var inte sen att hytta med sin käpp och kom rusande mot oss. Snöret märkte han inte, utan med käppen i högsta hugg låg han där framstupa. Men då var det bäst att hålla sig undan för nu var han arg. Brädgårdsarbetarna var skojfriska och hjälpsamma allesammans och skrattade så gott åt våra upptåg. En bit från Dybecks kontor, vid Lillåkajen, låg en liten ångbåt som kallades Lill Ville. Båten hette naturligtvis Vilhelm och användes mest för bogsering av pråmar för virkestransporter. De täckta pråmarna såg ut som små hus och låg ofta två eller tre i bredd. En eka kunde knappt passera dem. Ja det var ett rörligt liv

Lillån med alla dessa pråmar och ett tillhåll för ungar. En större roddbåt låg vid kajen i närheten av Ville. Denna båt fick användas för att komma över ån. Den roddes inte på vanligt sätt utan den skulle vriggas med en åra i aktern. Det blåste rätt friskt när vi ungar packade oss ner i båten. Min bror Filip var duktig att vrigga men båten var för tungt lastad så han rådde inte hålla båten. Den drev iväg med skrik av ångest. När båten hade drivit förbi Lill Ville stack ett huvud upp ur båten, det var maskinisten och med honom en båtstake. ”Djävla ungar, nu sätter ni fast båten vid kaj ordentligt.” Det gjorde vi, glada över att inte driva vidare till havs. En tid efter hade samma båt försetts med dragkättingar. En lekkamrat, som aldrig varit med oss på våra äventyr var en liten föräldralös pojke. Hans far hade varit kopparslagare i järnvägsverkstaden. Men nu var både hans far och mor döda, de hade dött av lungtuberkulos. Han var mycket stillsam av sig och satt för det mesta i vedboden där han täljde båtar och djur av olika slag. Teckning var han även duktig på. Under sommaren fick han bo hos en verkstadsförman Liljegren. Till hösten skulle han flytta till barnasylen på Söder bakom fattigvården. Han grät när han var in och sade adjö och vi med honom. Jag erinrar mig att han hette Gustav Glans. Far, mor min bror och jag var till honom flera gånger. Hans fallenhet för ritning och konstnärliga anlag uppmärksammades av fattigvårdsstyrelsen och bland dem bankdirektör Robert Nordin. För egna medel försedde han Gustav med papper och pennor. Robert Nordin ville ha in honom på konstakademien men som målarlärling kom han till målarmästare Sjöström. Den sista gången som jag träffade Gustav var på Centralbron, då kom han med en dragkärra lastad med målargrejer. Han insjuknade i samma sjukdom som sina föräldrar och dog strax efter. Han lämnade efter sig en hel del teckningar som nu pryder väggarna på Källbäck som barnasylen nu heter. Sommartid förekom inte skor på fötterna om man inte skulle gå bort någonstans. Det var att springa barfota till långt in på hösten. Bada gjorde vi i den så kallade Näringen eller i Kanalen, där vi simmade runt hästbryggan.

Vid 6 års ålder kunde jag både simma och dyka. Om den lille hjulbente kusken var på gott humör kom för att bada hästarna kunde man få rida. Då hästarna simmade runt bryggan gällde det att hålla i sig i manen så man ej rullade av, detta gällde särskilt då de gick upp för den branta slänten. Sedan bar det av till ridhuset men då fick man passa sig för stallgumsen. Den hade till vana att obemärkt rusa fram och stångas i knäveckan och där låg man där framstupa. Ibland badade vi i Näringen men då blev det mest lek. Vi fångade småfisk med handduk, som vi höll mellan oss i var sin

ände. Näringen såg annorlunda ut då än numera. Då kunde vattnet gå långt över vägen till Strömsbro. På våren eller vid sjösprång steg vattnet nästan ända fram till "Enstagårdarna" så att diken stod fulla med vatten. Vid sidan av vägen fanns en spång som vilade på meterhöga bockar. Denna spång var ej för allmänheten och var därför försedd med grindar försedda med rejäla hänglås. När sedan vattnet sjönk undan användes marken till bete åt grosshandlare Kronbergs hästar. Far hade en eka som låg förtöjd vid Lillån strax till höger om klappbryggan nedanför Hospitalsgatan. Han hade den för fiske men den fick vi låna då han ej använde den. Med ekan hade vi mycket roligt än var vi fiskare än sjömän eller sjörövare. En gång var vi till Lervik, vädret var det allra bästa men en och annan molngubbe började komma upp. Men när vi skulle hem började det mörkna men då vi kom till Skansbanken började det regna intensivt. En av oss måste ösa vatten ur båten, hela vägen upp för Lillån. Genomvåta kom vi då hem. Gatorna forsade av vatten åska och blixtar korsade varandra. Jag tror inte det varit ett sådant Herrans väder varken förr eller senare.

Vi var bra på att fiska, vi metade, drog drag och lade ut långrev. Långrevsfångsten var oftast abborre eller annan fjällfisk. Vid ett tillfälle fick vi en ål, som vägde hela 1 kg. Den köpte Gustavs föräldrar för 1 kr. Det var mycket pengar att dela på för två när som man var van vid att få en 2-öring för ett ärende. Vid ett tillfälle lekte vi sjömän, min bror Filip och jag kapten och maskinist. Jag var kapten och Filip var hoppilandskalle och göra fast båten vid land. Det gick nog bra en lång tid att hoppa från brygga till brygga och upp på kajen. Men så missade han klappbryggan vid Hospitalsgatan och plumsade i. Det var djupt och han inte simkunnig började guppa upp och ned och skrek på hjälp. Från båtens akter fick jag tag i hans kalufs och ena armen. På mina rop på hjälp kom en karl springande och krängde av sig rocken. Vid framkomsten var Filip uppe i båten. Han hjälpte själv till att komma på benen i båten och rodde själv efter sin mössa. Jag var då bara fem år vid den händelsen. När vi kom hem hade mor redan fått reda på olyckan, som slutade så lyckligt. Men det var att få sina förmaningar och bannor förstås. Filip fick vara inne resten av dagen, men den som var in flera gånger på den eftermiddagen det var jag det. Jag talade då om för honom att om inte jag varit så, så hade du varit uppe hos Gud nu. Sedan blev det, å tänk att jag kunde få upp dig i båten igen. Ett annat sommarnöje var att gå ut till Haldins renhållningsentreprenör vid Sörby. På de högarna blev det ett segt tjockt skinn. Att trampa "sega" det var något till skojigt. Trampade man ner sig där, då visste man att man satt fast. Ville det sig illa var man nere med

båda benen i latrin. Den som råkade ut för det måste rengöra benen i någon vattensamling innan man gick hem. Vid latrinhögarna fanns det mycket med grabbar från alla håll och kanter från staden.

Att rulla tunna var också något till roligt. Det fanns en rätt djup vattensamling där Siporex nu ligger. Där fanns det gott om silltunnor och tomma fotogenfat samt en hel del Gefle-Dala-flak. För pojkar med fantasi var det mycket arbete att där uträtta. Bygga flaken samt att rulla tunna var väldans roligt. På våren var det mest med vatten och isflaken låg där simmande. Många gånger hamnade vi i plurret men det var att ta sig upp igen och rulla tunna. Innan vi då gick hem fick vi torka kläderna på någon ställning i solsken men det var både si och så med den torkningen.

På vintrarna, vid töväder, jumpade vi på Lillåns is. På våren seglade vi på isflaken med en stör i handen för att hålla balansen. Det hände flera gånger att en kamrat hamnade på samma isstycke, då kunde det gå sönder eller sjunka av tyngden. Då var det att hoppa till nästa isflak. Det var roligt, spännande och våghalsigt. När fjärden låg spegelblank kunde man åka ända ut till Båkhararna och till Bönan. Kom det då en isjakt, kunde man ibland få släpa med ett stycke. Konsul Carrik var ofta ute och seglade. Hemmagjorda isjakter med säckar som segel fanns det gott om. Säckan spändes mellan två störar och ett tvärstag, som man höll i. Så bar det ut över isen så det sjöng om skridskorna. Alltefter vindförhållandena kryssade dessa farkoster ut så långt de vågade och sedan bar det raka vägen hem igen. Ingen isbrytare fanns då som kunde rå på den tjocka isen utan den var obruten som på en insjö.

Om söndagarna samlades mycket folk, unga så väl som gamla, på isarna. Man promenerade, åkte sparkstötting med långa trämedar, stålmedar fanns inte då, och med hästskjutsar av alla slag. De burgnare inom staden, mest grosshandlare eller deras barn, åkte med bjällerkransade hästar. En del hade vita spetstücken från selen på hästen fram till fotsacken. Det var en brokig samling, så långt ögat kunde nå, ända ut till havs. Inga bullriga motorfordon, allt gick tyst och stilla till, det var före motorernas tid. En gång när vi var ute på skridskofärd, kom jag ej med de äldre pojkarna. Då tänkte jag att kommer jag bara fram till timmerlänsarna skall jag få dom att vända. Då jag kom dit lade jag mig bakom dem och ropade på hjälp. Då blev det fart på de äldre pojkarna, de trodde säkert att jag gått ned mig genom isen men så var det ej. Efter detta fann de för gott att inte åka ifrån mig utan vi gjorde sällskap. För det mesta gick färden förbi villa Rettig eller till Bönan förbi Norra Kanalen, Lervik och Skogstorp utmed

Norrlandet och tillbaka över Fredrikskans. Alltid när vi var ute på våra skidturer hade vi en risknippa med hem till mor, hon blev alltid så glad när hon fick hem ris för att sätta i sina vaser när det var som kallast. En grabb, några år äldre än jag, hade ett salongsgevär, med detta och med remmen över axeln, bar det iväg på skidor för att jaga. Sidensvansar och ekorrar var mest åtråvärda. Till en körsnär sålde vi skinnen och till Hotell Fenix det övriga, som kramsfågel för 25 öre styck. Jag kunde få någon mindre slant av gevärsägaren om jaktlyckan var god. Jag var som den jagande hunden som skytten slängde åt en köttbit när det passade. Men samma intresse hade vi då vi fått pengarna för fågeln. Vi gjorde då sällskap upp till antikvitetshandlare Bernholm på Kungsgatan och köpte gamla svenska mynt mest av koppar, då de var billigast. Mycket kallt och snö var det ofta om vintrarna. En vinter stängde skolorna för kylan och snöyran. Det var inte underligt att det blev mycket snö på gatorna. Plogarna drogs av sex hästar och bak på snöplogen fanns en lång stång på vardera sidan om plogen. På dessa hängde mannarna för att inte plogen skulle stanna i snömassorna. Det var tre man som följde plogen, två som hängde i stängerna och så var det körkarlen som satt där framme. Stora istappar hängde i hans skägg, för övrigt såg alla ut som snögubbar. De stannade nästan vid varje gathörn för att skotta sig fram. Det var skyhöga snöbrinkar på båda sidor om gatan, ja då var det vintrar att tala om.

Vi bodde i den östra stadsdelen där fastigheterna ägdes av, förutom järnvägen, av sjökaptener, lotsar och lokförare. Vid hamnen låg Norra Stationen där stationsinspektör Karlsson bodde. Där låg även Hotell Fenix samt en järnvägsgård i två våningar. Nedanför Hotell Fenix trädgård låg även en mindre gård där en stationsskrivare Sjöblom bodde. Senare inflyttade skrivare Paus. Båda var de båda godsstationsföreståndare. Nu är alla dessa gårdar rivna, inklusive hotellet. Bangården är utbyggd, lastkajer och upplagsplatser har kommit istället.

I hörnet av Ruddamsgatan och Hospitalsgatan hade en handlare Wahlström sin fastighet. Förutom specerier drev han en omfattande mjölkhandel. Det fanns då inga mejerier i staden utan det var nämnda Wahlström samt Holmström på S. Fiskaregatan som ombesörjde mjölkdistributionen i staden. Mjölken hämtades vid Norra Stationen för vidare distribution. Wahlström hade två drängar Petter och Peter. Petter kallade vi för Lill-Pelle och Peter för Lång-Pelle. Lång-Pelle var mycket yngre än Lill-Pelle och mycket snällare. Många gånger satt vi på mjölklasset, pratade och skojade för han var alltid glad. Ibland fick vi även köra hästarna genom de krokiga gränderna på Söder för att lämna

mjölk och grädde till alla mjölkmagasinen. En dag var vi tvungna att köra in på Timmermansgränd. Där hade hovslagare Ekberg sin smedja. Där var det mycket att se på. Det var att ställa in sig i kön bland hyrkuskar, slaktare, åkare och bönder alla väntande på sin tur. Där åkte hästskorna in och ut ur den stora glödheta ässjan för att provas på hästarna. En del hästar fann sig i behandlingen medan andra sparkade. Men den seniga och starka smeden tappade inte taget utan höll i till dess att skon satt på sin plats. Här bedrevs även vagnmakeri, som vi passade på att se på hur de värmdde upp sina järnringar för att krympa på hjulen. Ja här var det mycket att se på för en ung grabb, som var intresserad av allt som rörde sig. Sedan hästen fått sina skor eftersedda åkte vi genom Klockgjutargränd förbi Slottet och hem till stallet. Det blev sent i kväll sa Pelle men det var tur att vi kom så pass tidigt till smeden som vi gjorde. Det blev nog många som fick åka hem och komma tillbaka dagen därpå. Hemkommen till stallet var det ju roligt att få vara med om att ställa in, riva ned hö och ge hästen havre. Lång-Pelle själv gav hästen vatten att dricka. När utfordringen var klar sprang man hem glad i hågen för att passa Pelle igen följande dag och köra hans häst. Var man lugn och snäll mot Pelles häst var hon bra, men slog man henne och ville köra undan då satte ho ut svansen och pissade. En vecka skulle de köra hem is från fjärden där ishandlarna Melin och Boström höll hus. De sågade isbitar, en halv meter breda och en meter långa. Dessa isbitar drogs upp ur vaken med hakar och lastades på långa kälkar som drogs av hästar. Härute var det många kälkar från alla håll inom staden. De många bryggerierna, privathandlarna och hotellen hämtade här sin is.

Min bror Filip och jag träffade Lång-Pelle och frågade honom om de skulle köra is idag. ”Ja vi börjar på eftermiddagen så när ni kommer från skolan, kom då till stallet så får ni åka med.” Båda tyckte vi det var långt mellan frukost och middag med tanke på att vi skulle få köra is efter skolans slut. När vi kom till stallet möttes vi av Lång-Pelle med orden: ”jaså ni kommer nu pojkar vi åker ut strax”. Det gick med fart ut på fjärden och det stod inte på förrän vi hade lastat och skulle åka hem. Då kom den lede Pelle och tvingade Lång-Pelle att åka hos med sig med den första hästen och vi pojkar skulle hålla efter. Men de båda karlarna kom ihop sig om åkningen. Var och en skulle ha sin häst och vi pojkar skulle åka med Lång-Pelle. Kort-Pelle frågade oss om inte vi kunde köra, det var väl roligare att köra hästen själv. Filip som var äldre än jag höll i tömmarna och så bar det iväg. Det blev överenskommet drängarna emellan att Lång-Pelle skulle köra men då vi kommit en bit på väg, tog

den lilla rackaren tömmarna av Lång-Pelle och så bar det iväg över isen med en skenande fart. Den häst vi körde kom efter och lasset var tungt så när hon fick upp farten stod svansen rätt ut och slängde runt och pissade. Det var som att sitta under en dusch. Vi var formligen översköjda av hästurin. Vid framkomsten var kläderna stela som horn, det var dock 24 grader kallt. Lukten om kläderna var vedervärdig när vi kom hem till mor. Hon sa ingenting, inga förebräelser men hon bara grät. De bästa rockarna hade vi ta på oss för de var tjockare och varmare än vardagskläderna för de skulle vara varma att sitta i. Jag kan i min inre syn, än idag, se hur Lill-Pelle trivdes och skrattade åt oss. Ja det var för mor att tvätta, inte bara kläderna utan båda pojkarna, ända in på bara kroppen. Hur hon sedan bar sig åt för att få kläderna torra i den lilla lägenheten vet jag inte än i dag. Men stryk fick vi inte. Hänga efter hästskjutsar slutade vi inte med trots detta äventyr. En vinterdag att se Ruddamsgatan under iskörningen var ett äventyr bara det. Då var det skoj och skratt skrik och visslingar allt emellanåt tog körkarlarna sina åkarbrasor genom att slå armarna i kors över bröstet. Hästarna var vita av rimfrost för det var ju kallt. Det var nordiska vintrar på den tiden, då istapparna hängde i karlarnas långa skägg. Längre upp efter gatan skilde sig karavanen, en del körde upp för Kungsgatan till Söder andra till bryggerierna. Det gick åt massor av is till Porterbryggeriet, Ångbryggeriet och Gustavsbro bryggeriet. Vi barn hade full sysselsättning med att hänga efter med våra kälkar och sparkstöttingar. Ibland ven piskan efter oss, men vi var trimmade att hålla undan för piskrappen. Det hände att de stannade hästen, då släppte vi snöret och gjorde oss fria från släden och sprang iväg.

Det hände ibland på vinterkvällarna, att far satt och lagade nät för sina ryssjor eller andra fångstredskap för fisket. Det hände även att han tog fram sitt uråldriga dragspel och spelade några låtar. Det var ett magdeburgarspel han hade. Då satt han i regel framför kakelugnen och pratade om sina föräldrar och hur de hade det där nere i Sörmland. När hans far var ung, hade han anställning som statardräng under Eriksbergs fideikommiss, pinntorparfruns. En kamrat till honom, även han statardräng, sa att det var mycket dåligt betalt för de långa arbetsdagarna. Om sommaren började de arbeta klockan fem och slutade inte förrän klockan elva på kvällen. Under de tider då ingen skörd pågick slutade de omkring klockan åtta. Detta samtal om lång arbetstid hade kommit till rättarens kännedom och för det skulle de bestraffas. Det bestämdes att de båda uppviglarna skulle få sig en avbasning. De skulle infinna sig utanför spöstugan, som då fanns utanför större herresäten. När de kom in blev

kamraten tillsagd att lägga sig på bänken. Han fick sina rediga rapp på rygg och ryggslut så han kved av smärta. Rättaren slog och en bokhållare var kontrollant till den trevliga tillställningen. När turen kom till min farfar tog han käppen av rättaren och la honom på bänken och frågade: ”Ska du ha stryk, för mig slår du inte”. Bokhållaren blev så rädd att han sprang undan och var rädd så han skälvde i hela kroppen som ett par statargummor sa, som såg härligheten. Det var första gången som en underlydande inte underkastat sig en bestraffning. Farfar var kraftig och säker och det påstods att han aldrig var rädd vid något tillfälle. Det var ju rena upproret och upprörande att det fanns en underlydande, som inte underkastade sig spöstraffet. Det blev sparken och upptagning på svarta listan. Han var nu utestängd från alla större gårdar, inget arbete erbjöds en som inte var nöjd. En sådan förbrytare ville ingen ha. I grannskapet till Eriksberg bodde en kortväxt bonde som gick under namnet Tumme Liten. Han hade egen jord och var alltså mindre hemmansägare. Han kände farfar som en rejäl karl och en som förstod sig på, att få igång klockor, lovade att hjälpa honom. Farfar var även känd som finmekaniker och fiolbyggare. Nafvesta gård var till salu och låg i Lerbo socken. Tumme Liten hjälpte nu farfar att förvärva hemmanet på 3/16 mantal. Affären kom till stånd och nu var han egen bonde och höll sig med två stutar för körsorna samt ett par kor. Han lagade kärror, kälkar, selar och även klockor. En fiol finns kvar som är tillverkad av hans hand, nu i hans sonsonsons ägo. Det hände sig att tornuret på Eriksberg stannade och eftersom det ej fanns någon urmakare i närheten var det att vända sig till farfar, Gustaf Svensson på Nafvesta, han var ju närmast. Han kunde ju med klockor och det var självaste rättaren som kom och frågade om inte Gustaf Svensson ville komma till slottet och se om tornuret. Det var ju förargligt att fråga Gustaf Svensson som han en gång hade avskedat från Eriksberg. Tornuret togs ned av Svensson och blev iordningställt. En anekdot över bonden Tumme Liten har berättats att friherre Bonde kom åkande på vägen efter två svarta parhästar med livréklädd kusk. De stannar med sin landå mitt på den smala vägen. De möter så Tumme Liten med ett hölass. Den livréklädde kusken gör en vink med sin piska för att få honom ur vägen. Tumme Liten gjorde lika och där stod oxparet och hästarna mitt emot varandra. Nu blev friherren uppretad, stack ut huvudet ur landån och skrek: ”Kör ur vägen bonde!” Repliken kom lika snabbt från den lille bonden: ”Kör ur vägen själv, Bonde!”. Friherren hette ju Bonde. De stod där länge och tjurade mot varandra till dess att den friherrliga vagnen kördes åt sidan så de kunde samsas på den smala vägen. Vid mötet

hälsade den lille bonden med oxkäppen, kusken hälsade med sin piska och friherren nickade och log.

Gården Nafvesta såldes till äldste sonen Albert efter Gustaf Svenssons död av änkan Maja-Stina Forsberg. De små mangårdsåbyggnaderna revs, ladugård och spannmålsbodar stod kvar och brukades av sonen till 1910 då hemmanet såldes till Lerbo socken. Nu jämnades allt med marken och socknen uppförde sitt ålderdomshem på det inköpta området. Min far berättade också om han som 17-åring var med och jagade ett par postrånare med ett muskedunder. Det var rånarna Gert och Tektor, de som rånade posten i Kalmar, som var på trakten. De lyckades hålla sig undan rätt länge men nu ryktades det att de var i Sörmlandstrakten. Folket uppbadades för att söka efter dem. De flesta var beväpnade med störrar då han kom från Moetorp där han då hade anställning.

Då han kom till Gävle och var anställd hos järnhandlare Renner fick han hand om en något till vildsint häst. Det var en klapphingst med raska tag och rädd för allt, då gick han på bakbenen och var färdig att falla baklänges. Järnhandlare Renner hade sitt landställe vid Holmsund i närheten av Bomhuslandet. De måste då åka över Järvsta på en biväg med många grindar som skulle öppnas. Om någon annan än far tog tömmarna började hästen dansa på bakbenen. Men då herr Renner försökte hålla hästen gick det lika galet, hästen började trampa och så opp på bakbenen.

Ett nöje som samlade mycket folk var travtävlingarna på inre fjärden, med nedgång vid Norra Kanalens slut. Det var något att se på då stadens societet kom åkande i sina slädar för att se på travtävlingarna. Det var grosshandlare, fabrikörer och andra burgnare gävleborgare. Kronbergs och Rettigs kom åkande med paret för slädarna men konsul Nils Kjellerstedt med enbetslad häst och bjällra de andra med bjällerkran på selarna. Vita täcken med fransar var fästade från selen till fotsacken. Kuskarna uppträdde i livré med tjocka kragar av skinn som gick långt upp mot halsen samt skinnmössor. Sedan var det ju åkarna och andra hästkarlar med sina bjällerförsedda slädar som klingade i ett kör, samt en jämn ström av promenerande, för att se den stora attraktionen på isen. Vi pojkar försökte komma upp på järnvägsbanken och därifrån följa travtävlingarna för var det något att se fick vi barn hålla oss på avstånd i brist på pengar. En 2-öring kommer man inte långt med, efter ett par knäckar så var det slut och just mer hade vi inte.

Den största gatan som gick ned till öster, var Nygatan. I hörnet av denna gata och Stora Esplanadgatan fanns ett mjölkmagasin vars ägarinna var en fru Blom, en fryntlig kvinna och stark som en karl då det gällde att lyfta och slänga med mjölkflaskorna. Hennes dotter, Mina, var känd av alla barn såväl äldre som yngre. Hon var barnmorska och då hon kom cyklande med sin långa smala väska då visste vi ungar vad det var fråga om i den gästade familjen. Gården efter mjölkmagasinet på Esplanadgatan låg ångköket. Dit tågade brandsoldaterna, morgon middag och kväll, för att intaga sina måltider. Med taktfasta steg tågade dessa mannar, två och två, med sina befäl. Efter måltiden var det uppställning utanför ångköket och därefter avmarsch till brandstationen. Vid tomten intill brandstationen, där hotell Baltic nu ligger, där hade staden sina stora sandhögar. Den sanden användes till sandning av trottoarer under vintertid. Mjölkmagasinets fastighet ägdes av bagare Fernström, som där även hade sin butik. Här sprang vi ungar och köpte s.k. studenter som kostade två öre stycket. Det var ett slags bakverk, fyrkantiga och av brun deg med två vita ränder. I samma hus innebrändes den kände cirkusdirektören, Madigan, med sin fru. Deras dotter, Elvira, är ju välkänd genom den tragiska kärlekshistorien med löjtnant Sixten Sparre. Deras kärlekssaga gick ju ut i många skillingtryck över hela landet. I hörnet av Nygatan och Fältskärsgatan låg Dahlstedts tomt ett tillhåll för allt taskspeleri som tänkas kan. Där fanns det ryssar som dansade kosackdans, zigenare som uppträdde som brudpar och spelade dragspel och fiol, lappar med sina renar och högväxta indianer. Där fanns en tjock dam på 140 kg samt en björn som dansade med en stör mellan ramarna och en kätting om ena foten. Den man som uppträdde med björnen spelade positiv och tokade sig. Där fanns ringkastning, brickkastning och skjutbanor för gevär och mindre kanoner. Den första grammfonen fick man där höra i en hörlur mot ena örat, senare tillkom trattgrammofoner i olika storlekar. På den andra sidan av Fältskärsgatan låg kapten Hektors fastighet. Här på Fältskärsgatan hade vi bron som leder över Lillån till Stora Holmen och vidare till Svängbron. Efter kapten Hektors fastighet låg gubbhuset, handels societetens hus. Öster om Fältskärsgatan låg Fiskaregatan med dir. Erikssons fastighet där Kol-Åkessons hade sina hästar och vagnslider inne på gården. Nästa gata var Hospitalsgatan med Hyckers fastighet som var sammanbyggd med brädgårdsinspektör Dybecks fastighet. Här fanns också stall samt vagnslider. I fastigheten bodde en körkarl som hette Vennberg som körde ut knubb från brädgården. Nästa gata var Sjtullsgatan där källarmästare Tillberg bodde. Tillberg var källarmästare

på hotell Fenix. Den intilliggande fastigheten ägdes av två svågrar, lotsarna Östrand och Wallström.

Nästa gata var Näringsgatan där sjökaptan Pettersson hade sin fastighet. Näringsgatan fortsatte över en bro, som ledde över Lillån till Stora Holmen. Här bodde även en sjökaptan Rothpfeffer. Gården efter Rothpfeffer var lotsen Forsmans fastighet. Så har vi nästa gata Sjömansgatan där epidemisjukhuset var beläget. Vi har nu kommit till järnvägsområdet där Dalagatan går parallellt med spåren. Över en bro går Dalagatan till Stora Holmen där järnvägens verkstäder var belägna. Här sköttes underhållet av både lok och vagnar, även lokstallarna var här belägna. Vid varje tvärgata till Nygatan fanns en trätappa ned till en klappbrygga. Denna användes flitigt av husmödrarna. Alla gårdar hade inte tvättstuga och fanns det, så skulle vattnet bäras från någon tappkran i närheten. Det var då lättare att ta tvätten på en enhjulig kärra, s.k. räv, och gå ner till ån tvätta. Det fanns inga kloaker som gick ut i ån utan endast dagvatten från gatornas silbrunnar, så åns vatten var lämpligt för tvätt. Hellbergs stora stenhus med kontor och magasin ner var de första som hade vattentoaletter. Avloppet gick ut vid järnvägsbroarna och spred en viss lukt vid lågvatten.

På södra sidan av Lillån, eller även kallad Holmkanalen, på slänten mellan broarna till Närings- och Dala gatorna låg rodd- och segel- båtar uppdragna under vintertid för förvaring och reparation. Mellan broarna mellan Närings- och Fältskärs gatornas södra sida var det en smal gångväg. Vid gångvägen var det höga plank och skjul där stadens affärsmän hade sina upplag av allehanda varor. På Sjötullsgatan söder om Lillån låg ridhuset där stadens flickor och pojkar fick lära sig rida. På denna sida om ån låg även järnvägsspåret, som förenade Norra Stationen med Centralstationen. Norr om Centralstationen låg en lastbrygga för nötboskap och hästar, den gick under namnet kobryggan. En järnvägsbro söder om stationen ledde över Lillån, strax intill nedgången till fiskbryggan. Bron var byggd av grova trästockar, som på en del ställen stod så tätt att man fick kryssa sig fram mellan stockarna med en roddbåt. Över bron till stationen gick det växeltåg dragna en roddbåt. Över bron till stationen gick det växeltåg dragna av vackra lok. De var grönmålade med blankpolerat ångdon av mässing, blankpolerade vevstakar och alla ventiler blankpolerade.

Vid Lillån och där ån möter Gavleån låg fiskbryggan där man mest sålde strömming. På torget intill Gavleån stod fiskuppköparna och sålde sin strömming, de fick inte stå på fiskbryggan. Strömmingen såldes då för 25

öre valen, då kan det inte bli mycket för en låda. När det var tjänlig vind seglades båtarna från fiskelägena men vid stiltje var det att ro hela vägen. Senare kom kulmotorn och då blev det en stor lättnad för de strävsamma fiskarena. Vidden norra sidan av torget låg brandstationen och Kronbergs magasin och där emellan Gävle Valskvarn. Där var vi pojkar intresserade av deras stora vita ardennerhästar som drog stora lass av mjöl och säd. Med hjälp av hästar spelades också säckarna upp eller ned till vals kvarnen. På vintern använde man sig av kälkar med rödmålade medar och sommartid var det stora flakvagnar, i båda fallen förspända med parhästar. En syn att skåda var när grosshandlare Kjellerstedts kom med ett stort lass med tomma fotogenfat. Lasset tog upp hela gatan och körkarlen, som satt därframme, var som en dvärg i förhållande till det höga lasset.

Nu går vi över till Ruddammsgatan, en parallellgata till den tidigare omtalade Nygatan. I hörnet till Fältskärsgatan låg S: t Matteus kyrka där vi gick till söndagsskolan varje söndag. Vår lärare var stadskamrer Höjer. Mitt emot kyrkan låg Skärmanskrogen, stängd på söndagen men öppen alla vardagar. En dag kom en hästkarl ut från krogen, tog upp sin snusdosa, slog upp den med handen åt hästen, som drog upp överläppen och visade tänderna, lipande.

Nu lade körkarlen in en försvarlig mullbänk under överläppen på hästen, som tydligen var van vid den behandlingen då körkarlen kom ut från krogen. ”Du skall väl ha något du också”: sade han. Efter den behandlingen bar det av med god fart. Ja det var många episoder man fick vara med om, ja t.ex. då fyllkärran kom. Då den var ute och skramlade hördes den vida omkring då de smala hjulen rullade över Stenläggningen. På kuskbocken satt en brandsoldat, som körde och bredvid honom en poliskonstapel klädd i syrtut med sabel och pickelhuva på huvudet. Fylleristen föstes in i vagnens bakre del genom en dörr, som sedan stängdes igen. Ett fotsteg fanns också där bak också och på detta fotsteg stod även en polis uniformerad som den förstnämnda. Med detta var ekipaget fulländat. Öster om järnvägen och norr om Lillån var en plats som kallades för Näringen. Där var skjul uppförda och där var till håll för både fruntimmer och karlar som lät litem gå från mun till mun. Två kärringar, Pannkaks-Anna och Kanon-Anna, var mycket i farten tillsammans med mycket löst folk. Då festglädjen blev som högst och de inte kunde resa sig, skrek och gapade - då kom hämtningen. Med livréklädd betjäning gick färden till rådhusets östra gavel, där polisen residerade.

I hörnet av Ruddammsgatan och Sjömansgatan låg Kronbergs mälteri och stora magasin. Detta mälteri försåg alla bryggerier med malt. Den här gårdsplanen var den första som asfalterades. Därefter kom turen till Centralplan utanför posten, som då var belägen i Centralpalatset, där Centralbageriet nu ligger. Ett stort telefontorn prydde husets tak, beroende på att telefonstationen låg en trappa upp. Här på torget höll hyrkuskarna till i en liten fyrkantig kur mitt på torget. Bakom kuren var en lår, som rymde spadar, kvastar och en och annan mindre havresäck åt hästarna. Vid Drottninggatans östra ände låg ”Enstagårdarna” med järnvägens fastigheter som bestod av två nybyggda och en äldre gård. Denna gård inköptes av sjökaptan Enström, därav ”Enstagårdarna”. Kaptan Enström var mycket omtalad då myteri en gång hade utbrutit på hans skonare. Skonaren Natal stod under befäl av kaptan Per Johan Enström på resa från Boston till Brisbane i Australien, november 1883, då myteriet utbröt. Den 16: e på natten vaknade kaptanen i sin hytt med ett yxhugg i ansiktet som tilldelades av en timmerman.

Förste styrman vaknade av ett pistolskott, rusade in i kaptans hytt och förband sin kaptan. När de båda kom upp på däck var myteriet i full gång. Kaptanens egen son, andre styrman var mördad och kastad över bord. Förste styrman och en matros hade kaptanen på sin sida. Med kaptanens skjutsvapen hämmades upproret och besättningen ställdes till ansvar och åtalades i Brisbane. När kaptensgården revs var det massor av skeppspapper som blåste vida omkring. Det var loggböcker som blivit fyllning i trossbottnarna. Jag tog tillvara två av papper, som var skrivna i Port Filip och i Buenos Aires 1886. Dessa papper är nu förvarade på Gävle Museum, sjöfartsavdelningen. Innan bangården var byggd gick ett järnvägsspår genom en björkallé och en bro över Lillån till Norra Stationen. I dessa höga björkar bodde massor av kråkor och skator, som förde ett hiskeligt liv då björkarna fälldes för att ge plats åt järnvägens nya rangerbangård.

Rangerbangården byggdes efter tyskt mönster med två ställverk, som skulle styra växlar. Höga gångbroar byggdes av utranerad räls. Dessa var så höga så att lokomotivens skorstenar kunde gå under dem. Det fanns två sådana gångbroar, en vid gatan utefter Lillån över järnvägen till Nyhamn och en längre rankigare bro över järnvägen som förenar Lillåakajen med Gavleåakajen. Den var så lång, så att den sträckte sig över fyra spår. Den bron inköptes av Gävle Stad då den revs och uppsattes då som en övergångsbro parallellt med Kaserngatan. Bron revs efter några år då man ansåg att den ej fyllde sin uppgift som reservövergång då

järnvägsbommarna var nedfällda. Folk hade nu blivit bekväma och då cyklarna blev allt vanligare uppstod svårigheter att få dessa över bron.

Ibland var det musik på gårdarna. Förutom positiv hade gårdsmusikanterna med sig en flicka eller gumma för att visa upp en apa, som var klädd i röd turkmössa, grön jacka och röda byxor. Det förekom även att de hade en papegoja i bur. Papegojan tog upp lyckobrev i en låda vid sidan om burens. Dessa positivspelare var oftast italienare, men även svenska fanns bland dem. Ungrare kom med sina träblåsare, träpinnar, bastrummor och säckpipor. De bar då bastrumman på ryggen och med dubbla mässingslock som sköttes med foten av en ståltråd mellan klacken och ”cymbalen”. Bastrummans pinne med en stor boll hade han fästad vid armbågen med remmar. Den som utförde den musiken hade ett arbete, som heter duga. Han sparkade och slog i takt med musiken från säckpipan. Ungarna stod förskräckta över musikanten, som inte kunde stå still utan trampade och slog med både armar och ben. Då var det sedan att följa med från gård till gård där en och annan 5- eller 10-öring kastades ned på gårdsplanen från åhörarna. Vi ungar var inte sena att plocka upp de nedkastade mynten och överräck dem till musikanterna. När grammfonen kommit så långt så man ej behövde hörlurar drog man omkring med den och spelade på gårdarna. Det var en man vid namn Johnsson som hade en grammfon med en större tratt. Grammfonen drog han omkring med på en enhjulig kärra (räv). Det blev folk- samling där män och kvinnor beklagade sig över det konstiga med att få musik från den roterande skivan och en nål, som skrapade mot skivan. Han fick rätt mycket småslantar men det täckte nog inte kostnaderna för både grammfon och skivor. Ja det var i uppfinningarnas barndom, hur mycket skulle inte vi barn få vara med om beträffande uppfinningar. Så fanns det en lång ryss som balanserade med en grön tunna på sitt huvud och ropade: ”glass mycket glass”. Han tog villigt ned sin tunna från huvudet om något av barnen kom för att köpa för 2 öre glass. När han lyfte upp tunnan igen ropade han: ”glass mycket glass, mycket god glass”. Ja det var några av dåtidens inslag i gatulivet.

Så var det den originelle lokföraren P.O. Berglund. En söndagsförmiddag var min bror Filip och jag och rodde där nere på Lillån. Bakom oss kom då en annan roddbåt och i denna satt Berglund och maskade av för att rengöra krokarna på långreven. Vid årorna satt en av hans söner och rodde långsamt uppför ån och förtöjde vid Sjötullsgatan. De hyvade upp en låda fisk samt två långrevs lådor som de bar mellan sig, men de låste ej båten. Vi förstod att de då skulle komma tillbaka. Om en stund kommer

Berglund tillbaka klädd i sjöstövlar, bonjourer och hög hatt. Han tog då med sig en fiskhåv full med ål och slängde den över axeln så att ålstjärtarna slängde på hans rygg. Att han kom klädd så berodde på att hustrun hade sagt åt honom att han skulle vara bättre klädd då det var söndag. Då han nu var en tvärvigg kom han högtidsklädd tillbaka.

Följande händelse berättades om lokförare Berglund: Han hade sitt lokomotiv på verkstaden för renovering och underhåll. Med sig hade han sin eldare för det var sed att lokets personal var med vid en renovering. Varje förare hade sitt lokomotiv och svarade för detta. Det hör nu till historien att när personalen hälsade på verkstadsingenjören drog han upp slem och spottade på golvet, det var hälsningen. Berglund går och tittar på sin maskin då ingenjören kommer, Berglund gör honnör och säger god morgon och fick samma svar som alla andra fick, en spottloska på golvet. Berglund gör en runda där inne på verkstaden och möter ingenjören igen. Han tar av sig mössan och slänger den på golvet framför ingenjören och utbrister: ”hälsar du nu då”, för mera respekt hade han inte för befälet. Men efter den betan hälsade den ohyfsade ingenjören på ett hövligare sätt.

Vid den inre hamnen var det liv och rörelse ända fram till Svängbron. Här gick fiskeskutorna upp med sin sillast, mindre ångbåtar, boxerbåtar och vattenlastbåten med dricksvatten till båtarna. Utanför tullhuset och järnvägens godsmagasin förtöjde kustbåtarna med sina laster av socker i säck och bitsockerlådor, sirapstunnor, frukt, kolonialvaror och kaffe. Salt kom i lös vikt och vägdes upp i säckar. Det var en fröjd för ögat att se hamnarbetarna med sina vana rörelser hantera de tunga säckarna. Allt eftersom växte salt säckarna till långa strängar utefter kajen. Till de mindre kustbåtarna hörde Oscar II, Gefle och Gästrikland. De större ångbåtarna medförde laster av fotogen- och oljefat, eldfast tegel, lera samt kol och koks. Till Nyhamn gick alla skutor och pråmar för lossning och lastning av gödningsämnen, järn och skrot. En och annan seglare förtöjde för att lossa sjösand varav det fanns stora högar. Sanden användes till skutornas ballaster och som kuriosum även till spottkoppar. Den fina sanden blev på sommaren så het i solgasset så vi barn kunde ej gå upp på de stora högarna. I sanden fanns mycket som hägrade för barn att leta efter: snäckor från de minsta till dem som var en fullvuxen karls storlek samt koraller. På södra sidan av ån, intill svängbron, pålades och arbetades för fullt med uppförandet av Dalapalatset. På samma sida av Gavleån, mitt emot GDJ godsmagasin, låg östra badhuset. Överfarten ombesörjdes med en roddbåt, som två roddare turades om att ro. Överfarten kostade 2 öre. Roddturerna började klockan fem på morgonen

och slutade nio på kvällen. Längre ned i ån, mitt emot kolfirmornas skjul, fanns också en båtlägenhet med vissa turer per dag. Mellan östra badhuset och Dalapalatset låg Brodinska varvet. Var man då påpasslig kunde man få vara med om en stapelavlöpning. Alltid var det någon skuta som lämnade varvet under sommaren. Åkesons rederi höll sig även med mindre ångbåtar, som gick i kustfart på Norrlandet. De lade till vid en del bryggor för sommargäster med ändstation vid Bönan. Vissa turer gick till Utvalnäs. Bönabåtarna hette Bönan I och Bönan II. Blev det fel på någon av båtarna insattes en något mindre båt, som hette Frej. Korsnäsbolaget hade även de ångbåtar, som gick mellan staden och Bomhus samt till Kastet. En av båtarna var i form av en färja d.v.s. lika i både för och akter. Kaptenen var en ståtlig och bestämd karl. En dag kom en något överförfriskad arbetare till färjan för att åka med. Kaptenen hade klämtat med skeppsklockan men väntade med avgång. Den överförfriskade arbetaren skulle vara kvick mot kaptenen och frågade: ”hörru kapten när ska klappbryggan gå”. Svaret blev: ”när vi får byket på”. Strömsbro Väveri AB hade även de en mindre ångbåt vid namn Äger. Båten hade en reslig kapten, som hette Sundberg. Båten gick i trafik mellan Strömsbro och staden med uppehåll vid Laxvall och Avaström. Kajplatsen i Gavleån var vid Selbergs brygga mitt emot Murenska badhuset.

Vid den här tiden fanns bara ett mycket fåtal bilar och cyklar var även de sällsynta och mycket dyra. Cyklarna var av tysk tillverkning av märket Dyrkop. Alla kallade då cyklarna för velocipeder, de var höga och hade kort ram. Vägarna var smala och dåligt underhållna och försedda med många hjulspår. De som inte hade råd att åka hästdroska fick ta ”apostlahästarna” och gå den långa vägen till Strömbro över Näringen, på spången över till Avaström och vidare över Oscarsbron till Strömsbro. Den vanliga hemvägen var då med ångbåten Äger. Då var den lilla båten lastad till bristningsgränsen och ofta med slagsida. Med fören var det last av korgar och säckar. Kaptenen kallade de resande med tre klämtningar varav den tredje var avgång. Den lilla båten företog även lustresor med lövade prämar på släp. Det var föreningsmedlemmar som for ut med matsäcksknyten och korgar läskedrycker och saft kunde man då köpa på båten. En omtyckt plats var Lexvall där det fanns badmöjligheter och backar att leka ”sista paret ut” eller dansa ringlekar. Ibland gick resan ända till Strömsbro. Då båten avgick från Selbergs brygga var musiken placerad i fören på den rikt lövade prämen, som ibland såg ut som en berså där framme i fören. Musiken var oftast dragspel, fiol och gitarr. Vid andra tillfällen var det Frälsningsarmén, som anordnade lustresan då det

var deras hornmusikkår som spelade. Lustresor gjordes även med bö nabåtarna, som många gånger hade två lövade prämar på släp. Resan gick då till Bönan eller till någon av öarna i skärgården. Månskensturer ett stycke ut till havs, förekom även, med uppehåll i Bönan och dans på Böna brygga efter dragspelsmusik. Under resan ut spelade ibland Bomhus musikkår, som då var mycket populär. Vad jag kan erinra mig så var vi småpojkar med om endast en lustresa och den gick till Karskär. Far och mor var med och vi tyckte det var roligt då mor öppnade matsäckskorgen och delade ut smörgåsarna. Dagen till ära fick min bror Filip och jag sockerdricka, som inte bjöds varje dag. Vi tyckte vi fick åka långt. När vi sedan gick där på båt bryggan och stranden var det inte utan att vi längtade efter hemresan igen. Vi fick ju åka med en så fin båt och vad det rökte ur skorstenen, maskinen dunkade och vattnet krusades av propellern. Ja allt var ju så nytt och roligt att själv få vara med på en resa. Ja så var det ju musiken, som spelade den vi så många gånger hört och sprungit efter på kajkanten.

I skolan förekom även utflykter en gång per termin i ”första och andra små” men inte i de följande klasserna då vi hade manlig lärare. Det var långresor till Furuvik där vi fick bada havsbad så mycket vi ville och fick vara med om mycket annat. Där fanns en stor och rymlig lekhall, många fåglar i burar, en damm med sälar och där ute vid Furu skär fanns det hästar som gjorde regelbundna turer. Det roligaste var dock att försöka slå ned varandra från stång med en halmsäck. I Furuvik fanns det även fiskar i stora akvarier och även en apa som satt där på en bräda och hade konstigheter för sig. Han kunde spegla sig, göra grimaser, klättra och slänga sig i repstegar. Ja där fanns det mycket som intresserade barnungar. Det stod inte på förrän besöket i Furuvik var slut och det var dags att åka hem. Det blev många glada minnen efter dessa furuviksbesök.

När midsommar skulle firas hade vi ungar mycket att göra. Då skulle vi plocka ängsblommor och hämta löv till majstången. Då den restes på den sista järnvägsgården utefter Hospitalsgatan, ja då var det frid och fröjd för både gammal som ung. Långdansen gick i flera ringar och senare dansade de äldre till långt in på natten. Där spelade ”Lort Olle” på handklaver och ett par fiolspelare såg till att glädjen stod i högan sky och lockade dit ungdomar, som också inte hörde till järnvägsgårdarna. En dag i juli 1905 kom Oscar II med sin lustjakt, Drott, för sakta maskin uppför ån och förtöjde vid tullhuset. Landgången lades ut och över den röda mattan ned på kajen. Där stod Rettigs ekipage och väntade med öppen landå förspänd med mörkbruna parhästar. Kusken var klädd i livré och svarta stövlar med

Ijusbruna skaft. Under färden upp i ån stod matroserna på båten och mannade reling. När konungen landsteg hälsade han till höger och vänster på alla människor som samlats vid båten. Den öppna landån rullade iväg och färden gick till Centralhotellets ingång vid Nygatan. Den kungliga röda mattan var utrullad till långt ut på trottoaren. Ja det var samma år som unionen mellan Sverige och Norge upplöstes. Förhandlingarna ägde rum i Karlstad den 31 augusti till den 23 september. Konung Oscar II avsåg sig då alla rättigheter på den norska kronan den 26 oktober 1905.

Det var brukligt att det fanns en vävstol i varje hem. Den skulle in i köket strax efter midsommaren. Först skulle det ordna med varpen och inslagsgarnet. Nu kon spinnrocken in i köket och vår gamla mormor var skicklig på att spinna. Hon som annars var litet trulig sjöng och spann under arbetet. Den vävstol som mor hade var smäcker och lätthanterlig men så hade far själv gjort den. Vävstolen skulle stå vid köksfönstret och nu började uppsättningen av den första väven som mormor och mor hjälptes åt med. Det stod inte på förrän vävstolen började dunka. Hon vävde handdukar med och utan bård ny uppsättning gav skjort- och förklädestyg. Ibland blev det fortsättning med kostyntyg. Trasmattor var ofta med på programmet. Ja mor var rask i vändningarna och skytteln gick med fart och kläm. Där borta vid spisen kunde far sitta och laga fiskedonen. När hon vilade sig från väven kunde det hända att hon läste någon bok för oss eller berättade om då hon kom till Gävle. Hon kom till staden från Falun alldeles ensam och var då helt obekant med alla, men det gjorde inte så mycket för en tjänsteflicka hade ingen tid över att prata bort. Det var mest arbete för jännan. Hon berättade även om då hon var ung och bodde i Falun då de kunde gå halvmilen för att få dansa. Det gjorde ingenting att man fick arbeta hela dagen. Det fanns en dansbana i Korsnäs dit de brukade gå för där var alltid så roligt, det var långt att gå men vad gjorde det. Hemma i Falun var far på sista tiden sjuklig. Han arbetade vid Stora Kopparbergs Bergslags AB som snickare där han gjorde små lådor för transport av guld- och silvertackor. Även reparationer av möbler och inredningar sysslade han med. Han dog mycket ung. Familjen hade kommit till Falun från Västmanland via Stora Tuna i Dalarna. Deras första hem var 1/8 hemman Östra Flena under Ferna Bruk i Gunnilbo socken, där han arbetade som bruksbonde. Hon berättade om sin första tågres, som var mellan Falun och Gävle. Det var 9 mil och besvärligt att åka i de korta vagnarna. Det var tur att det var så pass varmt denna aprildag 1877, för någon uppvärmning fanns ej i vagnarna. Hon berättade om sin första plats som husa hos grosshandlare

Kronberg. Erik Kronberg var då ungefär 9 år och tänk vad kusken fick skjutsa honom till skolan fast det ej var längre än mellan Strandgatan och Norra skolan. Grosshandlaren sade ofta att Erik åker när han är ung, men han kan får gå när man blir gammal (så gick det också). Mor fick vara med om när det stora köpmanhuset gjorde konkurs, de som hade en så omfattande affärsverksamhet. Bara mattfabriken sysselsatte ett tiotal arbetare. Maltfabriken hade en årstillverkning av 650 000 kg malt. Firman etablerades sig 1845 och mattfabriken uppfördes 1898. Det var den största kraschen i stadens dåtida historia.

Sommaren är slut och hösten gör sitt intåg och bärplockning är nummer ett på mor och fars program. Det var hallon, blåbär och lingon son nu skulle plockas. För att plocka hallon for vi till Granstanda järnvägsstation, där fanns stora hallonfall på de stora hyggena. När vi plockade hade vi korgarna hängande på magen, för att lättare fylla korgen. I Granstanda hade far en bekant vid namn Hedström, som var en ivrig jägare. Han hade varit i skogen och fångat två harungar, som fick växa upp bland hans kaniner. De trivdes gott där och var inte det minsta rädda. Av hallonen kokade mor saft, som sötades med toppsocker eller sirap, aldrig med socker. Blåbären kokades sura och sötades allt efteråtgången. Det blev i regel saft även av de bären. Sur blåbärssaft var en bra magmedicin. Längre fram på hösten var det lingonens tur att plockas. När jag var barn, sa mor, kunde vi få ”krösamos” och potatis till mat och hade man det svalt man inte. När ”skogens röda guld” skulle plockas bjöd alla till för att få så mycket som möjligt innan frosten kom. Men en frostnatt gjorde ingenting då blev bara bären sötare. När de bären skulle plockas gjorde sig järnvägsfolket i ordning med korgar, lakan och örngott för att plocka i. Färden gick till dalaskogarna. De var milsvida, med en myckenhet av tuvor på hyggena. Då var det att följa med det första tåget på dagen och hemresan gick alltid med sista tåget. Då var det liv och rörelse i skogen alla gick till sina ställen, som naturligtvis var de bästa. När kvällen kom såg man dem bärande på sina knyten och korgar fyllda med bär. De platser som mor och far for till var oftast Ryggen och Born. Verkstadspersonalen for längre in i Dalarna, på andra sidan om Falun. De reste upp på lördagskvällen och övernattade i någon skogskoja eller lada. Många gånger överraskades de av regn hela dagen. Genomvåta kom de då ner till stationen. Särskilt besvärligt var det de våta fötterna när man skulle gå i skogen, då det ej fanns gummistövlar på den tiden. Där i skogarna kan det åska och blixtra alldeles förskräckligt. Bergen ger eko så att knallarna kommer i varandra, Har man inte varit med om kraftiga åskväder, så skall

man resa upp till dalaskogarna. På hemresan diskuterades det man och man emellan, om bästa bärställena, de största bären, väder och vind samt tjänstgöringstider. Vid halvtiotiden ångade tåget in på Gävle Central och var och en vandrade hem till sitt. Hur många gånger var jag inte med på dessa skogsvandringar? När vi var små bröt mor av blåbärsris, som var fulla av blåbär, placerade oss på en tuva för att hon själv kunde komma åt att plocka bären för det gällde att inte komma fram med tom korg. Ja det var idel bara besvär med att ha ungarna med sig till skogs men vad skulle mödrarna göra när det inte fanns någon hemma, som kunde se efter dem. Än var ungarna hungriga, än törstiga, än trötta och griniga, men det fick lov att gå om det skulle bli några bär i korgen. Sämjan var god mellan plockarna och ett strålande humör, som kröntes med ett gott samarbete. Ett par sådana bärplockardagar blev det varje år men som far var stationskarl hade han inte ledigt varje söndag utan var annan. Regnade det då blev det ingen resa, men då skulle det regna som spön i backen. När mor satt hemma och rensade bären berättade hon ibland hur det var då hon tjänade hos grosshandlare Kronberg som husa. Då de hade sina kalas skulle allt vara så fint och hon var med vid serveringen. Ibland var de gäst hos landhövding G. Ferdinand Asker på slottet. Mellan Kronbergs och slottet var det ej långt då de bodde i hörnet av Köpmangatan och Strandgatan invid kyrkan. Då fick hon springa före till slottet och invänta herrskapets ankomst när de kom åkande med paret med livréklädd kusk som tillika var bekant. Hon fick då ta hand om frun och följa henne upp för trapporna, taga av päls eller kappa och hjälpa henne med utanpåskorna. Hon fick även vara kammarjungfru och då även sköta fruns hår. När allt var klart fick hon åka med kusken hem och invänta tiden då herrskapet skulle hem igen. Klockan tolv på natten kom den livréklädde kusken och meddelade att han skulle åka till slottet och hämta herrskapet. Då var det bäst att snarast ge sig iväg. Flickor och kuskar inväntade då sina herrskap i korridorerna och det kunde bli både två och tre på natten innan festligheterna var slut. Då var det för kuskarna att hjälpa herrarna som var lagom påstrukna och flickorna fick ta hand om damerna och se till att de fick sina ytterkläder på och ytterskorna var det särskilt noga med. Sedan var det att hjälpa till vid landån eller släden och själv springa hem. Där var det att vara till hands när frun kom upp i våningen för att stå till pass om det var något hon önskade. När de fina fruarna talade om sitt tjänstefolk så var det inte annat än sätta upp näsan och kalla dem överlag för tjänsthjon. Kusken hette Sjögren och då frun ropade på honom svarade han alltid: ”Frun”. Ja så talade hon om då hon träffade far hos Zimmermans och deras bröllop.

I början av oktober började det stora spisbrödsbaket och det gick regel så till att två husmödrar slog sig ihop när det skulle grovbakas. Min mor och en fru Todén kom bra överens då de hade samma gladlynta sinnelag och arbetsmyror var de båda två. Emedan vi bodde i en av järnvägens gårdar hade vi rätt att använda den kombinerade tvätt- och bagarstugan, som fanns på andra sidan av Hospitalsgatan utefter Rudamsgatan. Vid tvätt var där mindre bockar med bräder där var och en som tvättade fick taga baljor som placerades på dessa bryggor. Vattnet fick bäras från en vattenkastare som stod i närheten av porten. I tvättstugan fanns en stor vedslukande pannmursgryta som användes vid bykning och tvättning. När det skulle bakas kom farbror Todén och far hemdragande med en dragkärra innehållande två säckar rågmjöl och en mindre kvantitet vetemjöl. Där fanns jäst och övriga tillbehör för ett storbak av spisbröd. Bockar och bakbord släpades ned från vinden, skurades och sågs efter. Så kom dragkärran fram igen och sedan knogade gubbarna iväg med ytterligare en börda. Mera grejor skulle fram, eldspett, eldraka och så all ved som var prima barrved i meterlängder. Tidigt på morgonen dagen efter gjorde fruntimren sig i ordning och gick till bagarstugan. Då hade de med sig borstar, kakmått och ”brödpicken”. Ugnen eldades så den blev varm till gräddningen. Degarna skulle nu knådas och när de sedan stod där färdiga för jäsnings måste de hem för att göra i ordning mat åt sina familjer. Då de sedan ätit och diskat var det att gå tillbaka till bagarstugan igen. Ja det bakades och gräddades där inne och det blev hett som i en bastu. Jag kan se dem än idag rödblommiga, friska och glada, mor var ju särskilt skojfrisk med något rackartyg då det gavs något tillfälle och då blev det skratta av. När baket var färdigt avslutades det med att breda lingonsylt på de tunna kakorna och låta barnen få smaka. Då knusslades det inte och gårdsfolket fick även smaka. Så var det att frakta hem brödet. Det mjuka brödet trädde upp på stölar i kökstaket. När kakorna var torra togs de ner och förvarades i stora lårar på vinden. Det upptäcktes så småningom att brödförrådet minskade onormalt och då kom det dit kraftiga hänglås. Det kan här nämnas att de verktyg som användes vid bakningen, såsom bakmått, brödspadar, eldraka, ugnskäppar och ”brödpicken”, är överlämnade till Gävle museum där doktor Humbla tog emot dem med tacksamhet, då han fick veta föremålens historia.

I slutet av september eller början av oktober var det silldelning. Min morbror, lokförare Hasselgren, hade i uppdrag att ta hem och väga ut sillen, vilket han gjorde under flera år. Han bodde hos sjökapten Sundquist som hade sin fastighet utefter Sjötullsgatan inte långt från

järnvägsgårdarna. Det var stor och liten sill, som låg i stora tunnor märkta med stjärnor allt efter sillstorlek. En stjärna angav småsill och fyra stjärnor för de största sillarna. Över tunnöppningen lades en bräda och därefter kunde kommersen börja. Någon lokal för utförsäljningen fanns ej utan det var att stå utomhus med besmanet och väga upp sillen. Först skulle man smaka och sedan bestämma sig för storleken. Så var det att packa ner sillen i medhavda kärl, hinkar, tunnor, fjärdingar, åttingar allt efter råd och lägenhet. Min morbror var en stor, kraftig och skojfrisk karl och visste att skoja med gubbar och gummor då de kom med sina kärl. Vi ungar sprang omkring och ville smaka på sillen. En del sillar var stor som laxar men så kallades de för skomakarlax. Å var vi tyckte sillen var god men vad törstiga vi blev. Men att höra silluppköparnas resonemang när de fått sillen det var festligt. Till sillen skulle det även vara lake, en del tog för mycket och andra blev utan. Du var mej en fan att ta mycket, ja det ska väl stå över så den inte härsknar. Sillen måste sedan förvaras på vinden eller i vedboden för källare fanns ej. Det blev 10 till 15 tunnor sill som delades ut. Sillskutorna gick då upp till Svängbron (Islandsbron). Fanns inte den storlek på sill som hade beställts skaffade man fram rätta tunnor från grosshandlare Kjällberg, som hade sin specerihandel i ett av magasinerna invid Svängbron.

På Anna-dagen skulle lutfisken lutats om den skulle bli färdig till jul. Att göra lutfisk var inte en liten procedur. Fisken, som alltid var sej, lutades med björkaska och soda. Efter en tid skulle fisken urvattnas och blev det inte riktigt gjort då blev magen orolig. Det lutades så mycket fisk så det räckte till långt efter jul, ja ända till Påsk. Lutfisk var ju en billig mat att ha under vintern, det gällde ju att vara sparsam. Fisken lutades i stora baljor, som stod i tvättstugan under lutningsproceduren. Där var det fullt med baljor då varje familj hade sin balja. Då lutfisken var färdig bars baljan in i förstugan och förvarades i ett skåp. Ja hur en husmor klarade sig är det svårt att förstå idag.

Far hade ett potatisland där vi hade vår bärgning för vintern av potatis. För potatisskörden fick han låna källare i den järnvägsgård, som vi kallade för stengårdarna. De låg på västra sidan om järnvägen i hörnet av Valbogatan och Esplanadgatan. Det var tre gårdar i följd uppförda av sten. I putsförman Sjögrens källare fick han inhysa en större lår för att förvara potatisen i. Men rättorna var svåra att hålla undan. Alla hål stoppades igen med trasiga buteljer. På potatisen lades gran- och enris. I källaren var det lågt i taket, endast något över 1,5 meter, och beck svart. Potatisen frös också där nere, så gamla trasmattor eller säckar breddes över. Golvet

bestod av tilltrampad lera med en del större stenar, som stack upp här och där och ställde till förargelse i mörkret. Då säckarna skulle tömmas efter upptagningen tog han med sig ett par ljus, som spred sitt sparsamma sken över potatislåren.

När julen nalkades var det fört vävstolen, som skulle ut ur köket och så var det den sedvanliga städningen före helgerna. Dagen före julafton skulle granen tagas in och klädas med pappersgirlander, papperskarameller och så glitter förstås. Granen skulle stå vid fönstret i finrummet där den tronade så vackert. Vid julaftons kväll, vid 6-tiden, var det julklappsutdelning. Var och en lämnade då sina julklappar och vi som barn fick någon leksak, ett par strumpor, en tröja eller något annat nyttigt. Efter julklappsutdelningen blev det ”julkvällar” med risgrynsgröt och lutfisk, som aldrig saknades på julbordet. Så var det även inlagd sill ansjovis och ost. Juldagsmorgonen var det vanligt att familjen skulle till julottan, som far var mycket noga med. Ibland tjänstgjorde han på den dagen och gick då istället på högmässan på Annandag Jul. Efter högmässan kunde det komma gamla bekanta med hem. De talade då om gamla tider. Där var det en gammal expedit från Zimmermans tid, som nu var skomakare. Han hette Hemström och så han kunde predika ja som en hel präst. Han var också väl bevandrad i den svenska historien. När han var med hem, då kunde vi barn ej gå ut och leka utan satt ivrigt lyssnande på honom. Han bodde i Hemlingby, dit vi barn också var med. Lika intressant var hans hustru att lyssna till. Hon hade varit köksa hos Zimmermans när mor kom dit som husa. Hon sade alltid: ”Tänk hur Gustafsson gick och tittade på Hedda, den granna pigan som vi fick i huset.” Far (Gustafsson) tjänade då dräng hos järnhandlare Ränner i samma hus. Hemström var då bodknodd klädd i hög hatt, som det var brukligt då bland herre-karlar, för det var han. Men vad blev han sedan, bara en skomakare. Hade hans far inte skrivit på borgensförbindelsen så hade han fått fortsätta i läroverket och blivit något annat. Hans håg låg ju åt att bli präst och det hade han även blivit om inte brodern varit så avundsjuk.

När julen var över och vi kommit in i januari månad, ja då började julgransplundringarna med stoj och lekar. Det var naturligtvis dans kring granen, blindbock, ”denna ringen den ska vandra” o.s.v. Även vuxna var med och roade sig. Så blev det en paus i leken då vi fick bänka oss runt ett bord som nu stod mitt på golvet med julbröd, två sorters kakor, pepparkaksgummor och pepparkaksbockar, som varje barn skulle ha. De vuxna fick kaffe till brödet medan barnen fick saft eller choklad. När det

var undanstökat fortsatte dansen igen. Det blev ”Räven raskar över isen”, ”Söta flickor å gossar i en ring falleralla”, o.s.v. Nu var det dags att plocka av all grannlåt på granen och sedan skulle granen bäras ut. Då sjöng vi den välkända sången ”Nu är glada julen slut, slut. Julegranen bäres ut, ut. Men till nästa år igen kommer han vår gamle vän, ty det har han lovat”. Under sången lade vi ned granen och placerade oss från rotändan till toppen och bar ut granen till närmaste snödriva, hurrade tre gånger och rusade in igen till värmen. Nu blev det åter igen att sitta till bords och nu bjöds det på lingon och socker på ett fat. Det smakade minsann gott, tänk er bara sockret, som man många gånger fick smyga sig till. Under bordet stod normalt sockerskrinet med det åtrådda sockret. De lingon, som vi nu åt hade tidigare plockats i buteljer med vatten och lagrats på det viset, det var barnmat det. På andra julgransplundringar ersattes lingonen med lingonpäron eller ingefärspäron med mycket socker. På dessa bjudningar var det gott om barn, vi kunde vara ända upp till 18 barn med mödrar, oj var det var roligt. Men det var även bjudningar, som det ej var så trevliga och där ville man gå hem med detsamma. Det kom vi ihåg till nästkommande jul, vi visste var vi hade roligast. En liten grabb, ett år yngre än jag, hade en fostermor. Han fick ej ha några fester, men han var med på alla fester. Men en gång kom han och talade om att de hade kastat ut granen, min bror Filip och jag skulle komma upp ändå för han skulle få bjuda oss på kaffe med bullar. Vi talade om detta för mor men hon tvivlade på inbjudan. Vi blev omklädda i helgdagskläder och gick upp till honom. Hon påstod att hon inte hade lovat något och med det fick pojkestackarn en dagsedel så han flög i väggen. Med det fick vi gå ner igen. men då sa mor: ”ja det var det jag trodde”. Den mamman glömde jag aldrig var helst hon visade sig kom tankarna tillbaka till den misslyckade bjudningen och den oresonliga behandlingen.

Då påskhelgen hade gått till ända och äggen ätits kom vävstolen in igen men bara en kort tid. Den här gången var det grövre tyg eller mattor som skulle vävas. Så när våren kom och snön givit sig iväg åkte vävstolen ut igen då var köket fritt från mångsyssleriet.

När det blivit isfritt ute på fjärdarna började far med fisket. Mor var med i båten för att hålla den i vind när han satte ut ryssjor i vassruggarna på inre fjärden. Där gick gäddan och strök efter abborre och då blev de fast när de kom in i fars ryssjor. Han lade även ut långrev med upp till ett par hundra krok. Betet var daggmask och på dessa krokar fick han rätt mycket ål. Han bjöd till allt vad han kunde för att höja levnadsstandarden, så fisk vet jag inte att mina föräldrar köpte annat än sill, strömming och långa till

lutfisken. Varje lördagsmiddag hade vi stekt strömming, det var så man längtade efter den rätten.

Vi går tillbaka till vintern ett slag igen: Fars arbetskamrat, Todén, han hade en svåger från Småland som nu fått anställning som smed vid järnvägen. Han hette Carlsson och hade aldrig sett en simpa, som min berättelse nu handlar om. En vinterdag var de båda svågerna ute på vintermete. De stod där och pimplade och rätt var det var fick Carlsson ett kraftigt ryck. Det var så kraftigt så att han tappade spöt men i sista stund fick han tag i det igen. Det knyckte och drog i reven, som han försiktigt halade in. När han fick upp fisken på vakkanten ryckte han upp fisken på isen. Över sig given ropade han till svågern: ”hör du Todén jag tror jag fått själva faen på kroken, kom får du se, i Småland ser fisk ut som fisk men den här ser ut som självaste perkele”. Det var en stor simpa han hade fått upp.

När vi pojkar växte upp var det ej snyggt att ha byxbenen hängande över knäna, utan då det var kortbyxor skulle de sluta strax över knäet. Men hur var det med barnhemsbarnen? De skulle ha kortbyxor, som slutade en decimeter under knäna, för annars kunde man inte skilja mellan barnhemsbarnen och de som hade far och mor att trygga sig till. Rettiska barnhemmets pojkar var klädda i blus eller rock i brunaktig färg. De pojkar som bodde på fattigvårdens barnhem (Asylen) var klädda i grått vadmal. Byxlängden var lika lång för båda inrättningarnas pojkar. Genom klädseln utseende kunde man lätt se från vilken hjälpsamhetsinrättning de kom ifrån. Bland barnen och även bland de äldre kunde av klädseln utläsa, om man skulle vara snäll eller hålla efter dessa pojkar. De skulle i alla fall kännas igen av allmänheten. När jag hade börjat folkskolan fick jag erfara vad dessa pojkar fick lida för att de var barnhemsbarn. Det var så lätt att utpeka ett barnhemsbarn om något ofog hade blivit gjort i klassen. Då vankades det stryk och hälsningar hem till barnhemsföreståndaren. Rettiska föreståndaren var, på den tiden, känd för att vara allt annat än snäll mot sina skyddslingar. Han var även lärare i södra folkskolan där han var en skräck och var än värre i hemmet. Han hade öknamnet Saffran. I den östra folkskolan hade jag min skolgång, den var endast för pojkar. På den tiden var alla lärare tränade att slåss med pekpinne och råtting. Naturligtvis hade alla sina öknamn, jag vill inte nämna något av dem, men att de ständigt lever kvar, det är säkert. Jag vill nämna en lärare, som hade ett krokigt finger. Fick man då en smocka av honom hade man känning i munnen av behandlingen ett par dagar därefter. Det var hans finger som gått in mellan tandraderna. En annan

stor grov lärare var kvick med att använda sin spatserkäpp. Det var en knotig käpp och den kunde han hantera. Var det någon som kom för nära honom under leken på rasten eller råkat komma åt honom vid uppställningen, ja då var det färdigt. Han gick fram till delinkventen tog tag i örat och lät käppen vira ett par gånger över ändalykten. Det fanns också en liten lärare som var något till hetlevrad. Innan vi gick in i skolan stod vi uppställda på led två och två. Ett led för varje klass. Uppställningen var framför stora trappuppgången mot Esplanadgatan. När den lille läraren ledde inmarschen hände det ofta följande. Var det någon som bråkade i ledet kunde den snällaste och oskyldigaste pojken åka fast. Så fort det rörde sig i ledet ropade han från trappan: ”kom hit”. Då kunde den skyldige knuffa ut den beskedligaste. Den utknuffade såg sig då besvärande om. Då hördes från trappan igen: ”kom hit”. Då var det bara att gå fram, någon rättelse eller försvar gick det ej att komma med. Pojkar som då blivit uppropade placerades mellan ingångarna så att alla som gick förbi skulle se de ostyriga. När alla gått förbi och kommit upp i respektive korridor hördes skrik där nedifrån. Då utdelades bestraffningen i form av två rediga smockor. Genom att hålla handen på den ena kinden som mothåll tog smockan bättre. Så var det att byta kind så att båda kinderna fick sin smocka. Det var ej ovanligt, då denne lärare hade hand om inmarschen, att 8 till 10 pojkar fick gå igenom denna behandling. Jag klarade mig rätt bra fast jag var rätt livlig, som alla andra, men skrällen fanns ju där för våra läromästare. Vår klassföreståndare hade ett eget sätt att aga. Det var två pojkar som hade knackat på ett källarfönster i närheten av läroverket. Det blev rapporterat till skolan och de ertappade råkade tillhöra min klass. De två syndarna fick komma fram till katedern och förhöras för det svåra brottet och erkänna. Nu kommer den speciella bestraffningen: läraren trädde in fingrarna hårt i håret, drog huvudet fram och åter med orden ” jag skall lära dig att inte göra så en annan gång ”. Därefter släppte han håret och körde samtidigt iväg sitt offer så att han låg där rak lång mellan bänkraderna. Sedan kom turen till den andra pojken för att få en likadan behandling. Hur var det nu med en av dessa pojkar? Han hade ingen far men en mor som stod i tvättstugan från morgon till sena kvällen, då hon inte kunde gå tidigare från sin arbetsplats. En kvinna, på den tiden, hade inte stort mer än maten och kanske några ören för tvätthjälpen. Då hon inte var borta och tvättade, vakade hon eller hjälpte på annat sätt till på lasarettet. Hon var således borta hela dagarna och gjorde i ordning maten åt sin pojke på nätterna. När mamman sent kom hem på kvällen sov hennes lilla pojkstackare. Nästa dag var åter lika för pojken, som vaknade då hans mor gått till sitt arbete. Det var denne pojke,

som oförrätt råkade ut för lärarens oresonliga vrede. Utan att höra sig för anledningen eller på något sätt hjälpa pojken var ju detta tortyren. Hemmet kunde inte mamman hålla ihop då hon insjuknade. Pojken kom till Rettigska barnhemmet men vad det blev med honom vet jag inte. Det var den 1:a april, glada och uppsluppna försökte vi lura varandra. Då var det en liten pojke, Pelle, som fick för sig att i sitt barnsliga oförstånd lura magistern. När vi kom in i skolsalen räcker han upp handen varpå magistern frågar i barsk ton: ”vad vill du?”

” Vaktmästar´n ville tala med magistern.”

” Var är han?”

” Ute i korridoren.”

Den store läraren med det stora skägget, reser sig från katedern och går ut i korridoren och är borta en god stund. Vänd till pojken säger han; ”Jag var ner till vaktmästaren, men inte ville han mig något”.

Då svarade pojken: ” april, april din dumma sill, magistern”.

” Jag ska lära dig att inte narra april med gammalt folk.”

En oförståndig handling och ett barnsligt övermod kan ju vara förlåtligt och räcka med en tillrättavisning, men att i fullt humör rusa ned till pojken, ta honom i axeln och fösa ut honom i korridoren är ett helt annat. Vi i skolsalen hörde sedan skrik och ”aj,aj” för varje rapp han fick. Ja som sagt var rottingar, pekpinnar och linjaler var igång varje dag, så nog var det en hård undervisning.

Åren gick och vi har kommit fram till år 1907. Far var då upp till baningenjör Krona och frågade honom om han kunde få golvet i lägenheten eftersett samt att få tapeter på väggarna i kammaren. Detta möttes med ett hångrin samt med svaret: ”tapeter, aldrig, vi skall inte förstöra väggarna, det är både snyggt och vackert med de helpanelade väggarna”. Far svarade då: ”ja i ett kök men i rummet bör det väl vara litet annorlunda”. Men att tala tillrätta med den myndige herrn var tvärt omöjligt. Far nämnde även om familjens storlek och att barnen varit och sett hur andra bor och hur det ser ut i deras bostäder. Min syster var då 22 år och hade plats som telefonist. Ingen av hennes flickbekanta bodde i en lägenhet som saknade tapeter. Ingenjören såg rött så fort han nämnde tapeter och skrek:

” Det går jag aldrig med på men golven skall ni få eftersedda men tapeter, aldrig.”

Far som inte var så rädd av sig svarade:

” Men ingenjören har ju själv tapeter på sina väggar.”

Ingenjören: ”Det är jag det och inte ni eller någon av edra gelikar.”

Far: ”Får jag flytta då?”

Ingenjören: ”Nej det får ni inte, ni bor ju i järnvägens bostäder och de är uppförda för personalen så kallade tjänstebostäder”

Far försöker förklara för honom att han håller på att underhandla om köp av en fastighet på söder. Efter mycket resonering hit och dit fick han ett medgivande om att få flytta.

Ingenjören: ”Kan ni skaffa en järnvägsman i er lägenhet som jag kan godkänna och som är anställd vid samma järnvägsföretag som ni; ja då får ni flytta”.

Far: ”Jag har redan vidtalat en kamrat, som är villig att ta emot lägenheten i det skick som den befins.”

Ingenjören: ”Vem är det?”

Far: ”Lokförare Hansson.”

Ingenjören: ”Kan jag få tala med honom?”

Lokförare Hansson blev uppkallad till baningenjören, för han ville personligen tala med honom. Han blev godtagen till hyresgäst.

Den 1 april 1908 flyttade vi till den inköpta fastigheten, Södra Köpmangatan 23. Att glädjen var stor hos mina föräldrar behöver jag väl ej tala om. De fick nu byta lägenhet och komma ifrån järnvägsgården. Lägenheten de nu fick var större och tidsenligare efter dåvarande förhållanden. Ingen tambur i köket, gasbelysning i köket, ja det var något helt nytt. Gasstrumpa som glödde i taklampan, det var något till nymodigt för en som var van vid att tända och fylla lamporna med fotogen. Förutom vedspis kunde man nu använda sig av ett tvåårigt gaskök. Väggar i köket var halvpanelade med pärlspont i ljus färg. Sängkammaren, som låg innanför köket var tapetserad från golv till tak. Intill sängkammaren låg salen även där tapeter från golv till tak. Kakelugnar fanns i båda rummen, som var försedda med fotogenlampor i taket. Lampan i taket var en krona med prismor och stearinljus. Oljehuset i takkronan var mycket vacker av ornamenterat porslin. Det var annat än de helpanerade väggarna i lortgrå färg. Under det nya huset fanns källare med högt i tak med matkällare, tvättstuga med klappbassäng av cement och pannmursgryta. Vatten och avlopp fanns även i tvättstugan. Det var bara att vrida på en ventil så kom det vatten. Det var inte att undra på att de trivdes, då de kom från en bolagsgård där det saknades allt. Inflyttningen i vår gård hade gått bra och allt såg ut att ordna sig. Lånen hade far ordnat och fått ett handlån av säljaren, som var en gammal fröken, på 2000:- kronor som skulle amorteras under en viss överenskommen tid. Köpekontrakten var klara och lagfarten var överstökad och allt såg bra ut. Efter några månader

meddelade säljaren att hon tänkte säga upp lånet. Övertalad av en kamrat på posten tänkte hon återtaga gården. Far skulle få gå ifrån gården i brist på kapital (2000:-).

Övriga lån var intecknade i Gefle Stads Sparbank och sparkapitalet var slut. Det blev många sömnlösa nätter men en dag gick han upp till fastighetsmäklaren och omtalade sitt bryderi. Då sade fastighetsmäklaren: ”Jag känner ju Björk och den gubben går inte. De pengarna får Björk låna av mig.” Dag och tid blev bestämd då penningarna skulle betalas till fröken i postkassan. Far frågade då om han fick betala sin skuld. Hon tittade litet generat på honom och frågade var han hade fått så mycket pengar ifrån och inte var det så bråttom. Jag tyckte det lät så på fröken svarade far. Nej då det var en av hennes manliga kamrater som övertalat henne att säga upp lånet. Men nu har jag pengarna med mig, här är handlingarna, som jag vill ha påskrivna men jag vill också ha ett kvitto på beloppet, svarade far. Fröken: ”Det behövs inte.” Far: ”Men det skall jag be att få, för det skall min långgivare ha.” Så blev nu allt ordnat och uppläsat.

Tiden rullar iväg några månader framåt då mina föräldrar drabbas av ytterligare en motgång. Mor insjuknar i svår magvärk och eftersom hon inte var så ömtålig hade hon gått länge med värken. Läkare fick nu eftersändas. Han förklarade att det var blindtarmen och efter som den troligen var sprucken är det bäst att lasarettet tar hand om det. Det blev då att med det snaraste och med stor försiktighet transportera henne till lasarettet. Det fanns ju inget annat än hästdroskor och de hade ont om pengar. Far tog då en man till hjälp och bar mor på en bår till lasarettet. Färden gick över Gammelbron, Västra Vägen till lasarettet. Det blev operation med detsamma av dr. Lindström. Det befanns vara sprucken blindtarm kombinerad med bukhinneinflammation. Hon fick ligga med delvis öppet sår för varets avrinning och svävade då länge mellan liv och död. Under tiden mor låg på lasarettet skötte min syster, Helga, vårt hem. Hon var ju telefonist och hade sitt att sköta men på lediga stunder skötte hon hemmet och lagade mat åt far. Maten fick sedan far värma upp så det passade hans tider. Båda var också upp till lasarettet för att besöka mor. Det gick inte en dag utan att hon hade besök av vänner och bekanta. Hon blev borta länge men kom så småningom hem. Då var glädjen stor när vi hade mor hemma igen. Men så en dag måste hon upp till lasarettet igen, då var orsaken bråck i såret. Lasarettsvistelsen blev denna gång inte så lång men för oss här hemma var det en lång tid. Jag som alltid varit orolig bjöd till även då att ställa till extra arbete och bekymmer när mor var på lasarettet. En dag var jag nere vid Norra kanalen (Lillån) och badade vid

hästbryggan. Då jag hoppade i råkade jag trampa på en rejäl spik som satt i en bräda. Spiken rände rakt igenom foten så att brädan satt fast. När jag tog bort brädan blödde det förskräckligt. En vecka tidigare hade jag trampat på en lutbutelj och då var det nära att jag skurit av en tå. Men med spiken var det värre, jag tog skjortan och lindade om foten. Gå kunde jag inte då det blödde så mycket. Två av mina kamrater lånade då en dragkärra och drog mig hem till Köpmangatan. Ingen var hemma utan jag letade rätt på nyckeln på det vanliga stället. För varje hopp som jag gjorde, lämnade jag kvar en blodpöl. När jag kom hem lade jag upp foten högt och lade mig på sängen. När far kom hem ruskade han på huvudet och sade; ”Jaa du gosse, du bjuder då också till”. Han tvättade såret rent, men att få blodet att stoppa var värre. Jag fick lägga mig igen med foten högt och väl omlindad. När min syster kom hem grät hon när hon fick se eländet. Hon ville att jag skulle stiga upp och äta, men se det gick inte för då började det blöda igen. Någon läkare var det ej fråga om, det fick läka bäst det ville. På benen var jag uppe igen efter en vecka. Mor blev riktigt bra efter sina operationer och överlevde far med 15 år. Min skolgång var nu avslutad med våren 1909. Det går inga vägar tillbaka till barndomskåren utan därefter följer det arbete som skall följa, ända till pensionen.

Tredje kapitlet

Arbete

Dagarna går vidare och jag blir allt bättre i min fot. Tänk att groblad kan vara så bra att lägga på ett sår. Det drager ut lort och orenligheter ur såret för något plåster hade vi ju inte. Nog var det långsamt att ligga stilla för en pojke som var van att röra på sig. Det var många av mina lekkamrater som kom och hälsade på. Bland de många var en flicka i min ålder som hette Ebba. Hon kom in varje dag för att göra mig sällskap. Hon satt så troget på sängkanten och pratade om allt möjligt, som barn alltid brukar göra. Men en dag, när jag var nästan bra, kom far och talade om att han hade talat med innehavaren av Strömsbro garnbod. De skulle ha ytterligare en springpojke för de hade så mycket att göra. Jag var inte sen att taga vara på tillfället. Följande dag gick jag till affären och talade om vem jag var. Jag fick tala med affärsinnehavaren själv och jag fick jobbet som springpojke. Den första dagen var det ej något spring, utan jag och den andra grabben (Kalle) fick hålla till i en mindre lagerlokal. Där fanns det fiskgarn i olika nummer och dimensioner. Där skulle det nu bli ordning.

Garnbuntarna skulle numreras och läggas upp i sina respektive hyllor så att allt skulle vara överskådligt. Då var det bara för expediterna att taga fram utan att behöva leta. Mellan det att vi sprang ärenden höll vi på med jobbet på garnlagret under 3 till 4 dagar. Då jag kunde cykla fick jag låna en hög cykel av chefen själv. Den var av ett tyskt märke: ”Dyrkop”, med en kort ram och en kraftigt tilltagen pakethållare fram. Tungt gick den, men det var bara att trampa på. Ärendena gick till Tolvfors Herrgård, slaktare Pettersson på Sätra samt passningar till tåg och båtar. När 14 dagar hade gått blev det ombyte av jobb. Då var det att med en dragkärra frakta trasselbalar från Norra Magasinet till Brunnsgratan via Skeppsbron, Centralbron och Centralgatan. Framkommen till gården skulle de tunga balarna bäras upp på uthusvinden och stuvras upp mot taket. Det var ett drygt arbete för en 14-åring. Att få upp balarna på vinden fick jag hjälp av en 20 årig flicka, som var en pigg och stark jänta. Hon var inte rädd för att hugga i och med förenade krafter stod det inte på förrän vinden var fylld från golv till tak. I 10 dagar drog jag denna dragkärra flera gånger om dagen för en veckolön på 3 kronor 10 timmar om dagen. Så tog det slut med det jobbet och springpojksjobbet tog vid. På onsdagar och lördagar var det mycket spring, bland annat till en stor fiskebåt, som låg nedanför Svängbron. Båten hette Svalan och trafikerade Lövsta och Vestland vid upplandskusten. Fiskare och bönder hade sina produkter med på båten. Det var strömming och annan fisk, smör, kött, fläsk, ostyckade grisar och dito får. När de sedan skulle hem igen hade de varit i staden och handlat. Det var bland annat mat, bindgarn, varp och tyger som skulle med båten tillbaka. Strömsbroboden låg nära till, så när de kom dit blev det skrymmande affärer för deras behov. Deras redskap måste ju hållas efter. Deras damer, som var med, ville inte vara sämre än de andra kvinnorna så det blev ju en del affärer. Någon större sortering av manufakturer hade inte vår affär, så det var för oss pojkar att springa än hit och än dit i olika affärer. Hur många gånger har jag inte sprungit från långförstugan över gatan snett över till Kjällersteds hus där Th Krokströms hade sitt engroslager och hämta varor. Det var särkar, snörliv, öppna och slutna damkalsonger och mycket annat. Då gällde alltsamman för att det hade vi på lagret.

Min far som var stationskarl hade nu en veckas permission och han frågade mig om jag ville följa med. Det var jag naturligtvis med på och frågade chefen om jag kunde få ledigt en vecka och talade då om orsaken. Ja det gick ju bra men någon lön kunde jag inte räkna med under den veckan. Vi anträdde vår resa till Sörmland där far hade sina föräldrar och

syskon. Vi hade cyklar med oss så att vi kunde kуска omkring riktigt ordentligt. De var bönder, och där fanns det både kor och hästar samt en mängd lantbruksredskap. Det var något för en stadsgrabb att se på och hur redskapen användes. Jag fick vara med om att röka fläsk och kärna smör, saker som jag aldrig varit med om tidigare. Så följde jag mina kusiner på jakt, vi höll mest till i vassarna med en eka och jagade and. Min farbror hade också en flicka (Alma), som jag tittade snett på men jag var så blyg för flickor så det blev intet mer. Vi var på en gård som hette Kämbo, en utgård till Lagmansö fideikommiss vid sjön Långhalsen. Vi cyklade från Kämbo till Eriksbergs slott, det var en rätt lång vägsträcka. Vägarna var smala och backiga med många grindar, som spärrade vägen. Barnen sprang före och öppnade grindarna åt oss för att få någon grindslant. Många bönder och drängar mötte vi, som körde sina oxar även i paret med hölass och gödsel. Det var något att se för en stadsgrabb, som inte tidigare hade sett hur man körde med oxar. Ja man hade ju sett en och annan oxfora, Tolvfors där det var allmänt med oxar som dragare. Vi kom så fram till Eriksberg där min farfar en gång varit statardräng, men kunde inte finna sig i deras metoder att handskas med tjänstefolk. Den historien har jag talat om i samband med min barndom. Ej långt därifrån ligger fädernegården, Nafvesta, även den i Lerbo socken, strax intill Lerbo Kyrka. Där bodde fars äldsta bror, Albert med fru, som vi gästade på hemvägen till Kämbo. Följande dag for vi med tåg från Valla till Stockholm, där fars yngste bror bodde. Han hette Knut och arbetade vid Stora Bryggeriet. Han bodde stadsdelen Peking ej långt från bryggeriet. Vi gästade även honom och hans fru innan vi anträdde resan hem.

När jag kom hem gick jag till min arbetsplats igen. Men både den kvinnliga expediten, Lydia, och den andra springpojken såg så hemlighetsfulla ut så jag frågade om det var något fel. Nej då, men du skall se du får nog sluta nu när affären fått hem allt från järnvägen. Om du inte hade arbetat som du gjort så har han varit tvungen att anlita åkare eller stadsbud och det har blivit dyrt. Du skall se han kommer nog att säga åt dig att sluta. Du är dem sist intagna springpojken då det inte behövs mer än en. Men jag var ute med mina varor och hörde inget om uppsägning. Jag var bl.a. nere vid fiskebryggan, där båtarna låg och trängdes med fören mot kajkanten. Det hade varit gått om strömming, och vilka priser, för 25 öre valen (80 strömmingar). Många av dem hade sålt slut och var färdiga att åka hem. De satt bara och väntade på att kulan i motorn skulle bli tillräckligt varm för att starta och komma iväg med sina båtar. Sommargäster, som bodde ute i skärgården i någon fiskarstuga,

kom springande med andan i halsen och frågade ” när går vi”? Var fiskebåten från hållnåshållet blev svaret: ”när kula är varm så får vi”. Sommargästerna åkte ut till sina sommarställen, om de låg så till, med fiskebåtarna. Utefter Norrlandet ända ut till Bönan och Utvalnäs fanns det pampiga sommarställen för geflesocieteten och de burgnare klasserna. De bevakade sina strandområden och sina bryggor för inkräktare. Dessa inbyggare medföljde i regel Bönaabåtarna till sina egna båtbyggor utefter kusten. Vi springpojkar hade inte bara passningen av fiskebåtarna utan även bönaabåten. Det var inte lätt att få tag på den man sökte många gånger visste de inte själva att de skulle ha sändningar med sig till landstället. De fiskare, som jag kommer ihåg namnet på är Janne Nordin i Harkskär, Nordin i Bönan och Adolf Gustavsson i Sikvik.

Nu var det relativt lugnt i affären då chefen ropade på mig från kontoret. Då nickade jag åt den andra grabben och menade att nu är det färdigt med uppsägningen. Mycket riktigt, han började tala om för mig att nu behövde inte affären mer än en springpojke och som du förstår började du sist. ”ja då blir väl det jag som får sluta”, sade jag. ”Ja jag har tänkt det”, svarade han. Därmed var det slut på mitt första arbete. Jag hade arbetat där under två månader med en inkomst av 25 kronor. Av dessa pengar fick jag behålla 25 öre i veckan. Men med alla de drickspengar jag fick, i 5- och 10-öringar och ibland mera kunde det bli mer än min veckopeng. Vid sådana tillfällen kunde jag inte hålla mig ifrån farbror Bernholm på Södra Kungsgatan, som var antikhandlare. Där köpte jag gamla svenska mynt, som var min stora hobby. Då jag kom hem på lördagskvällen talade jag om att jag hade fått slutat hos Strömsbro garnbod och lämnade fram min sista lön, var detta väntat. Det blev inte sagt så mycket om detta och så var det med den saken.

På måndagsmorgonen när Gefle Dagblad kom, stod det en annons om en ledig springpojksplats hos specerihandlare Nore Lundeberg. Sökanden skulle meddela sig med affären klockan 9 samma dag. Jag var inte sen att söka platsen. Jag fick anställning och föreståndaren gav sina förhållningsorder. Arbetstiden är 08.00 till 19.30 alla vardagar utom fredagar då det är 08.00 till 20.30 och lördagar 08.00 till 21.15 eller mer om det fordras. Du får fem kronor i veckan till att börja med. Jag tackade och när jag kom hem talade jag om att jag fått nytt knog hos Nore Lundebergs. Men då sade far till mor att den där gossen är inte bängen att höra sig för om arbete. På tisdagsmorgonen var jag där i god tid och väntade på den som hade hand om nycklarna. Där var mycket folk anställda. En affärsföreståndare Sucksdorff, två kontorsfröknar, Röman

och Ebba von Köhler. Röman man var kassörska och von Köhler var skrivbiträde. Vid bråda dagar fick fröken von Köhler rycka in och expediera. I affären fanns två expediter, Vaxin och Sjögren, samt två kvinnliga expediter, fröknarna Larsson och Svensson. Lagerpersonalen bestod av magasinsskarlen Anders Jakobsson, körkarlen Larsson och en kulla som hette Anna. Två springpojkar varav Conny var den ena och den andre var jag. Den som jag efterträdde hade fått sparken för att han hade stoppat ned Vaxin i en mjöllår för att han bråkade och var dum. Det var en stor affär, som hade så många anställda. Ja det var den största speceriaffären i staden. Den var belägen i bagare Edmans hus på Nygatan 31. Änkefru Lundeberg, som var ägare till affären, hjälpte också till ibland inne på kontoret vid helger och stora beställningar. De hade också en partiaffär som levererade jäst varje morgon till olika affärer inom staden. Denna jäst kom i 50 kg:s lådor, 5 á 6 st varje morgon klockan 08.30 då ilgodsexpeditionen öppnade. Jästen hämtades varierande av Conny eller Larsson med den lilla norska hästen Tuvan. Först skulle hela partiet hem för att sedan uppvakta speceributiker och bagerier. Den lilla norska hästen, var en lustig kurre, hö var hon inte så förtjust i men bananer, karameller, kex, socker och havre smakade henne. Stallet hade hon i fru Lundebergs fastighet Norra Köpmangatan 18, mitt emot gasverkets utställningslokal. Hur var det med lönerna då? Jo, magasinsskarlen hade 20 kronor i veckan. Han hade då passningen i stallet varannan söndag för Tuvan skulle ju ha sin passning, skötsel och utfordring även på söndagen. Drängen eller körkarlen Larsson hade 18 kronor i veckan inklusive stallpassningen var annan söndag. Båda karlarna var gifta och hade familj, magasinsskarlen Jakobsson hade en dotter och körkarlen Larsson hade två döttrar. Hur de klarade sina familjer med de låga lönerna, det vet i gudarna. Kullan Anna från Leksand hade 15 kronor i veckan och Conny, den andra springpojken hade 10 kronor i veckan. Han fick då även expediera, göra i ordning lådor och slå in paket. Som de hade en omfattande jästhandel var det mycket med jästpaket, som skulle göras i ordning. Dessa skulle sändas iväg med järnväg eller fraktas med en bondskjuts, som stod och väntade på någon gård. Bondstallar fanns på väster, hos specerihandlare John Blomberg i hörnet av Kungsgatan och Ruddamsgatan, Hövågen på Staketgatan mitt emot Norrbackakrogen samt på gården till den lilla fastigheten som vi kallade för kappsäcken som låg mitt emot Ångbryggeriet Ruddamsgatan 3 vid Stadsträdgården. Där samlades bönderna med sina åkdon och stallade in sina hästar, när de skulle ut på staden för att storhandla. På den södra stadsdelen fanns liknande stallar hos specerihandlare Örn, i hörnet av Södra Kungsgatan

och Övre Bergsgatan samt specerihandlare Wahlström också på Södra Kungsgatan. Östra stadsdelen hade inga bondstallar utan där stallade bönderna in hos bekanta åkare. Åkare Björklund mitt emot Matteuskyrkan på Ruddammsgatan eller åkare Olsson i hörnet av Staketgatan och Fältskärsgränd. Vid dessa ärenden gällde det att söka upp trillan eller släden. På vintern kunde man inte lägga jätten var som helst för då kunde den frysa. Det bästa var om man kunde få tag i någon av de åkande eller också lämna in paketet till åkarens hustru. Det bästa inlämningsstället, tyckte vi, var hövågen där var det bara att lämna in paketet till föreståndaren eller hövgaren. En rätt stor konkurrent på jäst hade firman i hyrverksägare Andersson. Förutom hyrverk drev han handel med pressjäst och kallades därför Jäst- Anders. Han hade alltså häst när han for omkring med sina jästleveranser. Det gick så bra för honom så att han började taga kunder från Nore Lundebergs. Kaffe var en vara som såldes rätt mycket, såväl orostat som nyrostat kaffe. Av de många rosterierna så var Nore Lundebergs ett av dem. Vid köp av kaffe, i minuthandeln, kunde man få en specialblandning av olika kafferostningar. Paketerat kaffe fanns inte utan man köpte och sålde i lös vikt. Det som såldes mest var orostat råkaffe, som kostade 1 krona per kg. Det kaffet rostade man själv i hemmen med kaffebrännare, som hade ett långt skaft. Kök fanns innanför butiken med tillgång till både gas- och vedspis. På väggen, intill spisen, under en särskild kåpa eller rökfångare hängde kafferosten. Den bestod av en roterande cylinder med inredning. Cylindern fick man draga runt för hand med en vev. Magasinskarlen och kullan fick turas om med att sköta rostningen. Där stod de, som Gustaf II Adolf, i rök och damm i kaffe lukten, som kändes på lång väg. Rosten rymde 12 kg. Vissa dagar kunde det rostas upp till 48 till 60 kg kaffe. Vid sådana tillfällen var det rörigt i köket. Expediterna sprang fram och åter genom köket till magasinet, som låg på andra sidan om förstugan. Någon av karlarna packade sill eller slog in paket och alltsammans i röken från kafferostningen. Men vad det luktade gott kaffe. Efter, varje nyrostning eller nyblandning kaffet provkokas och provsmakas. På vintrarna då det var kallt ute smakade det särskilt gott då man kom hem efter ett skubb och hade ett wienerbröd, från Axel Edmans bageri, som man fått av en av deras springpojkar. Kullan Anna månade om mig särskilt. Jag hade en förunderlig tur med henne, snäll och hjälpsam var hon och alltid lika glad. Märgen i rensteksben var min stora förtjusning. Rensteken såldes rökt, då tog hon vara på de grova benpiporna åt mig. Med en pinne petade jag ur märgen och då var det att smörja kråset. Under sommaren, då det var riktigt varmt, fanns det en stor glasburk isvatten med citronskivor och socker att friska upp sig med. Att

följa med körkarlen för att hämta gods var trevligt, ja ett rent nöje kan man säga. Affären hade stor omsättning och där med följde att mycket skulle fraktas hem. Vi åkte ned till tullen och hämtade ost från Holland och Schweiz, flera ankare vin, av olika sorter, från Frankrike och Spanien. Vinet tappades sedan i buteljer på firman. Etiketter och kapsyler fick vi pojkar lära oss att sätta på. Vid andra tillfällen skulle vi ner till hamnen och kustbåtarna. Genom Dryselius spedionsfirma hämtades kaffebalar, bitsockerlådor, toppsocker i olika storlekar och sirapsfat i olika storlekar. Det var mycket folk i hamnen, mest hamnarbetare som bar stora säckar på 100 kg. Lekande lätt bar de säckarna på sina axlar. På huvudet bar de mjuka hattar eller en huvudkåpa gjord av en tomsäck. Det gick undan att taga säcken vid båtens reling och så iväg med den till den givna kajplatsen. Där fanns långa rader med uppstaplade lådor av alla slag, samt fat och tunnor. Där fanns ibland även apelsinlådor, bananhäcker, samt även lådor med kaliforniska sviskon och aprikoser. Det var inte lätt alla gånger att få tag på det man skulle hämta. Men en äldre godmodig farbror klarade av allt, de kallade honom för ”Drysse”. Längre upp i ån förtöjde saltskutorna. Saltet forslades upp ur lastrummen med hjälp av en handdriven tunnvinch. De vägdes upp av edsvurna vägare och tippades i säckar. Säckarna var långa och smala. Vi kunde oftast hämta säcken direkt från vägen sedan säcken blivit ”knoppad”. Utanför Kjellerstedts magasin förtöjde fotogenskutorna. *Water White* var prima fotogen men det fanns även sämre kvaliteter. När skutan eller pråmen hade lossat sin last, lastade man tomfat. Man kunde då fundera över var det var för ett stort hus som trevade sig ut ur Storån, så stor var lasten. Ja det hände mycket under mitt första år hos Nore Lundebergs.

Storstrejken bröt ut inom industrin och i hamnen båten Lump Lena som husbärgerade strejkbrytare. Mycket folk samlades på den norra kajen för att se strejkbrytarna skyddas av polis till och från sina arbetsplatser. De som arbetade sade sig vara nöjda med sin arbetsförtjänst. Sanningen var, att de var inga arbetare, utan dagdrivare och löst folk, som ingenting ville göra eller uträtta ett ärligt arbete. Dessa var Ingeting att ha för arbetsgivare under normala förhållanden. Den ridande polisen var i full verksamhet med överkonstapeln i täten. De var klädda i kaskar (pickelhuvor), stövlar med sporrar, långa kappor med polisvärjan hängande vid sidan. Det såg imponerande ut när de kom ridande uppför Kungsgatan till Brunngatan, vidare till Köpmangatan och fram till Navigationsskolan för att sedan följa Åkargatan till Sjöströms Ångväveri och övervakade arbetarna då de gick till och från fabriken, så att de ej

skulle bli ofredade. Mina föräldrar hade sin fastighet vid Södra Köpmangatan. Då den ridande polisen skulle komma var vi ute i den stora porten, för tiden visste vi ju. Det var ett hiskeligt brak efter hästskorna som hördes på lång väg. När de kom till vår port, tvärstannade de och drev hästarna baklänges mot oss. Så granna poliserna var, där de satt i sadeln. Det var ju bara fruntimmer och barn i porten så det var inget att göra chock mot. Vi drog oss in i portgången, och de backade hästarna så långt, att en av dem var innanför porten med hela bakdelen: En mycket löjlig handling av ordningens upprätthållare. Vid ett annat tillfälle kom jag hem för att äta middag. Jag kommer på min cykel och hoppar av, för det var litet ovanligt med så mycket folk här på gatan. Det hör till saken att det bodde en sådan där strejkbrytare i hörnet av Köpmangatan och Arbetshusgatan. Hur det nu kom sig, så hade han med sig några strejkvakter som följde efter. Jag stannade till och tittade men fortsatte sedan hem. När jag kommer till affären fick jag reda på, att fruntimmer hade ringt och talat om att jag var med om uppvaktningen. Hon hade sett att det stod Nore Lundeberg på mössan. Vi hade nämligen ett sådant band med stora mässingsbokstäver. Jag förklarade hur det var. Jag hade ju stannat för orsaken till att det var så mycket folk på den annars så folktomma gatan. Mer behövde jag inte säga till butiksföreståndaren. Han skrattade och sade: ”jag förstår, men en annan gång när du cyklar hem under storstrejken, så vet du vad det är”. Sedan klappade han mig på axeln. Efter den dagen bar det emot att bära mössan med de granna bokstäverna. Så småningom upphörde alldeles bruket att bära den ”uniformsmössan” och jag tog min skolmössa igen. Ja dessa händelser inträffade år 1909, i augusti.

Den 28 juli 1909 var min far på ett hejdundrande kalas. Ingen annan än GDJ bjöd på galamiddag i Stadshuset. Där flödade champagnen vid middagsbordet. På småtimmarna kom han hem, glad i hågen och talade om vad trevligt det hade varit. En del, förut griniga, befäl hade uppträtt riktigt kamratligt under festligheterna. Där talades det om järnvägens förflutna, byggnationen och invigningen den 28 juli 1859. De inbjudna hade varit vid GDJ minst 25 år för att få minnesmedalj och minnesskrift över järnvägens 50- åriga tillvaro. De som hade 30 tjänsteår fick motta medaljer. De lägre anställda fick silvermedalj och de högre tjänstemännen fick guldmedaljer i olika storlekar allt efter värdighet inom det stora företaget. Invigningen av banan skedde den 28 juli 1859 för bandelen Gävle - Falun. Eftersom det var landssorg efter Oscar I, kunde inte den nuvarande kungen, Carl XV, vara med vid invigningshögtidigheterna. Men han hade varit med, redan vid ”tjuvstarten” den 28 juli 1858. Då var

han kronprinsregent. Detta gällde bandelen Gävle - Robertsholm, nuvarande Hofors.

Den 28 juli 1859 var flaggan hissad på stationen nere vid ån. I biljettkontoret såldes biljetter till Falun t.o.r. Stadsråd, landshövdingar, ingenjörer samt 300 andra personer var med på premiärturen. Biljettpriset var 8 Rdr för 1:a klass. 2:a och 3:e klass kostade 5 Rdr, Gävle – Falun t.o.r. Gamlingar hade tagit sig ner till stationen längs banan och trodde inte sina ögon när loket kom frustande med 12 vagnar efter sig. Bandelen Gävle - Falun öppnades för trafik den 13:e juli och för den som önskade så fanns det teckningslistor utlagda på järnvägsstationernas biljettkontor. Här kunde man även anmäla sig till den subskriberade middagen i Falun kl.15. Tåget avgick kl. 09.00 från Gävle med en återresa från Falun kl. 20.00. Teckningslistor fanns från den 11:e juli. Biljettpriserna var de samma som de försträmnda. Annons i Gävlepressen den 13 juli 1859 om invigningståget på Gefle - Dala - banan.

Ja 1909 var ett märkesår. Staden bytte så att säga ansikte då spårvagnarna kom igång:

Den blå linjen: Centralgatan - Kaserngatan -Kungsgatan - Lilla Nygatan, över Järnvägen till Tullhuset.

Den röda linjen: 5:e tvärgatan (Korsnäs gårdarna) - Brynäs gatan - Bergsgatan - Fältskärsgatan - Lilla Nygatan - Stadsträdgården.

En enkel resa kostade 10 öre. På sommaren var det öppna släpvagnar efter spårvagnarna på den röda linjen. Spårvagnarna signalerade med en klocka, som pinglade vid varje gathörn och då de gick igång. Det var något ovan i det lugna Gävle. Under försommaren innan invigningen kördes vagnarna av ingenjörer och blivande spårvagnsförare. Förarna gick således i lära för att kunna köra de nymoderna vagnarna. Under rärläggningen var det stora arbeten i gatorna där spårvägen skulle fram. Gatuarbetare och rärläggare (rallare) som hoade och skrek om jämna tag, så de gående hade bara att hålla sig undan när de kom med sina långa tunga rärlängder.

Hyrkuskarna stod fortfarande kvar på Rådhusorget och Centralplan med sina hästdroskor, som på vintern var flätade åkslädar. Det kunde vara 5 á 6 hästskjutsar som stod och väntade på order. Hästarna hade en mathornister med havre fastspänd över manken eller en hötapp framför sig. Intill den lilla väntkuren fanns en lång låda med lock som inrymde hö, havre, sopkvastar, snöspadar och hinkar. Ja där fanns full uppsättning för

kuskarna. På Stora Torget och Fisktorget fanns det rullande butiker inrymda i hästdragna vagnar. En stor lucka fälldes ned och visade hela butiken. Där innanför stod Bull- August och Bull- Julia och sålde varm mjölk med bröd och 5- eller 10-öres kakor, franskröd för 2 öre och smörbröd för 4 öre. En rätt stor mugg med varm mjölk kostade 2 öre. Ur en annan vagn sålde slaktare Pettersson, från Sätra, kött och fläsk samt andra charkuterivaror. Under vintertid stod på samma torg det tvättakta lappar med ackjor. De sålde renkött, knivar med benskaft och hemslöjd av ben. De bodde i regel på "Rum för resande", som bagaremästare Björklund upplät i sin fastighet i hörnet av Lilla Esplanadgatan och Ruddamsgatan. Där bodde, efter tillgång på rum, folk av alla nationaliteter. Cirkusartister och de ryssar som gick omkring och sålde glass från en avlång grön tunna, som de balanserade på huvudet och beredvilligt satte ned den för en 2-öring. Där fanns även italienska och ungerska gårdsmusikanter samt zigenare som arbetade med förtenning och spådde i händer eller i kort. Ja det var en riktig blandning av folk. På Fisktorget fanns även manufakturer till salu, en av säljarna hette Thule. Här såldes även hattar, mössor, trikåvaror, hemstickade barnlavor med tofs, strumpor och tröjor. På torget framför brandstationen tronade klockan, som kom dit efter utställningen, 1901. Den visade tiden i alla världsdelar. Men det var då den behagade att gå. En äldre urmakare, han med krulliga håret, var där och ruckade uret men det hjälpte inte. Klockan hade sin egen tid. Det var Wåhls urhandel som hade ansvaret för klockan. Affären låg vid Drottninggatan i närheten av Centralstationen. Klockan liknade en stor utsirad lyckta som var uppsatt på en järnstolpe av en höjd på 2,5 m. Den nedmonterades på 1940-talet.

Jag skall berätta litet mer om originalen på Fisktorget. Slant-Magnus även kallad Lill-Magnus hade fått sitt slantnamn av följande. Varje sommandag vardag som helgdag "slantade" han gädda. Han gick utefter kajkanten och slantade gädda. Med ett långt spö med rev och gädddrag var han en baddare på att draga upp gäddor. Klädd i vegamössa och klacklösa skor bar det iväg med tårna stretande uppåt ja nästan rätt ut. Bråttom hade han alltid. Han hjälpte även handlare, som sålde fisk från stånden. Han var också trogen kund hos tidigare nämnda Bull-Julia. Ett annat original var "Halv sju" Närhelst man frågade honom vad klockan var, så svarade han: "ho, ho fem å nittio, sex å trettio, halv sju, ho ho".

Mitt för Pousettes fastighet i hörnet av Lilla Nygatan och Hattmakaregatan fanns en tom fastighet omgärdad av ett högt plank. Där innanför var det även livlig handel. Tomten var upplåten till försäljning av

mössor, hattar, trikåvaror och tyger. Allt salufördes från stånd. En känd Gävlefirma, Oskar A Pettersson, hade sitt stånd på denna plats. När tomten skulle bebyggas flyttade firman till Gevaliapalatset med ingång från Nygatan. Senare flyttade firman till hörnet av Norra Köpmangatan och Drottninggatan. På den tomma tomten skulle Post- och Telegrafhuset byggas. Schaktningsarbetet påbörjades och alla schaktmassor fraktades bort med hästkärror. Grävningen utfördes för hand. Hösten 1910 hade murarna börjat resa sig och var nu uppe i flera våningar. Bygget var av betong och utfördes av Stockholmsfirman Kreuger och Toll. Natten till söndagen den 18 december inträffade ett större ras. Västra delen av huset störtade samman och mot gårdssidan störtade även en yttervägg. Fasaden mot Kopparslagaregatan och halva fasaden mot Nygatan vacklade och måste därför byggas om. I det inre av bygget var det ett kaos, tegelsten, bräder, betongplattor och järnkonstruktioner låg om varandra. Som tur var inträffade raset klockan 00:40, natten till söndagen. Det var nu i närheten av jul och hela personalen i affären som jag jobbade i var kvar då det inträffade. Det pågick förberedelser för juls skyltning allt skulle plockas fram. Då hörde vi ett öronbedövande brak och flera dunsar. Vi sprang ut på gatan och fick se eländet. Halva huset låg ju i gatan, det blev en riktig uppståndelse. När vi kom fram för att se rasade det fortfarande stora delar betong ned på Nygatan. På söndagen var där mycket folk för att se förödelserna. Spårvagnarna kunde inte komma fram, då delar av bygget blockerade Nygatan. Det röjdes undan rätt fort för på eftermiddagen kunde spårvagnarna gå förbi olycksplatsen.

Vi stannar kvar ett slag vid år 1910. Den 17:e april konfirmerades jag i Heliga Trefaldighets kyrka. Efter det, var man ju stora karlen och ville inte längre gå i kortbyxor. Det skulle vara långbyxor med hängslen, rock och väst. Konfirmationsundervisningen hölls i en barack på Söder. Det var två sådana som låg nedanför Navigationsskolan, nu Polhemsskolan. Prästen var nyblivne kyrkoadjunkten Åsbrink. Vi läsbarn utgjorde hans första läsklass. Läxor hade vi även, psalmverser, långa bibelspråk utantill, katekes och biblisk historia. Det gick ju att knagla sig fram då jag inte hade annan tid för läxläsning än söndagarna.

Nu fortsätter jag med ett minne från jobbet hos Lundebergs.

Det var vinter och det töade hela dagen men mot kvällen frös det till. Klockan 21, vid stängningsdags ringer överste von Fock från Walls herrgård. De ville ha för 10 öre jäst och ett tjog ägg. Den andra grabben och jag drog lott om vem som skulle åka och lotten föll på mig. Nu var det 14 grader kallt och mycket snö. På gatorna gick det rätt så bra att komma

fram, men där uppe vid Kungsbäck och Walls herrgård var det snö upp över knäna och det snöade fortfarande. Då jag kom fram höll pigorna på att göra i ordning deg, för nu skulle det bakas. Herrskapet skulle få främmande över söndagen av någon officer av hög rang och värdighet. ”Nu får väl vi hålla på hela natten. Det skall inte bara bakas och gräddas utan vi har maten också som vi måste förbereda. Det är ju bra att överstinnan själv är med och styr”, sa flickorna. Jag tackade för mig och sa god natt. Det hade varit tö tidigare på dagen och jag var genomvåt om fötterna då jag anträdde färden. Gummiskor fanns ej då utan det var läderpjäxor. Då det töade rann vattnet ut och in genom lädret och sömmarna. Å vad jag frös om fötterna, men om kroppen höll jag mig varm. När jag kom hem halvgrät jag, klockan var då närmare elva. När jag tog av strumporna var de vita av frost. Men när mor hade masserat dem ett en stund kom blodet igång igen. Jag fick inget men av den strapatsen som tur var. Jag har många gånger tänkt på att det ej var så noga med arbetskraften på den tiden. Då förekom inga läkarundersökningar av minderåriga springpojkar. Inte heller var det fråga om någon arbetstidsbegränsning, för den lördagen gjorde jag då 14 timmar. Frukosten fick vi äta på arbetsplatsen. Den bestod oftast av en smörgås och en flaska mjölk, som vi köpte i mjölmagasinet för 5 öre. Vi hade en kvart på oss att äta och det var, när det passade, mellan klockan nio och elva. Middagsrast hade vi en timme också när det passade. Hade vi då ärenden i närheten av hemmet fick vi ta dem samtidigt. När man kom tillbaka hände det, fler än en gång, att det blev skällning för att det tagit för lång tid.

Här en liten episod när jag läste för prästen: Vi hade en provisorisk lokal i en barack i brist på annat. I den stora salen var det fyra pelare, som bar upp taket. Vår unge präst hade nog ett bestyr med sina läs barn, för många av pojkarna var riktiga odågor. Vid ett tillfälle var det en av pojkarna, som satte upp en koling med byxbaken uppriven och en stor röd näsduk där bak. Pelaren framför bänken dekorerades allt under det att prästen undervisade från en kateder. Det fnittrades och skrattades men effekten var inte tillräcklig, så han bytte ut kolingens mot ett naket fruntimmer. Men då blev det fart på flickorna. De viftade med armarna och räckte upp händerna. Vad är det! I korus: ”Hedén sitter och leker med kort i bänken”. Prästen gick ned från katedern för att se efter vad det var frågan om. Det blev två rediga smockor på kinden och en tillsägelse att om han inte skötte sig skulle han inte bli konfirmerad. Därefter fick han gå ut i korridoren och komma igen efter en kvart. Han kom inte igen utan hade gått hem. Följande läsdag frågade prästen vad mamma sa, då han riskerade att ej bli

konfirmerad. Ja, hon sa: ”Int är de så noga gösse om inte du få gå fram för prästen. Du får väl frågan om det är någon idè att du fortsätter å spill tid på läsningen”. Prästen hade en enskild överläggning med pojken och talade tillrätta med honom. Han fick gå fram och fick sin nattvard tillsammans med sina kamrater.

Ja det gick sin gilla gång på min arbetsplats. Veckolönen hade ökat från 6 kronor till hela 8 kronor i veckan efter drygt ett års anställning. Jag vill berätta litet om firmans kunder och varor. Att passa tågen var ett rätt tacksamt arbete. Då vankades det i regel drickspengar. Det var annars magert med drickspengar, enär firmans kunder övervägande var stadens nobless. De var ju stora av sig och tittade gärna ned på en fattig springpojke. Det gjorde inte en gammal tant som var mor till en tullkontrollör. Tullkontrollören själv var dock snål som själva den lede. De gånger jag kom hem till tullkontrollören och han själv var hemma kom hon in i köket och smusslade in en 25-öring i handen som dricks. Varje gång vi kom dit så nog fick vi en 25-öring och kom hon inte åt att lämna drickspengar i köket så följde hon med ut i förstugan. ”Se här ta den här du för den har du gjort rätt för”. Fru Berlin på Fridsta gav i regel en slant om hon var i köket. De flesta gav inget dricks fast det var stora skickningar. En stor korg, en mindre korg med ägg och en 25-liters fotogenkanna var det ofta. Många gånger var man överlastad till bristningsgränsen, och fick inte ens ett tack. Då tänkte man, vilken otacksamhet, är det detta som kallas för bildning bland det finare folket. Men det var inte så underligt att dessa fruar var snåla, då de delade ut tre skorpor och tre sockerbitar per dag åt sin piga. De som hade två eller flera pigor var det ingen ransonering. En fru på Staketgatan 3 var mycket sparsam när det gällde pigan. Själv seglade hon i smycken och pälsverk. För att inte tala om konsulinnan som bodde på Södra Strandgatan 14, hon kunde konsten att vara en försiktig husmor. Hon tilldelade pigan skorpor och sockerbitar och hade en specialitet på att spara fett. Hon hade ett galler i slasktratten som tog vara på fettet från kött eller fläsk. Gallret skakades sedan av över en hink, som satt upphängd på en av diskbänksdörrarna. Hinken tömdes sedan i en tunna, som stod uppställd i en av uthusbodarna. Det fett som så hade sparats kokades såpa och tvål med tillsats av någon parfymering. Jag frågade flickan, som tjänade hos konsulinnan, hur hon tyckte det var att tjäna hos en så snål kärring. Hon tyckte det var bra, så hon svarade: ”Här lär man sig något, för hon är en mästare i att kunna leva billigt och ta reda på allt i matväg. Men jag kan säga dig det att det är många gånger som jag gått från bordet hungrig. Hon ligger med jämt och har sina tilldelningar, och vi får göra i ordning så litet

som möjligt i taget. Nyckeln till skafferiet går hon och bär på sig för jännan. Det kan hända någon gång att hon glömmer nyckeln, då brukar jag passa på att förse mig med några extra skorpor och sockerbitar”. Att gå i mörka kökstrappor upp till 3:e våningen kan vara ett äventyr. Vid ett tillfälle bar jag en korg på armen och en korg på 50 kg över ryggen upp för alla trapporna. Väl uppkommen satte jag mig på korgen för att taga igen mig, före innan jag gick in. Två kraftiga tassar slår ned på axlarna och en het andedräkt tränger emot mig. Jag blir kall och vill sjunka ihop i mörkret, färdig att ramla baklänges utför trappan. Det var en stor *s:t Bernhard* som anföll mig. Det var den största jag sett. Ett skall och dörren går upp och släpper ut ljus i den mörka smala trappuppgången. Det var tre fruntimmer som tittade fram och gav hunden bannor. Ingen av dem tänkte på mig efter den gastkramningen, där man stod på darrande ben och skakande knän.

Andra hundäventyr: Dr. Lindström, i doktorsbostaden på lasarettområdet ned åt ån, hade också en stor hund, som kunde rumstera omkring riktigt i korgarna på åkdonet, när körkarlen var dit med varor. Det var med en viss bävan man åtog sig uppdrag att gå dit med varor. Vi bad, många gånger, att de skulle ringa till de kunder som hade hundar. Men många gånger blev det avglömt och då blev det äventyrligt. Kullan, som också fick gå ärenden då det var bråttom, vägrade att gå till kunder som hade hundar. En annan kund som hade en besvärlig hund var baron Schultzenheims syster. Hon var konstnär och målade hundmotiv. Hon bodde villastaden intill Kronbergiska barnsjukhuset.

Firman hade kunder i nästan varje hus på den nybyggda delen av Staketgatan, den del, som byggdes till utställningen 1901. Var och varannan villa i villastaden var även våra kunder. Tolvfors, Lasarettet, Lervik och Fredriksskans samt även större ångbåtar var även kunder till firman.

Den snåla konsulinnan som bodde på Strandgatan kan jag berätta något mer om. Jag var dit med en stor korg med varor av alla de slag. Med mig hade jag även en kvitterad räkning 54 kronor och 41 öre. Konsulinnan lämnade fram 54 kronor och 52 öre med orden att hon inte hade jämna pengar. ”Du har ingen växel med, så du får springa och växla den här”, sade hon vidare. ”Vart skall jag då gå”: frågade jag. Hon svarade: ”du får springa till Bergius tobakshandel eller till Sandbloms, naturligtvis”. Med en knyck på nacken gick hon in i våningen. När hon hade gått lade jag 2-öringen på diskbänken och sade åt pigan, ”du kan hälsa frun konsulinnan att hon får den där 2-öringen av mig”. Jag tackade och gick undre skratt från pigan. När jag kom tillbaka till affären efter först ha varit till

Bönabåten med ett jästpaket och till Centralstationen med varor till en handlande från Skutskär möttes jag av ett skrik från kontorsfönstret. Det var fröken von Köler alldeles röd i ansiktet.” Vad har du gjort konsulinnan för något? Hon har ringt hit och var så elak och sa att vi hade en så oförskämd springpojke. Det var länge sedan hon ringde och var så arg. Var har du varit sedan du kom från henne?” Jag svarade att jag hade en kvitterad räkning från henne, då jag varit där med varor. Jag hade ingen växel med, hon ville att jag skulle gå och växla en 2-öring hos Bergius Tobak eller Sandbloms, för hon skulle ha en 1-öring från dem. Jag sköt åt pigan 2-öring-en och sade, att den 1-öringen får konsulinnan av mig, det var allt. Hade jag sprungit och växlat så hade med all säkerhet hade både tåg och båt gått ifrån mig. ”Du menar att du passade både tåg och båt sedan du varit där”, sade fröken Köler. Ja vist svarade jag då. Men då skrattade fröken Köler och sade:

”Men du är väl för duktig Thore, kom får du tio öre av mig för du klarade av alltsammans”.

En annan gång var jag till Gävle Gästgivargård på Södra Kungsgatan. Där satt några herrar och festade, gästgivaren var också med. ”Du bryter väl ostronen åt oss också”, sade en av dem. ”Ja visst”, svarade jag. De satte skalen till munnen med förtjusning och sög till och ostronen ramlade ned där de skulle vara och sedan fyllde de på med dryckjom. Det såg så gott ut så jag tänkte, att då jag kommer ned till affären skall jag också smaka på ett ostron. Hemkommen gick jag ned i källaren och letade rätt på ett stort fint ostron. Jag bröt upp det, satte det till munnen som de balda herrarna gjorde, och sög till. Den slemmiga massan kom ned till hälften i halsen och sedan blev det tvärstopp. Ostronet kom upp igen med en sådan fart så det åkte ut över halva källargolvet. Det blev mitt första och sista ostron.

Till Bönabåtarna var det mycket spring, med större och mindre packningar. Borgmästare Berggren åkte alltid med båten men aldrig borgmästarinnan hon åkte troget på sin cykel till landstället på Norrlandet. Hon var en duktig cyklist och sågs alltid cyklande. Konsuln och konsulinnan Eriksson skulle till Gröndal. Konsul Andersson och grosshandlare Engvall reste till Lyckan. Flensburg på Fiskartorpet och Kronbergs for till Engeltofta. Men mig veterligt var vi aldrig ner till båten och passade Kronbergs. När kusken Vahlberg och mamsell Tilda Hagstedt kom med verksvagnen då blev det stora affärer. Det blev rejäla packningar som skulle till Engeltofta eller Katrineberg.

Det var alltid den största omsättningen, vid utflyttningen på våren. Ofta stannade ekipaget med fru Kronberg framför butiken med kusken alltid klädd i livré. Han var klädd i hög hatt med stålplym på höger sida. Han

var imponerande på det sätt han skötte sin piska från kuskbocken. Men den som åkte efter fyrspann det var konsulinnan Rettig. Hon var ofta klädd i stor vit vidbrättad hatt med stor vit strutsplym. Plymen låg vackert intill hatten. Det sades att konsuln själv inte hade rätt till att åka efter fyrspann, enär han ej var adlig. Hur det var med den saken vet jag inte, men ett var då säkert, han åkte alltid efter paret i en vacker landå med kusken Vall iklädd livré. De tog också med sig sina varor när de åkte till landstället Villa Rettig, utefter södra landet.

Disponent Höglund, Strömsbro och Söderhjem på Tolvfors, höll sig också med livréklädda kuskar och välryktade vackra hästar. Det var en fröjd för ögat att se dessa komma åkande. De som ej hade egna ekipage kunde hyra såväl enklare som elegantare åkdon från Elof Anderssons Hyrkusksverk på Norra Centralgatan 15.

Vad matvaror beträffar, så fanns ingenting paketerat. Inte ens kex fanns i paket utan måste vägas upp. Pellerins margarin kom i byttor om 50 kg och kostade då 1,50 i utförsäljning. Priset ökade något allt efter stjärna, från en till fem stjärnor. Mejerismöret kostade 2,30 -40 per kg. Det fanns klarskinn, fotogen och lampglas. Snobbarna de rökte cigarrer. Frans tillverkade Onkel Tom och Dessert i olika prislägen. Frans var en Gävlefabrik som konkurrerade med Rettigs beträffande cigarrer och cigaretter. Då det fanns gott om snusätare och de som la in mullbänk så var det av Rettigs välkända fabrikat. De som snusade i näsan hade Ljunglövs I eller II, ett annat snusfabrikat var Schwartz. När vi var till konsul Rettig på Södra Strandgatan med varor så passade man på och tittade in till snusmalare Lutbom. Han skötte om snuskvarnen som låg i ett gårdshus, där nere till vänster på gårdsplanen. Det var omöjligt att se vilken färg han hade på sina kläder för de var överhöljda av snusdamm. Och vem mins inte den gamle verkskusken Grönberg, som satt där på en snuskagge och väntade. Han körde ut, med sina varor bestående av lådor och snuskaggar, genom porten vid Södra Strandgatan och österut till något av järnvägens godsmagasin eller till hamnen. Ja det är en syn som nu är ett minne blott. Vid Svängbron, på den södra sidan, där lade småskutor med pråmar till. Där sålde man knubbved direkt från pråm. Storknubb såldes för 5 kronor hästlasset och mindre knubb såldes för 3,50 hästlasset. Hamnen hade också sina original. Bland dem alla var två av dem de mest omtalade. Det var "Långstriden" och "Ruterknekt". "Långstriden" var mycket slagfärdig. En dag halkade han på landgången till en av kustbåtarna och föll i ån. En polis som var i närheten, kom springande med en livboj. Strid, ropade nere från vattnet: "Hör nu konstapeln, var skall ångfartyget Strid lägga till.

Vid ett annat tillfälle höll han på med att kärra slag och aska, över landgången, från en av båtarna. En herre med hög hatt kröp under landgången samtidigt med att Strid kör över med sin kärra. Herrn i hög hatt reser sig och tittar ilsket på Strid för det rasade aska på honom från kärnan. Långstriden replikerade: ”Hör nu herrn, han blev väl inte förbannad för att han blev överraskad”?

En annan sjåare hade ramlat i Norra Kanalen och drunknat. Några poliskonstaplar höll just på att dragga efter honom. ”Långstriden” kommer då till platsen och ser på, då han utbrister: ”Hör nu konstaplarna; låt han ligga han sköter ju sina å ligganden i grund och botten”.

På tullhusets gräsmatta ligger Ruter knekt. En polis och en tullvaktmästare står vid hans sida. Ruter knekt är döfull, och då kommer Långstriden förbi. Polisen: ”Nå Strid, skulle du inte ta vara på din broder”. Omedelbart svara Långstriden: ”utslaget kort ligger”.

Eftersom Gävle var cirkusstaden framför andra landortsstäder så gästades staden av en dansk cirkus, som hette Mie. De hade byggt upp ett träskjul, i stället för tält, vid norr tull. På parkett sitter Långstriden, som han brukade göra när en cirkus är i staden. Det var ingen cirkus, i vanlig mening utan här var det fråga om brottning. Stora grova bjässar mäta sin styrka. Det var en ungrare, en tysk, en dansk och en svensk (Axel Krok), som skulle brottas: Ungraren mot tysken, dansken mot Axel Krok. Under brottningen mellan dansken och Axel Krok fick Krok först övertaget, men vid slutet av matchen fick dansken övertaget. Folket skrek sitt, sitt men svensken stod där i hela sin längd. Men då utbrister Långstriden: ”Nej men hörru Axel, gen en dansk skulle så han krokna”. Ja sådan var ”Striden” litet sävlig i sina rörelser men dräpande i sina repliker. Ja det var omväxlande besök av olika cirkusar, djuruppsättningar och vaxkabinett. Ett år kom även en loppcircus till staden. De hade sina uppvisningar i Centralpalatsets källare. De små lopporna drog omkring med små guldvagnar med en loppa på kuskbocken. Det fanns loppor som drog kanonvagnar, varje loppa hade en platinaring om halsen så att den ej kunde hoppa iväg. I en stor låda med glas lock fanns en stor boorm. Var man där vid matdags ringlade den sig ur lådan och sträckte sig då över en dryg del av golvet. Han matades då med kaniner som hoppade in i gapet. Av Gävlecirkusarna var ”du Nord” den mest kända. ”Du Nord” hade mycket fina program och var därför alltid fullsatt. Tänk hur väl jag kommer ihåg syskonen Möller: Två glada, pigga ungdomar, Herbert och Julia. Deras far var cirkusdirektör Josef Möller och modern Asta. Hon var en skicklig ryttarinna och gymnast. De hade en egen fastighet på Norra Fältskärsgatan, mellan Dahlstedtska tomten och Chermans krog.

Direktören var en skicklig hästdressör och en stor hästvän. När kriget bröt ut (1914) blev det svårt att hålla ihop cirkusen och skaffa mat åt djuren. Då började motgångarna förföra familjen Möller. Direktören insjuknade men han motsatte sig en försäljning av hästarna, förr skulle de slaktas. För att kontrollera att den slaktade hästen tillhörde cirkusen ville han se ena hoven som bar ett nummer. Den sjuke förde anteckningar över varje häst. In i det sista försökte de behålla fru Möllers egen häst, Mira. Men den dagen kom också då fru Möller fick bära in hoven efter sin älskade häst. April 1917 dog Josef Möller och begravdes på en kyrkogård i Gävle. Fru Möller var då 36 år. Hela hennes ungdom var på hästryggen. Som barn lärde hon sig dansa balett av den svenske balettmästaren Axel Kjellberg. Då hon var 13 år gick hon över till cirkus och gifte sig sedermera med Josef Möller och ändrade därmed namn från Asta Andersen. Fru Möller var från Christiania i Norge.

En annan känd cirkusartist är Gävleflickan ”La belle Ingeborg”. Hon föddes i ett hus mitt emot Arbetarbladet på Ruddammsgatan. Hennes verkliga namn var Valborg Elisabet Gröning. På grund alltför många syskon fick hon lov att lämna föräldrahemmet. Flickan hade ett fördelaktigt utseende och var i sina rörelser mjuk och ledig varför hon ansågs lämplig som artist. Vid två års ålder kom hon till cirkusdirektör Knut Lindbergs familj även de i Gävle: Ägare till Cirkus Franconi. Som 5-åring debuterade hon som ormmänniska och fortsatte sedan som 6-åring med häst som konsttryttare. Något år senare dansade hon på lina. På hennes repertoar ingick alla hennes specialiteter under många år, men som ormmänniska slutade hon vid 12 års ålder. Därefter började hon mera som lindanserska och balettdansös med mandolin. Hennes bästa nummer var att placera ett stolsben på en spänd lina, gå upp på stolen och sätta sig på ryggstödet. Hennes mandolin överräcktes till henne av en clown, här spelade hon upp allt under publikens hejdlösa jubel. Vid 17 års ålder fick hon nog av förmyndarskapet och den hårda behandlingen. Hon flydde då till cirkusartisten Charles Bazola då han uppträdde på cirkus Renz i Köpenhamn. Det blev inledningen till ett mera växlande liv än hos den Lindbergska manegen. Artisten Charles Bazola var fransman och av gammal internationell cirkusläkt med rötter i italienska och tyska cirkusfamiljer. De gifte sig och började så smått med eget företag. De uppträdde i gatukorsningar, på torg och marknadsplatser i skilda städer i utlandet. De spände en lina mellan husen för la Bella Ingeborgs uppträdande. Hon gjorde även konststycken till häst även med den lilla utrustning de hade. De kuskade omkring med växlande framgångar. Men nöden har ingen lag, då krig och motgångar möts. Det blev en fortsättning

som vandrande musikanter: Han med fiol och hon med sin mandolin. De spelade på kneiper och världshus där hon sjöng sina svenska serenader som hon funnit vara uppskattade av cirkuspubliken. Det blev några mark då och då, ibland kanske flera då hon gick med en tallrik och samlade in pengar. Nu var det ett kringflackande i de tyska städerna och byarna, men hon hade en hård skola bakom sig. Men efter det kringflackande livet ler lyckan igen mot dem. Det blev engagemang hos Cirkus Orlando i Stockholm, Köpenhamn och Christiania. Ett par år senare var de hos den kända cirkus Altenburg i Tyskland, Italien, Spanien, Portugal m.fl. länder. I Ryssland uppförde de ett nummer, som tilltalade ryssarna. ”De fyra djävlar”, vådliga saltomortalnummer på hästryggen. ”La Belle Ingeborgs” glansnummer på lina, ej att förglömma. Som gift hette hon Lisbet Bazola.

För de som var anställda inom handeln var det små möjligheter att se uppträdanden. Det var bara söndagarna som stod till förfogande. Fredag - och lördagskvällar slutade vi ju aldrig förrän klockan nio eller tio om kvällarna. Då var det endast någon timme kvar innan tälten skulle rivas. Hur många lördagskvällar stod man inte utanför och lyssnade till musikens smäktande toner, hästrampet och folkets jubel där innanför tältduken.

Ett annat nöje var att på lördags och söndagskvällar gå nedanför Grand Hotell utmed Gavleån och lyssna till musiken från altanen. Centralhotellets trädgård hade musik, som var väl värd att höra på. Radio fanns inte då, så någon musik i hemmen var inte så allmänt. När vintern kom var det inte annat än en och annan danskväll att nöja sig med. Så fanns det ju biograferna att besöka. Centralbio, Broso och Arbetarföreningen där det även var föredrag vissa kvällar.

Ungefär fjorton dagar före jul började affärerna att komma igång. Då var det att ligga i till 10 och 11 om kvällarna. Det var att väga upp och göra i ordning inkomna order till påföljande dag. Någon extra betalning blev det inte för den övertiden. Övertidsbetalning var ej uppfunnen, utan det var den vanliga veckopenningen. Men nu hade den ökat från 8 till 10 kronor och nu hela 12 kronor i veckan. Av dessa penningar fick jag behålla 2 kronor. Mina sparade slantar räckte till att köpa min första överrock, en ulster som då hade kommit på modet. På julafton fick var och en av de anställda en julklapp. Vi pojkar fick 25 kronor, som då hade ökat från 15 kronor den första julen. Vidare fick vi ett paket innehållande en vinbutelj, russin, fikon, äpplen och konfekt. Julpaketet upprepades alla de tre jular som jag var där. Grosshandlare Kronbergs och rådman Höglind skickade 25 kronor till affären, som vi på lagret skulle dela på. Det blev 5 kronor

till var och en. Till jularna blev det också bättre med dricks. På vin- och spritaffärerna var det stor omsättning så här dags på året. Staden hade fyra vinhandlare: Zetterströms och Ahlboms på Drottninggatan vid Centralstationen, Nordströms vid torget och Holmstrands Vinhandel på Kyrkogatan, mitt emot Strand Hotell. I vinhandeln såldes arrak, punsch, likörer, champagne och konjak för 2,50 litern. Brännvin såldes i källaren på Centralpalatset i hörnet av Drottninggatan och Centralgatan. Nedgången till brännvinskällaren kallades allmänt för Valdenströms pelare. Där mättes brännvinet upp i medhavda kärl, damejeaner av bleckplåt eller trätunnor och glasflaskor. Vid ett tillfälle såg jag en åkare, som kom upp ur affären och tömde i sin häst en halv liter brännvin. Det var ingenting ovanligt, för deras dragare skulle också vara med på en tår på tand, för sedan blev det åka av.

Att inte ha någon ledighet vare sig vinter eller sommar var olidligt i längden. Jag beslutade mig för att ta en veckas ledighet på hösten. För att få denna ledighet måste jag skaffa en vikarie. Jag bestämde mig för att resa till Södermanland, till fars bror, där far och jag varit för två år sedan. Jag reste således till Kämbol en utgård till Lagmansö fideikommiss. Jag blev väl mottagen när jag kom dit. Jag var då ute med mina kusiner och jagade och sedan var det härligt och ligga och löga sig i sjön Långhalsen. Men det var också något annat som drog. Det var en av mina kusiner som jag fattat tycke för, en flicka som var ett år yngre än jag. Vid sidan om ladugården fanns det en liten krikonskog, som de kallade den. Där fanns det de härligaste krikon, som var så övermogna så de spruckit. Där satt vi tätt intill varandra och smörjde kråset med de fina frukterna. Det var en flicka, som ej var lik stadsjäntorna, hon kom barfota med hemvävd kjol i grågrön färg med ett grönt tre centimeters band nedtill. Det var något som tilltalade mig, jag tyckte hon var så rar i sin klädsel. Hon påminde mig om en liten gåslisa, som jag sett avbildad på kort därhemma. Tiden därnere gick fort, lika fort som när min kusin Kalle skulle köra genom en hage. Hästarna skenade och det var rena turen att han ej kom under vagnen. Hemfärden till Gävle gick lyckligt. Och väl hemkommen så började jag mitt jobb igen.

Julen 1910 var den sista jul som vår föreståndare Sucksdorff var kvar i firman. Före jul försökte han övertala fru Lundeberg att få ingå som kompanjon i firman. Fru Lundeberg motsatte sig emellertid detta. Då meddelade han henne att han ville säga upp sig och sluta från och med den 1 april. Han gjorde slag i saken, slutade och öppnade en speceriaffär med firmanamnet *Sucksdorffs Specerier*, Drottninggatan vid Stora Torget. Många av Nore Lundebergs kunder tog han med sig. Han tillfrågade mig

om jag ville följa med honom till sin nya affär där jag skulle få börja som expedit. Några dagar senare frågade fru Lundeberg: ”Du Thore stannar väl kvar hos oss i affären eller hur”? Hur hon hade fått reda på att jag erbjudits plats hos Sucksdorffs vet jag ej.

Den 1 april 1911 fick vi en ny föreståndare, herr Olsson. Det var en snäll och trevlig karl från Stockholm. Men han var litet för mycket kärleksfull av sig. En av fröknarna på kontoret kom på honom nere i källaren där han stod och hånglade. Det dugde ju inte att göra så under arbetstid och allra helst inte av en arbetsledare. Det resulterade i att han fick sparken. Det kom åter en ny föreståndare. Han var inte kvar så länge. Om han inte trivdes eller om det rörde sig om andra orsaker, vet jag inte.

Vid nyåret hade affären ännu en ny föreståndare, herr Clarin. Med honom fick affären en som kunde sätta sprätt på det hela. En av kontorsfröknarna avskedades. Körkarlen avskedades också och med honom försvann den lilla norska hästen. Hästen hade förövrigt vunnit i flera travtävlingar. Affärerna började emellertid gå allt sämre. Fastigheten Norra Köpmangatan 18 såldes och auktion utlystes. Nu auktionerades bort häst- och åkselar, hästfilar och täcken. Före auktionen var jag med fru Lundeberg och bar fram en del saker, bland annat en mindre byst av bältespännarna. Jag frågade då om inte jag kunde få köpa den. Hon svarade: ”Inte kan du det, du har väl inte så mycket pengar. Den här bysten köpte herr Lundberg på utställningen i Köpenhamn. Men kan du köpa den så ska du få den för 35 kronor”. ”Tack då skall frun få pengarna i morgon”, svarade jag. ”Ja men så bråttom är det inte”, svarade hon. Hon fick sina pengar och glad var jag, när jag gick hem med mitt fynd. Fru Lundeberg flyttade upp till Söder i en våning i närheten av Södermalmstorg, men hon trivdes aldrig där. Den sista kontorsfröken slutade sin anställning och ersattes av fru Lundebergs bror. Han var ingenjör från Stockholm. Han var för tillfället utan arbete och hoppade därför in i affärsbranschen. Han kanske skulle hjälpa upp affärerna men han var ju ingen affärsman, som kunde kontrollera föreståndare och expedit.

Vi fick en ny föreståndare, herr Clarin. Den andra springpojken, Conny, hade slutat för den omöjliga nya föreståndarens skull och en ny grabb hade börjat i hans ställe. Han hette Gerhard Hedin; en liten snäll pojke som föreståndaren utnyttjade till bristningsgränsen. En lördag hade de gjort i ordning två stora orderkorgar samt fotogenkannor. Gerhard skulle med hjälp av dragkärra köra ända upp till villastaden med detta. Jag kom just hem från ett ärende, då de höll på att lasta kärran. Jag sade åt honom att ta en korg och en kanna så tar jag resten och så cyklar vi iväg. Det

gjorde vi och det tog ej lång tid. Men när vi kom hem från den resan blev jag nedskälld och lovad stryk för den hjälpsamheten. Den manliga expediten kom mig till hjälp och sade: ”jag säger dig det, rör inte Thore, jag vet vad han duger till, han tar en mjölsäck, men det gör inte du. Det kan gå så att du får stryk själv. Jag har ju talat med dig om Vaxin och grabben som var före Thore ”. Han gick undan och sade inget mer. Fru Lundebergs föräldrar bodde ute vid Norrgrund. Fadern var en kraftigt byggd karl med långt grått skägg över bröstet. Han var fiskeriöveruppsyningsman, Steffenburg. Vid ett tillfälle hade fru Lundeberg gjort i ordning en rätt stor korg med varor. Vid tillfälle under dagen bad hon mig att åka ut till föräldrarna med korgen. När föreståndaren fick reda på det sade han nej, men i morgon om det ges något tillfälle. Vid ett tillfälle då jag åkte ut med varor passade jag på att åka ut till Norrgrund med de gamlas korg. När han ingenting visste, så gick det ju bra och ingen saknade mig heller. Dagen därpå saknade han korgen, som då var borta. Då var det eld och lågor när man hade gjort det som han sagt ifrån om. Det började bli olidligt att vara kvar, så jag började söka nytt arbete. Då föreståndaren fick reda på det blev han arg på det också. Alla började att van trivas i affären.

En dag på våren var kamrer Vengelin på Gävle-Dala järnvägars verkstadskontor, nere vid godsmagasinet och när han fick se far gick han fram och hälsade på honom. Då passade far på att fråga honom om de tog in några pojkar på lokverkstaden. Vengelin svarade: ”inte dem under 18 år. Har Björk någon pojke som han önskar få in på järnvägsverkstaden”. Far talade om att det hade han, men han är bara 17 år. Vengelin lovade att höra av sig. Det gjorde han också. En månad senare, en dag i juli, fick jag ett brev från järnvägen. De önskade att jag skulle komma dit och söka upp verkstadsingenjör Johansson. Jag var upp till verkstadskontoret där jag fick tala med honom. Jag skulle få börja på lokverkstaden trots att jag inte var fyllda 18 år. Tiden bestämdes till måndagen den 29 juli. Den 20:e juli talade jag om för föreståndaren att jag skulle sluta nästa lördag. Han blev ju arg förstås och sade att vi har 14 dagars uppsägning här. Jag svarade: ”det har jag aldrig hört talas om tidigare. Springpojckarna brukar gå på kvällen och inte komma tillbaka dagen därpå, så har jag aldrig tänkt göra. Jag blir ju kvar en vecka och nu hade jag tänkt be om betyg”. I fullt humör ropade han: ”jag skriver inget betyg åt Thore. Förresten, hur ska jag kunna skriva ett betyg då han inte varit här ett halvt år ens. Nej jag skriver inget betyg”. Veckan därpå var jag till fru Lundeberg med en korg varor. Då jag bodde på Söder var det naturligt att ta med hennes korg när jag hade vägarna förbi, så det blev litet sent. Hon sade då: ” Å nu ska du sluta hos

mig hörde jag, å jag som tänkte att du skulle börja lära dig att expediera. Vad skall du göra nu då ”? ”Jag skall börja på järnvägsverkstaden”, sade jag. ”Det gör du rätt i Thore, du kan nog få en bättre framtid där än inom affären”, svarade hon. ”Då tänkte jag fråga frun om jag kunde få ett betyg på den tid, som jag arbetat, som springpojke, för tänk herr Clarin skriver inget betyg åt mig, han blev istället arg när bad om ett betyg ”, sade jag. ”Ja då Thore nog ska du få ett betyg, och ett bra betyg. Jag ska också bifoga en rekommendation. Den där Clarin bryr vi oss inte om, han har gjort så mycket ont mot mig ”, svarade fru Lundeberg. Frun hade sagt att jag skulle få börja expediera, det löftet fick Conny (den andra springpojken) överta. Men hur gick det med det? Jo Clarin stoppade det löftet. Det var orsaken till att han också slutade. Hur gick det med Conny då, denna städade grabb? Stackars Conny, han var ensam också med sina systrar. Fru Lundeberg: ”du kan komma upp till mig på torsdagskväll när du går hem så ska du få betygen och då får jag säga adjö åt dig. Du slutar inte före lördagen utan hjälper oss över den också? Jag hämtade mina betyg på torsdagskvällen och då frågade fru Lundeberg om jag hört något från Conny. Jag svarade att jag hört att han numera åkte bromsare på GDJ. Även denna sista gång hade jag med mig en stor korg med varor åt henne. Hon var så glad då jag kom. ”Jaså du kommer nu och nu vill du ha betyget, det ligger i det här kuvertet och rekommendationen är också med, så att du kan lämna alltsammans till din nya arbetsgivare. Så får jag önska dig lycka till på det nya arbetet. Tack skall du ha för att du varit hos så länge, hoppas att du kommer att trivas ”. På lördagskvällen då jag skulle säga adjö till kullan Anna gick hon undan av rörelse och den andra springpojken tog omkring mig och grät och sade att nu skulle han inte heller vara kvar längre. Så det var riktigt rörande att taga farväl av dem. Även på magasinskarlen ryckte det i mungiporna då han önskade mig lycka till. När jag sa adjö till föreståndaren såg han bara truttig ut. Så slutade min sista dag inom affärsvärlden. Det var inte långt efter detta, som även kullan slutade och reste hem till Leksand. Gerhard, den andre springpojken, slutade och kom i glasmästarlära. Magasinskarlen Anders Jakobsson slutade och började hos Ludvig Eriksson som kafferostare. Nore Lundebergs Specerier övergick snart nog till Clarin. Men så länge det rinner och törsten är svår går det inte att ha något kvar, det var flaskorna i källaren som var en del av orsaken. En tid därefter övertar Grohmans Specerier och konserver det hela. Nu var firmanamnet: Nore Lundebergs Speceriaffär, Nygatan 31 för alltid utplånat.

Tredje kapitlet

Järnvägsverkstaden

Det var den 29 juli 1912, klockan var inte mer än något över 6 på morgonen, då jag kommer fram till grindarna till GDJs verkstäder. Grindarna var stängda och ingen av arbetarna syntes till. Jo verkligen där står en grabb som jag känner igen, det var Bengt Göthe. Han talade om att han skulle börja på lokverkstaden. Vi var då på det klara med att vi skulle bli arbetskamrater. Nu vi skulle först anmäla oss hos verkstadsförman Erlandsson. Allt efter som tiden gick, så kom det folk fram till grindarna. Grindarna skulle öppnas kl. 06.15 och kl. 06.30 skulle arbetet vara igång. Vi som var nybörjare fick gå till verktygsskåpet för att få ut trassel, fotogen samt en skrapa för den värsta lorten. Vi fick anvisad plats mellan ramarna på ett ånglokomotiv med avlyftad ångpanna. Här hade filare och maskinuppsättare mycket att göra. Vi skulle vara behjälpliga med att hålla rent. Här fanns det riktiga lager av grus i oljan, så nog behövdes skraporna. De övriga delarna av maskineriet skulle torkas med fotogen och trassel. Allt var så nytt för en pojke, som tidigare sprungit ärenden runt om i staden.

Då fick man träffa folk av olika läggning och lärt sig att vara artig mot alla, vilket många gånger blev till skoj. Nu var det att krypa i ett par överdragsbyxor och sätta på sig en blåblus. Det hade jag inte tidigare haft på mig. Nu började det verkliga verkstadslivet. Så var det mina arbetskamrater. En del av dem var trevliga och glada, men det var en skön blandning av sätt och kynne hos dem. Bara man blev varm i kläderna gick det ju bättre. Här var det mycket man kunde vara behjälplig med som hantlangare. Vi nybörjare hade en timpenning av 17 öre. Med tio timmar om dagen och något kortare tid under lördagen blev det en veckoförtjänst av 9,53. Överdrag fick vi hålla oss med. Fick man då ett sådant jobb, som att göra rent ett sotskåp så var det rena överdraget svart som sotet i sotskåpet. Ett intressant jobb, när vi var några stycken, var att skrota ner de gamla loken. Det första loket, som jag var med och skrotade var Lok nr 15. Det var ett 6-kopplat lok byggt i England, som hade fått detta nr av GDJ. På den första järnvägstiden hade loken namn, det här speciella loket hette A. Eger innan det fick sitt nummer. Nu var det inte mycket värt, som vi gick på det med släggor och spett. Ångpannans kopparrör klippte vi sönder i små bitar. Det arbetet höll vi på med till långt in på hösten. Inne på verkstaden hjälpte vi hjulsvarvaren att rulla fram hjul till svarven. Förutom järnvägshjul svarvades här spårvagnarnas hjul. Vi fick även vara

med om borring av stagbult, gänga skruv, hålla emot vid nitning och värma nagel (nitar).

Under jul och nyår arbetades det inte så mycket, men däremot under mellandagarna. Tiden räknades från den 15: e till den 15: e nästkommande månad. Avlöningsdag var den 20: e men ett förskott utbetalades alltid den 2: a. Efter slutad arbetsdag fick alla då ställa upp sig i ett led, i vagnverkstaden, och få sin avlöningspåse. Avlöningsförrättare var kamrer Curry Vengelin. Med avdrag för jul och nyårshelgen blev det ej så mycket i påsen under den månaden.

Den 8: e april fyllde jag 18 år och fick därmed 19 öre i timmen. Det var en åldersgräns för att få 2 öre i påökt. Den högsta timpenningen i vekstaden var 51 öre, vilken innehades av två anställda. Den äldste var grovplåtslagare Trång. Beroende på yrke och tjänsteår varierade timpengen, 50, 49, 48 och 46 öre. Här var maskinuppsättare, filare, svarvare, smeder och instrumentmakare. Yngre verkstadsarbetare, som hade fyllt 21 år, hade en timpenning på 30 öre som han fick behålla flera år framåt. Några höga löner var det sannerligen inte. Ackord förekom vid revidering av ångpannan, svarvning, järnhyvling och olika arbeten i smedjan. Vid arbete på övertid var det 33 % övertidsersättning till klockan 20. För en 18 åring var övertidsersättningen 50 öre, allt som allt. Verkstadsingenjören kunde komma kl. 1 på middagen och meddela att vi skulle arbeta över 2 timmar, men inte i hur många dagar, utan det blev som det erfordrades. Ibland kunde det bli 3 och 4 veckor i sträck. Den ordinarie arbetstiden började 06.30, frukost 08.45-09.00, middag 13.00 - 14.15 och dagen slut var 18.00. Det var långa dagar, med många gånger ett hårt arbete.

I mars månad, närmare bestämt den 10 mars 1913 mönstrade jag till beväring, då ej fyllda 18 år. Mönstringen försiggick en trappa upp i gästgivargården på Södra Kungsgatan. Där hade samlats många pojkar även sådana som stod på tillväxt. När min tur kom, måttet räcker men han är för ung. ”Visst inte, jämför dessa båda mannar”, sade major Nordenadler. Mannen som han pekade på och jämförde med mig var en liten stackare, som hade stått på tillväxt under 2 år. ”Kan ni jämföra de båda kroppskonstruktionerna”, röt han till och klappade mig på axeln. ”Du är godkänd gosse”, sade majoren och gav mig mitt nummer 665 60/1913 Björk. Vapenslag infanteriet Kungl. Hälsinge Regemente, så var det gjort. Men nu var det ett år mellan mönstringen och inryckningen till militärtjänst.

Jag blev nu flyttad från lokverkstaden till smedjan som Smedsdräng eller daljare som det även hette. I smedjan fanns många intressanta människor. Den smed jag träffade först var Karlsson, en stadig och kraftig värmlänning. Han smidde det mesta åt vagnverkstaden så som lagerbockar, fjäderbrickor m.m. Hans daljare var en grabb från Hagaström som hette Wallsten. Varje morgon när han kom innanför dörren ropade en av smederna: ” Valbotuppen, kukeliku ”, sedan slog han hammaren i städet så det klirrade. Den som ropade var smeden Oscar Svan.

På samma sida, åt höger, stod den äldsta smeden Larsson, som även var förman. Han hade ässja Nr 2. Han hade hand om smidesjärn av olika dimensioner, som förvarades i fack bakom smedjan. Han var verktygssmed och hade inte någon bestämd daljare utan lånade någon eldare, som gick inne på verkstaden i brist på loktjänst.

Den tredje smeden på samma sida var Karl Ekman, en mycket stillsam och försiktig karl. Han var, som plåtslagare Wallin sade. Den där Ekman, han är så snål så när han hälsar så tar han i mösskullen för att han är rädd för att nöta ut mösskärmen. Ekman var en räknekarl av rang. Han högg aldrig av järnet förrän han räknat på längden. Hans platskåpa kunde vara full av tal, ritade med krita, som han räknade med. Hans daljare var Erik Karlsson, son till tidigare nämnda smeden Karlsson.

Klädskåpen hade vi efter kortväggen där det även fanns en fjäderhammare.

I det motsatta hörnet, mitt emot smeden Ekman, hade mästersmeden sin ässja; nr 4. Det var en lång gulblek karl, som hette Viberg och var från Uppland. Det var en gnatig och grinig smed men duktig. Han hade lok- och vagnsfjädrar på sitt arbetsfällt. Han smidde även skruvstycken, som han ställde på rad. En dag utspann sig följande episod. En daljare, Gotfrid Eriksson, gick till sitt klädsåp, som var i närheten av Vibergs ässja. Eriksson hämtade där en näsduk, men snöt sig istället i näven. Det råkade då komma något på skruvstyckena. I vrede ropar då Ekman, på sitt älvkarleby mål: ”oförskämda karl ska du stå här och snora på mitt smide, gå till Jonas du och snora på hans”. Vid ett annat tillfälle berättade han om att han varit i Furuvik och tittat på apan, men han kallade den för ”skogsmänniskan”. Många andra konstiga uttryck använde han sig av. Men han var en tusenkonstnär. Han gjorde till och med sin egen orgel och även prydnadssaker. Hans daljare var Albin Bellin, en lång och smal pojke. Han var en dängare att slå rundslag på fjäderbanden och kunde slå hur länge som helst utan att tröttna.

Vid ässja nr 6 stod smeden Fernqvist, en mycket stillsam, artig och belevad man i fyrtioårsåldern. Det var en intressant människa att tala med

och en god kamrat. Hans daljare var Carl Ewald, en mycket glad man. Han tillhörde godtemplarelogen Verdandi. Till logen värvade han fyra av oss, men det varade ej längre än över vintern. Verdandi hade sina lokaler i gamla folkskolan på Islandsgatan, en trappa upp. Där hade vi ringlekar och dans. Ett par lördagskvällar hade vi slädparti efter häst. Vi besökte där en motsvarande loge i Skutskär. När vi kom fram serverades det varm buljong. Senare på kvällen fick vi kaffe med smörgåsar, sedan blev det dans hela kvällen, till dess det var dags att åka hem igen. Hemresan var så kall så det gnisslade om medarna.

Den 6:e smeden var Jonas Livergren, han var den gladaste och trevligaste av dem alla: en karl i 40 årsåldern, litet rödlätt med kastanjebruna mustascher. Han var uppborädsman för Sv. Järn vägmannaförbundets Olycksfallsförsäkring inom verkstäderna. Han jobbade med det grövsta smidet från ugnsringar till ångpannor, dragkrokar för både lok och vagnar, kopplingshuvud och vevstakar. Hans största hobby var musiken. Han spelade kornett såväl C- som Ess-. Han var även fiolbyggare. I Skarpskattaren var han anförare i hornmusikåren, som hade sitt stora tillhåll på Strömdalen där det var dans på dansbanan. Den låg nedåt ån mot Stadsträdgården. Under sommaren var där dans onsdags- lördags- och söndagskvällar. Konsert hölls även varje söndagseftermiddag från en musikestrad, som fanns på vänster sida om Restaurant Strömdalens huvudingång. Även detta var naturligtvis om sommaren för att förnöja de flanerande människorna. Under vintern var det dans i den uppbyggda dansladan, som uppfördes 1910. Den låg bakom restaurangen åt Kungsbäcksvägen till. Vi återgår till den musikälskande smeden. Hur väl minns jag inte när han stod bakom städet med ena foten på städbocken och klirrade med hammaren mot städet. Det var tecknet på att han kallade sin hjälpare, som stod någonstans i smedjan resonande något intressant med de andra daljarna. Då klirret ljöd då skulle man vara till hands för då stod det inte på förrän det glödheta järnet låg på städet för att bearbetas. Den daljaren som stod här hette Gottfrid Eriksson. Även han var musikintresserad lika som hans mästare, men på ett annat plan. Det var dans som intresserade honom. Vid ett tillfälle hade han köpt en bredbrättad modern skarphatt, en s.k. Bostonhatt. Gottfrid hade varit på Strömdalen och dansat. På måndagsmorgonen när han kom till jobbet sade hans mästare. ”Det var en djävla hatt du köpt gosse. Sälj den igen och gör du inte det så ska du få heta ”Boston” hädanefter”. Märkligt nog fick han bära namnet ”Boston” under hela sitt liv.

Vid den 7:e ässjan fanns smeden Oskar Svan. Han var den bidragande orsaken till att Gottfrid fick behålla namnet Boston. Smeden Svan gick allmänt under namnet Skratt. Då han ropade på Gottfrid var det alltid ”Skratt”, då skrattade han och strök upp mustaschen. Han var ungtkarl och märkligt nog alltid i baksmällan varje måndag. Vid dessa tillfällen var han allt annat än trevlig. En måndagsmorgon vaknade han i sin säng med fönsterventilen om livet. Då han kom hem på natten upptäckte han att dörrnyckeln var borta. Då kom han på idén att gå fönstervägen. Han slog sönder glaset i ventilen och då han kröp in lossnade gångjärnen. Ja det var flera dråpliga historier om vad han varit med om. Det gick han sedan och skröt om så hela verkstaden visste vad han varit med om under söndagshelgen. Hos denne smed var jag (Thore) daljare.

Ett mindre avstånd från ässja nr 7 stod kopparslagare Johannes till. Det var föga passande att ha en kopparslagare i en smedja. De dagar som han inte värmdes harts, som han använde sig av då han bockade kopparrör, så brände han ur pottor och handfat. Dessa skulle förtännas om invändigt. Pottorna och handfaten kom från överliggningsrummen och av välkänd anledning förorsakade de en kväljande ohygglig lukt, som förpestade hela smedjan. Samtidigt kom en tjock rök som spred sig upp emot taket. Det fanns ju ingen skyddstjänst då.

Intill kopparslagaren fanns en större lutlåda med kaustik soda till rengöring av maskindelar. Denna rengöring sköttes mest av folk som gick inne i verkstaden i brist på arbete i trafiken. Det var för det mesta lokförare och lokeldare som skötte denna låda. Lådan fick sin ånga och varmvatten från en större ångpanna, som stod i sydöstra hörnet av verkstaden.

Ångpannan, som även var uppvärmningscentral för verkstäderna, sköttes av lokförare Vestergren. Samme man hade även hand om nycklarna till verkstaden och verkstadsgrindarna.

Vi pojkar från smedjan var ju i alla fall mest svettiga av dem alla, på grund av drygt arbete. Att slå rundslag vid buffertthetsning var det drygaste arbetet. Två smeder slog sig då ihop, den ene värmdes buffertspindeln och den andre buffertskivan till hets. De två detaljerna skulle mötas för hopsvetsning vid ett städ. Då var det för daljarna att i hettan slå rundslag från bufferten. Det kunde vara ett hundratal slag som erfordrades för att svetsa ihop delarna. Då det var klart skulle bufferten under fjäderhammaren för att ”putsas”. Fick man vara med om en sådan prestation i 14 dagar med 12 timmars arbetsdag, var det ej att undra på, att

man fick sprickor i händerna. Det var hettan och de speciellt tunga släggorna som orsakade detta. Mest utsatt för sprickor var tunggreppet. Men på sommaren hände det att smidesdrängarna, efter slutat arbete gick till Tolvfors för att bada. Över tallbacken, vid verkstaden, ledde en stig mot lasarettet vid läkarbostaden. Där fanns en hängbro över Svartån för att bära sjuka över till lasarettet. Persontågen stannade då vid Tolvfors lastplats då någon sjuk var med tåget. Denna bro skulle vi över och genom parken mot ån till. Där hade vi en bra badplats som vi kunde löga oss i. Sedan gamla brukspatron dog, 1912, förvandlades parken, sorgligt nog, till hästhage.

Tallbacken vid verkstaden, alltså väster om smedjan, där Lexevägen nu går, fanns upptrampade gångstigar. I denna backe var det många zigenarföljen som slog upp sina tält. Där hade de bröllop, kvinnor spådde i händer, männen förtente kopparkärl och dansade kosackdans. Högre upp i backen, den del av området som folkfantasin döpt till Blåsåsen, där började slättlandet med ängsmarker och öppen jord fram till Tolvfors herrgård. Landsvägen gick över Gustafsbron förbi katttrumpan (ett längre enplanshus av tegel) vidare över Tolvforsbron, genom den åldriga allén fram till herrgården. Där fanns då både stall och ladugård. På motsatta sidan om ån vid strandkanten hade trädgårdsmästaren sina drivbänkar och växthus. Ja det var en idyll så pass nära staden. Uppe vid bron fanns lämningar kvar efter den gamla stångjärnshammaren, sågen och kvarnen. Marken ägdes av brukspatron Theodor Söderhjelm på Tolvfors.

Fjärde kapitlet

Tolvfors bruk

Eftersom jag är intresserad av Tolvfors vill jag här berätta om Gästriklands äldsta järnbruk. Tolvfors bruks äldsta privilegier utfärdades av Bergskollegium den 17 dec. 1644. Då erhöll borgmästaren i Gefle Elias Gavelius, borgaren i Gefle Rasmus Karlsson, borgmästaren i Söderhamn Johan Eskilsson, tillstånd att anlägga en fransysk masugn och en hammare med två härdar vid norra stranden av Gavleån, i strömmen vid Tolvfors. Anläggningen blev färdig året därpå och för densamma åtnjöts vanlig skattefrihet under sex år. Samtidigt hade Gavelius även erhållit tillstånd att arrendera två eller tre socknar i Gästrikland för erforderliga möjligheter till träkol. Gavelius kan med full rätt sägas vara den första brukspatronen i Tolvfors. Malmen till masugnen togs från Utö i Södertörns skärgård.

År 1651 säljer Rasmus Karlsson sin andel till borgaren i Gefle Hindrik Marheim, som jämte Gavelius tecknade kontrakt med kronan den 10 nov. 1651. Kontraktet gällde att i stället för hammarskatt, in natura för masugnen, under tre års tid, lämna en årlig ”genant” av 100 daler silvermynt.

År 1652 säljer Johan Eriksson i Söderhamn sin andel till stockholmsköpmannen Joachim Werhusen. En bidragande orsak till försäljningen var att borgmästare Johan Eriksson, den 9 nov. 1654, anlade en masugn vid Hillevik i Hille socken. Genom detta blev han, i viss mån, konkurrent till sig själv.

Hindrik Marheim arrenderade Gavelius och Werhusens ägande lotter och blev därigenom brukpatron nr 2 på Tolvfors Bruk. År 1653 bosatte han sig på Tolvfors Bruk. Han var gift, sedan 1650, med Margareta Olofsdotter av släkten Gammal.

Marheims kom på obestånd och 22 febr. 1658 utbjudes hus med trädgård och uthus för 2 286 daler kopparmynt. Hindrik Marheim avled i Stockholm den 6 juni 1667. Han är begravd i Stockholm Storkyrkan.

Det nya bolaget Jochim Strokirk och Werhusen fick fasta på sina andelar 1660. Men redan 1659 lät de reparera och återuppbygga hammaren vid Tolvfors.

Hösten 1660 sålde Werhusen och Strokirk sina andelar till handelsmannen Gottfrid de Leu från Amsterdam. De Leu erhöll den 15 november 1662 Bergskollegie resolution.

Efter de Leus död sålde hans arvingar bruket till Albrecht Behm och Anna Danielsdotter Kröger. Albrecht Behm gifte sig med, borgmästarens i Söderhamn, Johan Eriksson dotter Catarina Johansdotter med vilken han omkring 1670 ärvde Hillevik samt delar av Forsbacka Bruk.

Efter Albrecht Behms död 1693 ärvde två systrar, av de sex barnen, Tolvfors Bruk. Före detta hade bruket utarrenderats till Lars Ersson Hammar från år 1673. Han lämnade bruket efter en process med Behmska arvingarna 1696.

De båda systrarna Behm var dotterdöttrar till en av Tolvfors grundare, Johan Eskilsson borgmästare i Söderhamn. En av kvinnorna, Sara, gifte sig med kyrkoherde Arousell, Sala. System, Catharina, gifte sig med biskopen i Skara, Jesper Svedberg. Peter Arousell efterlämnade 4 barn och Jesper Svedberg 6 barn.

Albrecht Behm med Behmska arvingar hade ägt Tolvfors Bruk under åren 1679 - 1751. År 1689 redovisar Tolvfors två hamrar med vardera två härdar och en tillverkning av 1400 - 1500 skeppund.

Omkring 1710 bodde häradshövding Carl Arousell på Tolvfors som disponent för släktens ägodelar. Carl Arousell gifte sig, 1708 med Urban Hjärnes dotter, Sophia Christina. Att det kunde uppstå svårigheter, även på den tiden, framgår av transaktionerna beträffande Sara Arousell. Detta framgår av att K. Majt. och kronan år 1716 hotade att taga densamma i mät. Hennes skulder med ränta på ränta hade vuxit till 23 500 daler silvermynt. Räntmästare Peter Strömbäck på Oslättfors köpte hennes del i Tolvfors Bruk enligt köpebrev av den 16 mars 1714. I köpebrevet framgår även att Strömbäck sedan 1702 uppträtt såsom förläggare åt Sara Arousell för hennes del i de löpande utgifterna. Räntmästaren nödgades till sist mottaga dessa bruksdelar, ”för komma till någon förnöjelse, trots att värdet inte motsvarade den stora skuldfordran”. Kronan avstod från sina krav. Räntmästare Strömbäck återskänkte bruksdelen. Den 5 juni 1723 sålde Sara Arousell och hennes man i andra giftet, inspektoren Göran Arvidsson, bruksdelen till fru A.M. Schenström.

Den 6 september 1731 samsades de Böhmska arvingarna om delning av egendomarna. Forsbacka tillföll professor Rudbeck, Tolvfors med Hillevik, tillföll de Schenströmska arvingarna jämte rådman Peter Frank. ”Tolvforsbolaget” betalade därjämte 22 000 daler kopparmynt för Hilleviks masugn. Syskonen Schenström tog ett stort lån, 66 000 daler kopparmynt, i Livregementets rekryterings och besparingskassa. De pantsatte då hälften av Tolvfors och Hillevik. Detta hände den 26 juni 1734.

Kammarherren Schenström disponerade nu ensamt Tolvfors från år 1731. Det gick dåligt med bruksdriften, så det blev allt svårare att betala räntorna och lånet till kassan hos Livregementet. I laga ordning den 3 maj 1739 höll direktionen auktion på reversen. Den inropades av amiralitetsfiskalen Mathias Brock för 89 700 daler kopparmynt. Schenströmska syskonen ägde ytterligare ¼ del av bruket, men i denna del låg en pant, sedan den 29 nov. 1728, till presidenten m.m. Gabriel Stjärnekronas sterbhus. Denna revers med panträtt såldes sedan till hovmarskalken Carl Broman vilken i sin tur, den 24 maj 1739 transporterade berörda förskrivning med inteckning till Brock för 35 812 daler och 16 öre kopparmynt.

Excellensen Carl Broman hade en förlagsfordran på 19 188 daler kopparmynt, som Brock fick betala. Nu uppträder bergmästaren Per Abraham Örnköld, sedermera landshövding i Västernorrlands Län, med åberopande av börsrätt efter sin moster den Schenströmska $\frac{1}{4}$ delen. Efter förlikning, som kostade Brock 5 000 daler kopparmynt. Slutligen den 20 febr. 1749 fick Brock laga fasta på de Schenströmska arvingarnas $\frac{3}{4}$ delar av Tolvfors. Beträffande den sista $\frac{1}{4}$ delen som innehades av rådman Franks arvingar inköptes för 50 000 daler kopparmynt den 1 aug. 1740 och den 5 nov. 1741 fick Brock köpebrev, och en omyndigs andel, på Tolvfors Bruk.

Brock var nu ensam ägare av bruket, men nödgades taga ett större lån i Rikens Ständers Bank, men därigenom tvingades han att söka kompanjoner i sin bruksrörelse. Han sålde ena hälften av Tolvfors till grosshandlaren Jean Henrik Febure. Brock skötte dock själv bruksdriften. År 1749 lyckades Brock återköpa denna halva del av Febure.

Den 20 febr. 1751 gjordes följande försäljning: Hälften av Tolvfors Bruk, hälften av Nisshytte masugn, Rishytte hammare, $\frac{1}{6}$ del av Betsbergs Gruva och hälften av Nisshytte Gruva såldes till överstelöjtnanten och riddaren av Kungl. Svärdsorden Lorentz Niclas Söderhjelm. Denne var brukspatron på Engelsbergs Bruk i Västmanland. Köpesumman var 240 000 daler kopparmynt samt en äreskänk om 50 dukater i guld (1000 daler kopparmynt). Hillevik ingick icke i detta köp. Detta bruk försålades i två omgångar till friherre Eric Oxenstierna af Eka och Lindö, bruksägare till Harg i Uppland.

Lorentz Niclas Söderhjelm överstelöjtnant vid Dalregementet var bosatt på Engelsbergs Bruk, som han även var ägare till, vilket framgick av den tidigare redogörelsen. Han var gotlänning född 2 okt. 1690 på Stora Vedegård på Gotland. Här kommer en intressant redogörelse. Hans mormors far var borgmästare Elias Gavelius, borgmästare i Gefle och grundläggare av Tolvfors Bruk år 1644.

Lorentz Niclas Söderhjelm hade två söner, Lorentz Peter och Erik. Erik gifte sig den 30 juni 1752 med Ulla Plaan från Aggarön i Mälaren. Samma år, alltså 1752, övertar Erik bruksrörelsen vid Tolvfors.

År 1753 blir Erik Söderhjelm ensam ägare till hela Tolvfors Bruk med tillhörande egendomar. Produktionen vid bruket är då uppe i 1 367 skeppund och 3 lispund stångjärn. Produktionen ökade så att den år 1780 stigit till 1 988 skeppund och $5 \frac{1}{4}$ lispund allt i stångjärn.

Genom ett köp av Styms bergsgård i Uppland fick bruksfolket från och med 1760 spannmål och utsäde.

Styms såldes 1810 till general Per Brändström, bördig från Gävle, och Uggelsta i Lenna socken inköptes.

Under åren utökades familjen Erik Söderhjelm med fem söner och två döttrar. De båda döttrarnas bröllop hölls på Styms bergsgård.

Den nuvarande herrgårdsbyggnaden vid Tolvfors uppfördes 1756. Den nedre delen av herrgården samt ekonomibygnaden uppfödes av 475 större- och mindre stockar, 6 556 tegel och en kista takplåtar från Öhn. År 1762 erhöll smeden Grönvall ersättning för att han slagit 12 st kakelugnspåtar till den nya byggnaden. Av 1763 års bruksbok framgår att det hela var färdigt. Räkningarna balanserar på en summa av 6 677 riksdaler och 7 skilling. Vidare hade det investerats 3 055 riksdaler 10 skilling och $\frac{1}{4}$ rundstycken i nytt drivhus, nytt gårdsplank, nytt stall vid Valbo kyrka samt ett båthus nedanför herrgården invid Gavleån. Drivhuset kvarstod på samma plats in på 1920-talet. En ruddamm började grävas på den släta planen nedanför drivhuset 1769. De två flygelbyggnaderna byggdes 1774. Ett valnötsträd, skänkt av landshövdingen greve Cronstedt, planterades i slutningen mot ån. Samtidigt planterades även cirka 200 fruktträd. 1780 planterades fyra st kastanjer. Under 1791 anlades en ny väg med alléträd, som gick i vinkel från bron över Gavleån fram till herrgården.

Under åren 1776 - 1779 utfördes diverse arbeten på kyrktornet på Valbo kyrka för en summa av 1 176 riksdaler och 17 skilling.

En hedersgåva till landshövdingen från länets brukspatroner överlämnades och pryder än idag den östra ingången till Gävle slotts östra borggård.

Erik Söderhjelm ärvde ju Tolvfors efter sin fader Lorentz Niclas. Men i hans broderdel av arvsloten ingick även tre systrar med vardera $\frac{1}{5}$ del. Systrarna kom att under ett 20-tal år vara delägare utan skötselansvar. Alleta Maria Örnsköld och Gertrud Charlotta Reuterholm. Dessa bodde på Nisshyttan i olika perioder.

Den 7 juni 1785 avlider assessorskan Ulrika Söderhjelm och den 25 augusti 1798, brukspatronen och assessorn Erik Söderhjelm. Denne var den siste av 11 syskon, efterlämnande två söner och två döttrar. Vid arvskiftet ordnades så att de båda bröderna utlöste sina systrar, varigenom bröderna blev lika delägare i bruken.

Bruksägaren Carl Gustaf Söderhjelm föddes den 5 juli 1762 på Tolvfors. Fänrik vid Jämtlands dragonkorps 1781. Löjtnant och överjägmästare i Gefleborgs och Västernorrlands län den 31 juli 1789. Han kvarstod i denna befattning till den 6 apr. 1808 då han på grund av angivet läkarintyg erhöll begärt avsked. Men redan den 28 maj 1801 hade han hugnats med titeln hovjägmästare med fullmakt.

Den 17 november 1791 gifte han sig med Anna Magdalena Murberg, dotter till handlanden Lars Murberg och Anna Margareta Stocksell. Vigseln skedde i Gefle. Denne, handlanden Lars Murberg, var ägare till den gård, som nu går under namnet Söderhjelmiska gården vid Södermalmstorg i Gävle.

Det unga paret bosatte sig på Tolvfors. Efter faderns död 1798 blev Carl Gustaf Söderhjelm ensam disponent på bruket. Den första åtgården var att bygga på herrgården. Nu inreddes 7 rum och förstuga på övre våningen samt ett stort frontespisrum på vinden. Den tidigare uppförda nedre delen av herrgården bestod av 6 rum, förstuga och kök. Redan 1799 påbörjades bygget och stod färdigt 1801. Arkitekt var Johan Christoffer Loell från Gävle. Kakelugnsmakare Olof Lindblom från Stockholm uppsatte 6 st kakelugnar. Vidare inköptes kakelugnsfötter, takplåtar, fönsterbeslag med hakar samt och gångjärn från Stjärnsund och tapeter. Nedre våningen målades av målare Magnus Backman, Gävle. Till prydnad av övre våningen anlätades konstnären och rådmannen Johan Nils Asplind, Falun. Dörrstyckena är även målade av Asplind. Han målade liknande dörrstycket till Forsbacka och Åby.

År 1801 fick disponent Carl Gustaf Söderhjelm tillstånd av kyrkorådet i Valbo att uppföra ett gravkor på Valbo kyrkogård, strax öster om kyrkans kor. Byggmästare Loell var även här honom behjälplig. Han anskaffade också urnan på taket. I denna grav nedsattes den 15 september 1801, föräldrarnas och en broders kistor.

Bruket betalade hammarskatt för 2 hamrar och 4 härdar. Anskaffningen av träkol skedde från egna skogar samt från köp från allmogen i Valbo och Hille socknar. Tackjärnet erhöles till största delen från Nisshyttan, som fick malm från egna gruvfält samt från Bispberg. Nisshyttan ligger 11 mil från Tolvfors.

Beträffande lantbruket anges att hemmanen, för utom Sätrahemmanet, brukades av landbönder. Sätrahemmanet och 49 tunnland stadsjord nyttjades för herrgårdens och bruksfolkets behov. Vid bruket hölls

vanligen 8 - 10 hästar och 12 - 14 nötkreatur. En finbladig såg, en kvarn och ett tegelbruk nyttjades för brukets behov. De tre industrierna utökades så, att produktionen delvis kunde för säljas. Sågen erhöll resolution på försäljning av 50 tolfter bräder, kvarnen utökades med 2 stenar och tegelbruket utökades med trenne arbetare. Tegelbruket kunde då leverera 20 000 - 25 000 tegel årligen.

Disponenten, hovjägmästare C.G. Söderhjelmns närmaste man var inspectoren Erik Abraham Lindfors som kom till Tolvfors redan 1794 och kvarstannade till sin död 1808. Mästersmederna var: Jakob Wahlqvist, Jakob Pierro, Anders Hård och Olof Hammarström. Vidare fanns byggmästare Per Ferner samt skogvaktare Jonas Berglund.

Den 13 november 1834 avled C.G.. Söderhjelmns maka, Anna Magdalena på Tolvfors och den 9 januari 1836 avled disponenten Carl Gustaf Söderhjelm. Han hade liksom sin far samlat och förkovrat sitt ärvda Tolvfors, och efterlämnade bruket i gott skick. En dotter och fyra söner drev bruket under en samfällid tid av 42 år som C.G.. Söderhjelmns sterbhus intressenter.

Disponent för bruksrörelse blev äldste sonen Erik Lorentz, som efter juridiska studier utnämndes till kammarjunkare i Svea Hovrätt den 24 febr. 1821. Syskonen blev alla gifta, utom brodern Gustaf August. Arvingarna levde i överenskommelse med faderns testamente i oskiftat bo.

Genom Bergskollegiets resolution av den 24 okt. 1839 ökades det årliga smidesbeloppet till 2 400 skeppund mot en årlig kammarskatt av 24 skeppund. De två smedjorna som fortfarande omfattade två härdar och en hammare vardera, var av vanlig beskaffenhet och byggnadssätt. De blev försedda med det s.k. Tysksmidets brukliga anrättningar. 1846 hade utvecklingen kommit så långt att bruken fick oinskränkt smidesrätt. Detta föranledde icke någon utvidgning av bruksrörelsen vid Tolvfors. Under 1851 tillverkades i olika poster summa 1 901 skeppund och 14 lispund stångjärn, som avsändes från vägen i Gävle. Inspektör under denna tid var J. Fr. Björkman. Mästersmeder var Erik Hedlund, Carl Jagare, Maths Hedlund och Johan Forslund. Byggmästare var Anders Ferner, trädgårdsmästare Joh. Er. Lindqvist och rättare Johan Strömbom.

Bland utgifterna år 1851 kan antecknas för laga skifte i Alborga 1 837 riksdaler, 28 skilling och 7 rundstycken. För orgelverk i Valbo kyrka, 510 riksdaler, 25 skilling och 6 rundstycken. För Valbo kyrka 1 216 riksdaler,

14 rundstycken och 11 rundstycken. Kapitalkontot utvisade en omsättning av 130 838 riksdaler, 34 skilling och 4 rundstycken. Detta markerar en betydande utveckling från ställningen 100 år tidigare.

En stor förändring inträdde 1859 med öppnandet av Gefle-Dala Jernväg, vilken avsevärt underlättade förbindelsen med Nisshyttan. Järnvägen gick nu mitt igenom bruket. Tillverknigen höll sig nu omkring 2 000 skeppund stångjärn för vilket förbrukades ungefär samma mängd tackjärn och cirka 3 000 läster kol. Under 1848 fick smidet inställas under 3 månader på grund av kolbrist.

Anställda vid Tolvfors Bruk, 1845:

Bruksbetjäning: 1 hushåll, 2 män, 3 kvinnor, 4 barn

Hamarsmeder: 8 hushåll, 12 män, 12 kvinnor, 26 barn

Bruksarbetare: 24 hushåll, 24 män, 27 kvinnor, 40 barn

Skogvaktare o kolare: 6 hushåll, 7 män, 7 kvinnor, 16 barn

Landbönder: 22 hushåll, 57 män, 53 kvinnor, 76 barn

Gratialister: 1 hushåll, 2 män

Summa: 62 hushåll, 102 män, 104 kvinnor, 162 barn

Någon modern bruksidkare blev kammarjunkaren Eriks Lorentz Söderhjelm aldrig. Han och hans 3 bröder är mera ihågkomna som originella och självständiga människor, vilka levde i stillhet på sitt kära Tolvfors.

Till hjälp i bruksrörelsen hemkallade E.L. Söderhjelm i juli 1868 sin brorson, kungl. sekreteraren Wilhelm August Söderhjelm, som därefter kan anses vara den egentliga disponenten.

Kammarjunkaren Erik Lorentz Söderhjelm avled på Tolvfors den 7 januari 1871, efterlämnande sin syster Ulla Margareta och sin avlidne broders, expeditionsskreteraren Gustaf August, sju barn. Något arvskifte företogs icke, utan bruksrörelsen fortsatte som förut.

Den nye disponenten kungl. sekreteraren Wilhelm August Söderhjelm var född i Stockholm den 26 december 1831. Han hade fått en utomordentlig utbildning med avlagd kameralexamen och blev kanslist i civildepartementet. Dessutom hade han examen från Falu Bergsskola och Ultuna Lantbruksskola och -institut.

Bruksdriften gick sin vanliga gång, men nu började masugnen, vid Nisshyttan, icke fylla behovet av tackjärn. Bruksägarna ingick då som intressenter i en masugn vid Vallfors i Aspeboda socken, Dalarna. Detta medförde dock förluster för bruksägarna. Även i övrigt skedde en stor förändring. Nisshyttans andelar i Betsbergs gruvor bildade år 1876 aktiebolag med 2 288 aktier värderade till 30 000 kronor.

När Forsbacka Bruk år 1870 ombildades till bolag var brukspatron Wilhelm August Söderhjelm en av stiftarna. W.A. Söderhjelm verksamhet på Tolvfors förskaffade honom så stort medborgerligt anseende att han blev vald till riksdagens första kammare för perioden 1880 - 1887.

På herrgården residerade den gamla fröken Ulla, syster till kammarjunkaren Erik Lorentz Söderhjelm. Fröken Ulla Söderhjelm blev blind under sin senare levnad. När hon avled den 7 september 1878 i en ålder av 84 år, efterlämnade hon en domän som var den som sammanfogats av Mathias Brock.

Vid arvskiftet delades Tolvfors i två hälfter: Hovrättsnotarien Theodor Söderhjelm den ena hälften och jägmästaren Fabian Söderhjelm den andra. Brukspatron Axel Söderhjelm fick Nisshytte bruk och jägmästare Fabian Söderhjelm förutom halva Tolvfors även Risshytte bruk. Brukspatron Wilhelm August Söderhjelm tidigare på Tolvfors, som för gemensam räkning inköpt Långvinds bruk i Enångers socken i Hälsingland, fick detta bruk och överflyttade sin verksamhet dit år 1880. Åby gård, i Valbo socken, som inköpts av fröken Ulla, tillföll kapten Knut Söderhjelm. De två systrarna fick i huvudsak värdepapper. Fröken Amalia Söderhjelm fick dessutom den s.k. Söderhjelmiska gården på Söder i Gävle. Fru Augusta Lindblad f. Söderhjelm fick de fasta vretar vilka bildade Lexe egendom. Det var en högst betydande familjeförmögenhet som på detta sätt delades.

Av de numera två ägarna av Tolvfors bruk, Fabian och Theodor Söderhjelm, flyttade den senare till Tolvfors från sitt Uggelsta gård i Uppland. Detta skedde i febr. 1880. Han kom att verka i Tolvfors som den siste brukspatronen i hela 30 år.

Theodor Söderhjelm var född i Stockholm den 9 januari 1842. Efter avlagd juridisk examen kom han till Svea Hovrätt. Hans far var ägare av Uggelsta rusthåll. Då han avled ärvde Theodor gården och flyttade dit omkring 1877. Han tog då avsked ur statstjänsten och blev lantbrukare.

Som bruksman var han därför helt nybörjare och hade dessutom att kämpa mot tidens förändrade förhållanden beträffande järnhantering.

Den gamle överstelöjtnanten vid Dalregementet och riddaren av Kungliga Svärdsorden från 1751, Lorentz Niclas Söderhjelm och hans maka, hade i testament av den 27 september 1760 förordnat, att de samlade bruksegendomarna skulle såsom gemensamt bolag förvaltas till arbete och utkomst åt ättlingarna. Men mänskliga beräkningar äro fåfänga. Både Norns bruk och Engelsberg bruk hade redan gått ur släktens ägo och det av honom inköpta Tolvforskomplexet började nu splittras. Först såldes Rishytte hammare 1883 och sedan Nisshytte hammare 1887. Härigenom bröts den ”planhushållning” som med sådan framgång existerat i omkring 150 år.

Theodor Söderhjelm inköpte, som tackjärnstillverkare, i stället för Nisshytan, Bro masugn i Ovansjö. Bro var ej lika fördelaktig i drift, som Rishytan.

De små bruken med sin ringa kapacitet också med mindre kapital gick under denna tid till sina ödens fullbordan att antingen uppgå i någon större sammanslutning eller helt upphöra. Brukspatron Theodor Söderhjelm hade nog intet annat val än att låta Tolvfors övergå till enbart till lant- och skogsegendom.

1896 stängdes smedjan för alltid och ännu finns många personer som kan berätta hur underligt tyst det blev när dånet från stångjärnshamrarna, som hörts vida omkring, upphörde att överrösta forsens brus. Den sista utsmidda årsproduktionen var: 2 361 kg ståljärn, 2 710 kg smidesjärn och 2 217 kg roster. Ett av de sista mera normala åren (eller 1891) utsmiddes 89 130 kg ståljärn i södra hammaren och 68 422 kg ståljärn i den norra. Totalt för bruket blir det ungefär 158 ton.

Södra hammaren:

Av smeden Lindström utsmidda ståljärn: 2130 kg

Av smederna Lindström och Fält utsmidda ståljärn: 24 160 kg

Av smederna Hedberg och Gäfvert utsmidda ståljärn: 20 177 kg

Av smederna Hedberg och Westerlund utsmidda ståljärn: 23 416 kg

TOTAL PRODUKTION: 89 130 KG

Norra hammaren:

Av smeden Lindström utsmidda ståljärn: 35 082 kg

Av smederna Hedberg och Gäfvert utsmidda ståljärn: 33 340 kg

TOTAL PRODUKTION 68 422 KG

Under de sista åren såldes brukets produkter direkt till England och det landets avnämare såsom firma John Nicholson & son samt firma Thomas Sorby & son.

Härmed kan det gamla privilegierade järnbrukets historia vara avslutad och återstår endast att följa den sista brukspatronens vidare öden.

Med gammaldags försiktighet ordnade Theodor Söderhjelm övergången till nya förhållanden och skötte sin egendom enligt det patriarkaliska systemet.

Föga hågad av det kommunala livet, var det egentligen endast väghållningsväsendet som intresserade honom. Där var han i en lång följd av år, ordförande i Gästriklands väghållningsdistrikt. Ett utslag av det allmänna var, när han 1885 skänkte det område där lasarettsläkarbostaden står. Området var tänkt till det blivande lasarettet.

Talrika medlemmar av den Söderhjemska ätten har, under 1800-talet, samlats i gravkoret på Valbo kyrkogård. När så brukspatron Theodor Söderhjelm dog den 10 december 1912 inköpte sterbhuset trenne gravplatser och fick kyrkostämmans bifall till uppförande av ett nytt gravkor öster om det förra, där han nu vilar. Han var ättling i sjunde led till en av brukets grundare, Elis Gavelius.

Tolvfors ärvdes av fru Bertha Söderhjelm f. Suve och barnen. Den ständigt rinnande strömmen i forsen samt skogarnas gröda har nu i 300 år givit arbete och bröd åt de många generationer, vilka varit fästade vid detta Gästriklands äldsta bruk.

En ny epok för det gamla Tolvfors följde nu. Efter brukspatronens frånfalle skedde arvsifte 29 september, 1913 och efter fru Bertha Söderhjelm f. Suve den 9 september 1916. Fru Söderhjelm avled den 8 augusti 1916. Efter de olika arvedelägarnas inlösen av sitt arvegods står nu kanslirådet Ali Söderhjelm, som ägare av Tolvfors egendom. Ali föddes den 7 mars 1876.

Nu börjar en kraftig nedhuggning av skogen och försäljning av mark till egna hem m.m. Penningar måste ju till för inlösen av arvdelsägarna. Ali Söderhjelm avlider den 5 september 1932. Vid arvskiftet samma år ärver hans hustru Karin Söderhjelm f. Holm $\frac{3}{4}$ delar av godset och sonen Allan den återstående fjärdedelen.

Fru Karins död inträffade den 6 april 1935. Vid arvskiftet den 29 oktober 1935 ärver ende sonen egendomen. Sonen Allan född den 29 januari 1918 är vid arvskiftet omyndig. Eftersom skatterna var stora och utgifterna många förvaltade Svenska Handelsbanken hans rätt till Tolvfors. Som förmyndare tjänstgjorde Allans farbror Sten Söderhjelm.

Vid 21 års ålder övertar Allan Söderhjelm skötseln av sin stora egendom, som för varje år krymper i areal. Gävle Stad behöver mark för elektricitetsverket, som påbörjades 1926. I samband med detta bygge gjordes en ny bro över Gavleån. 1946 köpte staden ett rätt stort område, som ännu ej exploaterats. Det var meningen att en stor kabelfabrik skulle anläggas på detta område. Kabelfabriken blev aldrig uppförd. I augusti 1956 fattar stadsfullmäktige beslut om att köpa ytterligare mark. Köpet omfattar i runt 2 miljoner kvadratmeter mark, varav huvuddelen är belägen norr om järnvägen vid Tolvfors. I köpet ingår bl.a. ladugården, ridhuset och lador. Byggnaderna förväntas bli rivna när området exploateras av staden. I köpet ingår inte Tolvfors herrgård och de gamla bruksgårdarna. Den mark som staden nu köper består till större delen av skog, samt till vissa delar, ned mot järnvägen, av åker och betesmark, inägomark, vägar, upplagsplatser samt vatten. Köpeskillingen utgör 970 000 kronor, vilket utslaget på den totala arealen inklusive byggnader 49 öre per kvadratmeter. Tillträdet sker 1 november 1956 med rätt för Söderhjelm att nyttja samtliga byggnader, hyresfritt, till den 1 juli 1959. Köpeskillingen betalas i etapper. Den 1 november 1956 betalade staden 300 000 kr med resterande belopp efter överenskommelse. I köpet ingår också att staden skall bekosta 2 m högt taggrådsstaket mellan bruksparken och det av staden förvärvade området intill. Beräknad kostnad för staketet 10 000 kr.

Vi kan nu säga, att detta var i stora drag, sagan om det stora bruk som nu är på väg att krypa ihop till intet. Nu har vi, av de här affärerna, sett hur åren kan ändra prissättningarna i riksdaler, skilling och kronor om vi jämför den första och den sista affären Tolvfors.

Innan jag går tillbaka till mina egna upplevelser skall jag berätta om historien, Strömdalens restaurang. Strömdalen var en idyll för

Gävleborna, dels för dess vackra läge intill Gavleån samt marschallerna, vid broräckena, som speglade sig i vattnet vid höstfesterna. Folketshusrörelsen ägde från början restaurangen. Men då rörelsen endast hade ett över- skott av 92 öre försattes restaurangrörelsen i likvidation. Det var frågan om exekutiv auktion m.m. Men genom L.O: s mellankomst återkallades auktionen. L.O. köpte anläggningen och sålde den i sin tur för 88 000 kr till herr Axel Lennstrand, som i sin tur transporterade köpehandlingarna på Gävle Stad. Detta hände år 1911.

Restaurangen byggdes 1900, men här har tidigare varit en restaurang, som ödelades genom eldsvåda på våren 1895. Den första restaurangen byggdes 1888. 1895 byggdes emellertid en ny restaurang på tomten, av Strömdalens Vårdshus AB. Denna restaurang såldes till Zetterströms Vinhandel AB. Under detta bolags tid byggdes här en kägelbana och en musikpaviljong. Under Zetterströms ägo bedrevs här en förstklassig restaurangrörelse av den skicklige källarmästaren Carl Johan Berglund.

Bolaget sålde så småningom utvårdshuset med jord, som omfattade en areal av 18 229 kvadratmeter. Köpare var folketshusrörelsen, som betalade kr. 95 000 för hela anläggningen. Nu hade arbetarrörelsen fått en länge efterlängtd folkets park. Men det blev ständiga ekonomiska bekymmer. En fordringsägare tog fastigheten i mål vilket resulterade i exekutiv auktion och som tidigare nämnts, övergick den i stadens ägo.

Fast de ekonomiska bekymren under Folketshusrörelsens tid var stora, upplevdes här många glansfulla dagar och kvällar. Strömdalen gästades av många stora män och kvinnor. Här pratades politik, från scenen spelades teater och här sjöng många in och utländska stjärnor. Från estraden kunde man få höra Kata Dahlström, August Palm, Fabian Månsson, Per Albin Hansson, Karl Erik Forslund och Torsten Fågelqvist. Här gästade även orkestrar och soloartister.

Sedan Gävle Stad hade övertagit äganderätten av Strömdalen flyttade "Skarpskyttarna" dit och stod för rusthållet. Då de var klädda i sina uniformer var de en riktig prydnad för staden. Strömdalen blev nu en tillflyktsort för både hemmabor och turister. Restaurangen sköttes nu av fru Stina Östlund, lika manhaftig och ordningsamt som under källaremästare Berglunds tid. Vid krigsutbrottet 1914 stängdes anläggningen på initiativ av bankdirektör Robert Nordin som var skarpskytteföreningens ordförande.

Interiören i den stora festsalen utgjordes av stora väggmålningar av målarmästare Bylander. Runt festsalen föreställde motiven på den ena väggen ”Vår”, den andra, tredje och fjärde väggen ”Sommar”, ”Höst” och ”Vinter”.

Nu går vi tillbaka igen till mina upplevelser:

Nöjen, jo visst hade vi nöjen, men det fick inte kosta något, för det var alltid ont om pengar. Det mesta jag kostade på mig på nöjen var 15 kr. och det var när jag gick och lärde mig att dansa. Vi var fyra pojkar från smedjan som kom överens om att vi skulle bättra på vårt kunnande i dans. Vi började på fröknarna Schultz dansskola på Stadshotellets festvåning. Orsaken var nog mera att komma ut och ha roligt. Där var mycket flickor och pojkar, så visst hade vi roligt de kvällar som det varade. Men när slutbalen skulle gå av stapeln på Centralhotellet hade vi inte råd att delta. Det blev för dyrt, för då skulle det vara högtidskläder. Det passade inte oss, som var vana vid att gå i träskor och förkläde av presenningstyg i smedjan. Men dansade, det gjorde vi ändå när lördags- och söndagskvällarna bjöd på dans. På ”damernas” behövde vi då inte sitta och pryda väggarna. Då stod glädjen högt i tak. Inträdet var i regel en krona eller fritt inträde med 10 öre per dans. Efter dansen måste man ju vara uppvakande kavaljer och följa sin flicka hem. Då var det många spännande episoder man fick vara med om. En kväll följde jag en flicka hem innan dansens slut. Hon var ensam jungfru (piga) hos rektor sjökaptan Elfström på navigationsskolan. Hon bodde i köket en trappa upp, för pigkammare hade hon inte. Vi satt där i köket och språkade, då vi hörde steg inne ifrån våningen. Flickan blev blek av skräck när kaptan ropade på henne vid namn. Rädslan kom bara av att jag var med. I köket fanns ett klädskåp, som jag sprang in i och hon låste dörren. Kaptanen: ”ni vet väl av att ni inte får ha några kavaljerer inne i köket”. Flickan rusar honom till mötes och säger, ”Va menar kaptan jag är ju ensam”. Han gav sig inte utan gick ut i köket och runt det stora bordet, som stod mitt i köket. Med hjärtat i halsgropen hörde jag honom gå förbi skåpdörren. Om han hade öppnat dörren så var jag beredd på att avlägsna mig fortare än kvickt. Gubben bara morrade om att det var väl konstigt och gick in till sitt.

Ett annat tillfälle: En extra lokeldare, Andersson, hade sin fästmö som köksa hos baron Schulzenheim i villastaden. Det var två syskon, baronen och hans syster, som var djurmålarinna. De bodde i våningen en trappa upp och hade en äldre långranglig husföreståndarinna. De hade också en

husa, som jag dansat med några gånger. Hon skickade bud med Andersson att vi skulle göra sällskap dit en kväll och hälsa på. Men eftersom missunnsamheten och snålheten var stor hade de inte tillgång till en kaffetår. De fick heller inte ta hem några pojkbekanta. När vi kom dit hade flickorna köpt hem frukt, som fanns i en skål på bordet. Väl uppkomna i köket och vi satt där stillsamma runt bordet och språkade under det att flickorna stickade vantar så hade vi riktigt trevligt då det inträffade. Husföreståndarinnan kom ned för trappan. Vi var väl informerade om hur vi skulle göra om husföreståndarinnan skulle komma. Det var som ett kryss, som förenade bordsbenen under bordet. På bordskivan låg en stor plyschduk, som räckte ända ned till golvet. ”Nu kommer hon”, sade flickorna med ett tydligt uttryck i sina ansikten. Vi slank ner under bordet med den stora duken och satte oss på bordkrysset. Ja fröken svarade flickorna utan att ha blivit tilltalade. Jag tyckte att jag hörde herröster här inne i köket. Nej svarade flickorna, vi sitter här ensamma. Den gamla damen var ända fram till bordet. Men då var det nära att vi hade förrått oss. När jag såg hennes fot helt nära mig huttade jag med min knutna näve på skojs mot hennes fot. Andersson började då hålla sig för mun för att inte börja skratta. Men vi klarade oss. Det var rena turen att hon inte hade med sig någon av de stora sanktbernhardshundarna. När husföreståndaren gick tittade hon snålt på frukten som låg i skålen, sade flickorna. Hon önskade i varje fall godnatt. När hon hade avlägsnat sig fortsatte vi vårt pokulerande och roligare blev det då Andersson talade om mina rörelser under bordet mot foten.

Ja det var två episoder men det fanns många fler. De två relaterade var den största spänningen i. Så hade vi biografernas stumfilmer med musik, såsom piano och fiol. Detta kostade man på sig någon lördag- eller söndagkväll. Det fanns en hel del biografier, såsom Central, Arbetarföreningen, Röda Kvarn och Scala. Så hade vi den s.k. ”Pigrännan” som Nygatan kallades. Det var inte hela gatan utan esplanaden mellan Stora- och Lilla Nygatan mellan Kansligatan och Centralgatan. Det var det stora ungdomsstråket.

Teater var jag också mycket intresserad av. Vi satt alltid på första radens första bänk, eller andra radens första bänk fond eller sida. Andra radens fond kostade 1:25 medan sidan kostade 1 krona. De stycken, som jag speciellt kommer ihåg var, Jorden runt på 80 dagar, Kapten Grant och hans barn, Regina von Emmerichs, Kornevilles klockor, Romeo och Julia, Glada änkan, Värmlänningarna, Hamlet samt Halta Lena och Vindögda Per m.m. Den senare var underbart rolig. Men vilken etikett

teaterpubliken då hade. För teaterns parkett och första raden gällde: herrarna i bonjourer eller jackett medan de yngre herrarna bar frack, damerna i grannaste högtidsblå, med halskrås och ståtliga hårfrisyrer med diadem. Ja det var som man kom att tänka på ”Flickan som trampade på brödet”.

När de skulle hem på kvällen var det många som åkte efter häst i egna eller hyrda åkdon. Grosshandlare Isac Vestergren hade egen bil med blanka mässingsbeslag. Bilen var i övrigt svart med en mycket lång kylare. Vilken raritet han hade att åka i, en riktig sevärighet.

På vintrarna var det iskarnevalernas tid: Ett trevligt inslag i nöjeslivet. Skridskobana fanns i ån utanför Grand Hotell samt även i Boulognerskogen ovanför Elektricitetsbron. Vid ett tillfälle var jag med här på en maskerad. Jag var utklädd till svensk greve med slängkappa och krås på armar och hals. Kostymen var även försedd med guldbrodyrer med ett par tillhörande knäbyxor. För att göra det hela så naturtroget som möjligt lånade jag en peruk hos frisör Streifert på Drottninggatan. Detta gjorde effekt så när jag väl kommit upp till isbanan blev jag uppvaktad av en herre, en expedit som jag kände till, han ryckte mig i håret och sade: ”visst är det en jänta”. Jag blev uppbjuden till dans och följde med på galoppen. Det blev flerfaldiga danser vartefter jag blev bjuden på varm korv och glögg. Vid sidan av isbanan fanns det i ordningsställda bersåer av granar. Som vi sitter där började han att smeka mig och ville prompt ha en kyss, men när han tog mig på låren fick han en redig örfil och jag försvann i vimlet. Han försökte flera gånger få fatt i mig men jag hade ögonen med mig. Min kamrat var utklädd till toreador. Men han hade inget besvär med de manliga. Dess värre hade han besvär med efterhängsna flickor. Då det hela var slut passade vi på att smita över villastaden och hem till Söder. På höstkvällarna var det musik på restaurangerna, Grands terrass och Centralträdgården. Mycket folk promenerade utanför på gatan och utefter ån vid Grand Hotell. Men eftersom jag tillhörde de fattiga satarna fick vi hålla oss utanför. Men vi hade roligt på vårt sätt, alltid var det några flickor att skoja med. Det dröjde ej länge förrän gamman och skrattet var igång.

Hösten och vintern har nu gått till ända. Det började våras tidigt det året men än var det några dagar kvar till inryckningen för beväring till Kungsbäck. Jag jobbade kvar som daljare i smedjan och vi var nu inne i mars månad. Det var bar backe och solen sken, det var så vackra dagar. Livergren, den glade smeden, hade börjat att traska hem i träskorna. När

vi följdes åt på kvällarna över Gammelbron kunde han gnola på någon ny vals eller hambo. Då gestikulerade han eller pratade om melodier. Gökvalsen hade nyligen kommit ut och rätt som det var så sa han ”ku, ku eller hur du Björk?”. Han var ägare av en mindre gård i hörnet av Slottsträdgårdsgränd. Han hade köpt den av sin svärfars sterbhus. Det var den andra gården på vänster hand från Gammelbron räknat. Svärfadern hade varit murare. Det var nu sista dagen, vi grabbar jobbade. Dagen därpå skulle vi ut och exercera beväring. På kvällen då vi gick hem gjorde vi sällskap till Murenska Badhuset för att få ett rejält bastubad.

Femte kapitlet

Kungsbäck, beväringstiden.

Med godsvagn till Boden och ett olovandes besök i storfurstendömet Finland.

Vi skulle inställa oss på Kungsbäck 10 f.m. Vi blev uppropade och tilldelades kompani, jag kom till 6:e kompaniet och fick nummer 665. Det var de första dagarna i april 1914 och den 8:e april skulle jag fylla 19 år. Vi var tre arbetskamrater, som kom på 6:e kompaniet.

Regementet I 14 och dess befäl: Överste och chef var friherre C.A. Foch. Regementet var tidigare förlagt på Mohed i Hälsingland men hade flyttat till Gävle i nya kaserner. Kaserninvigningen ägde rum den 13 april 1909 med middag och högtidligheter i gymnastiksalen, med påbjuden paraduniform.

Bataljonschef på 1:a bataljonen var överstelöjtnant Lundblad. Chef för 2:a bataljonen var major friherre Carl von Banér och chef för 3:e bataljonen var major von Hall. På den andra bataljonen som jag tillhörde hade vi på 6:e komp. som chef kapten Genberg under de två första månaderna därefter kapten Swartz. Löjtnant Nils Holmström, underlöjtnant Nils Frykberg, sergeant E.A. Pira, fanjunkare Almgren (på komp.exp.), distinktionskorpralerna Frisk, Svantesson och Andersson som var ”dagskruv”. 2:a logementet (luckan) där jag låg, hade vi som befälhavare vicekorpral Blyckert. 1:a logementet hade en officersaspirant Erik Berggren. Nu hade vi blivit installerade för att sedan få ut persedlarna. Strumpor, underkläder, marschponton, mössa, uniform av äldre urtvättad modell, ränsel, mathornister, ammunitionsgördel och gevär Mauser m/96. Skorna ”marschpontonerna” var försedda duktigt med spik för att vi inte skulle tappa balansen, skojades det om. När vi legat inne och ”harvat” varje dag under tre veckor började vi få ut

permissionsmunderingen. Men först skulle vi kunna hälsa och göra stram honnör. Vi skulle även kunna sköta oss i tjänsten så att vid tilltalsord från befälet inte bara stod och gapade utan att rappt svara, ja löjtnant eller ja kapten. Den som inte kunde få det i sin skalle fick sannerligen vänta på sin permissionssedel. Skor och knappar skulle kunna blinka till varandra i solen, så skulle de skina. Någon sol var det ej brist på den sommaren. Vi hade så varma dagar så att exercisen förlades till nätterna. Den oerhörda hettan om dagarna gjorde att skogarna brann litet över allt i landet. Vi hade hälsningsövningar ute på exercisfältet, där vi gick i en lång rad förbi kaparen och löjtisen. När en av dem kommenderade "hälsa" då skulle hand- den flyga upp mot mösskärmen till honnör med rak handled och raka fingrar. Men det dröjde länge innan alla pojkar blev godkända. Jag var bland de sista. Det var svårt att få tummen att sluta sig till handen. De sakkunniga röt och skrek: "håll tummen intill handen". När jag skulle gå tillbaka för att ställa in mig i ledet sa kapten: "varför håller ni inte tummen intill handen"? Jag svarade: "kapten, den tummen är van vid att ligga om ett släggskaff". "Vad gör ni i det civila?" "Jag är släggdräng." Hade jag sagt daljare, så hade jag fått göra någon förklaring till detta. De höga herrarna såg på varandra, min tumme och hand och sade: "Vi skulle ha vetat det här förut, ni är godkänd". Att vara godkänd i hälsning betydde permission. Det var det samma som att gå till dagskruven och få ut permissionsmunderingen samt lägga in om permission. Då kunde man komma hem till mor och far och om möjligt komma ned på stan för att köpa en mössa. Regementets mössa kunde man inte gå ner på stan med och verka löjlig. Har det varit dåligt med avlöningarna tidigare så blev det än värre nu. Det blev nu 20 öre om dagen vilket blev 2 kronor var 10:e dag. Soldatkyrkan kunde man inte gå till för att dricka kaffe eller något annat, det var för dyrt. Marketenteriet blev vårt tillhåll de få gånger vi betalade för kaffet, som var billigt och bra. Nu hade exercisen tagit fart: Höger om, vänster om, framåt marsch och halt. Vidare göra olika gevärsövningar, på axel gevär, i handen gevär, för fot gevär, skyldra gevär och bajonett på och av. Marschera hade vi också börjat med så smått. Över Vall till Tolvfors, genom skogen fram till landvägen till Strömsbro, genom stadens gator till Kungsbäck och in till kasernen, de små tripparna i trupp med mattornister och gevär. Geväret skulle bäras i remmen. Dessa marscher anordnades för att vi skulle lära oss hitta i staden och dess utkanter. Vi skulle ju hitta hem om vi var i stadens utkanter under permissionerna.

Med den första av dessa marscher hade vi en lustig kurre med oss. Han var så nervös så han visste inte hur han skulle bära geväret. Han hade pipan ner och kolven upp. Den ställningen observerades av korpralen så, han ryter: "hur faan bär ni geväret". Än nervösare blev han och flyttade geväret så att det blev hängande med fram pipan på bröstet med remmen på ryggen, men alltså med kolven upp. Korpralen igen: "Hur faan bär ni geväret karl? Varför bär ni inte geväret som dom andra"? Han ordnade med geväret, men rätt kom det inte men till stor munterhet bland grabbarna i ledet. Han "röck och knöck" med huvudet av nervositeten. Korpralen han gormade om jävla idiot. Jag som gick snett bakom honom, fick tag i geväret och la remmen över hans axel så geväret blev hängande som det skulle. Ja den stackarn var illa ute, inte bara en gång, utan det var tätt som oftast.

Vi hade fått ut våra ränslor med tältflikar ur triangelformad duk, ej att förväxla mer "kalven". Utkommen på exercisfältet skulle officerarna ha litet roligt. Kommando: "Ordna för tältning". Vi skulle slå bivack. Vi började att tälta men det tältlag, som fick "lustigkurren" med sig var allt annat än glada. Vi gjorde "fyra delars tält" och det skulle göras på kortast möjliga tid. Sedan kommenderades: "riv tälten", men för honom att lägga ihop tältduken var stört omöjligt. Han vek och han vek men det blev ingenting, till sist kom han över till mig och ville ha hjälp. "Hör du Björk, hjälp mig att lägga ihop ränslan så ska jag bjuda dig på kaffe i markan?" "Men då bjuder du väl Olle också": svarade jag. Olle var min närmaste rotekamrat, en god vän från verkstaden. "ja ja ja, men skynda dig då": stammade han. Det var snart gjort och där stod han med sin hoplagda ränsel. Där stod vi nu på två led med ränslan och geväret framför oss. Kaptenen och löjtnanten inspekterade ränslorna för att se om de var rätt packade. När de sedan kommer fram till "lustigkurren" säger löjtnanten: "har 661 lagt ihop den där själv"? "ja ja ja, löjtnant". "Har han det?" "Ja ja ja löjtnant". "Det var bra gjort, om nu 661 skulle ta sin ränsel och gå 10 steg framför truppen och ha en liten uppvisning, för den samma, och visa hur det går till att vika ihop tältdukarna och få fram en snygg ränsel". 661 tittade så bedjande på löjtnanten och kom sig inte för att gå. Men löjtnanten såg mer än full i fasen ut när han sade: "sätt igång". Marschen ut på fältet började, "halt, helt om". 661 stod där och tittade, rack och knäck på sig av nervositet. Löjtnanten: "Sätt igång bara! Till tältning!". Han vecklar upp ränslan och ut med flikarna. Löjtnanten: "Så då där ja, nu viker vi ihop den". Han vek, vek och vek men det blev ingenting, bara till officerarnas munterhet och skratt. När han stått där och vikit en bra stund

så gick löjtnanten fram till honom. Löjtnanten: ”Har 661 lagt ihop den där ränseln förut”? Han blev stum, ja han blev som paralyserad då löjtnanten sade: ”hade 661 verkligen lagt ihop sin ränsel”? ”Nej nej nej löjtnant.” Löjtnanten: ”vem har då gjort det”? ”Det har Björk gjort.” Löjtnanten: ”Ja jag visste det, 661”. Löjtnanten vänder sig till truppen och ropar: ”665 hjälp honom att lägga ihop ränseln”. Jag stakar iväg fram hjälper honom att lägga ihop ränseln. Men 661:an bjöd både Olle och mig på fika i marketenteriet: Han gjorde vad han lovat, trots missödet på exercisfältet. Han var som en Sven Duva, ”ett dåligt huvud hade han men hjärtat det var gott”. Ekonomiskt hade han det bra. Egen uniform och vid regementet åt han inte, utan i hemmet eller på markan. Dessemellan fikade han i soldatkyrkans kafé. Hans tid som soldat blev inte lång, han låg inne i två månader. Därefter blev han frikallad. Jag träffade honom en och annan gång på stan, då vi talade om det militära.

Det led mot valborgsmässoafton då samlade vi ris och satte tjärtunnor tunnor på störar i rishögen. Det var åtta pojkar ur 6:e kompaniet som fick uppdraget av fältväbeln att iordningställa valborgsmässokasen. Vi hade nämligen ”handräckning” under befäl av fältväbeln var 6:e vecka. Då fördelades vi åt olika håll genom kommendering. Det var kommendering till grusgropen vid Gustavsbro, prämdragare d.v.s. dra tippvagnar från grusgropen till Valls ägor på utlagd räls med bispår till kasernerna och vägarna i parken. Det var stora gropar som skulle fyllas igen på flera ställen. Det gick åt mycket fyllning, som det fanns gott om, och mycket folk för billig dagpenning. Så hade en del av oss kökshandräckning och städning samt två man till gevärshantverkaren. Flak som gömmts i musikpaviljongen och dansbanan under vintern skulle nu fram för här skulle spelas och dansas bara kvällen kommer. Brasan tändes vid 19-tiden och musikkåren inledde med den svenska arméns Tupto, därefter Hälsinge Regementes marsch. Så följde ett mindre uppehåll och dansmusiken började med en vals sedan följde dansmelodierna hambo, schottis, bondpolka och jumpa som var en ny dans. ”Tystnaden” förlängdes till kl. 24. Men kl.23.30 avslutades det hela med att musikkåren tågade genom grind n:o 1, under det att de spelade Svenska Arméns Tupto. Därefter stängdes grindarna obönhörligt. Vi som hade nattpermissson hade ledigt till kl. 07.00 dagen därpå.

Den 1 maj då skulle alla värnpliktiga vara inne och för att förvillia bort oss att den dagen var det arbetarnas egen dag så var det storstädning.

I det civila samlades alla arbetare, som var lediga, på fisktorget för att gå demonstrationståget Nygatan, Västra vägen till Boulognerskogen, där tal

hölls och därmed hade våren kommit. Den dagen hade hela regementets rekryter den nämnda storstädningen. Logementen och korridorerna skurades, fönster putsades, exercismunderingen skulle tvättas och skuras med rotborste. Tvättmedlet var då ammoniak. Självklart skulle man då att sticka ammoniakflaskan under näsan på varandra, så man var färdig att flyga i luften. Ja upptågen var många. Tvättningen försiggick ute i det fria, i bäcken bakom musikladan. Bäckan hade egentligen blivit utgrävd till badplats. När tvättningen var överstökad fick vi gå upp på kompaniet för att hämta våra madrasser och kuddar. Den gamla halmen från madrasserna hamnade i ravinen vid sidan av häststallet, där kulsprutehästarna logerade. Sedan blev det piskning av kuddar och madrasser. Framför 3:e kasernen fanns en stor hög halm, som skulle stoppas i kuddarna och madrasserna. Det blev kuddkrig och ett evigt nysande då vi fick halmdammet i näsan. När det hela var överstökad var det att bära upp den skrymmande bördan på kompaniet och bädda. När det var gjort var det klädskaåpens tur. De skulle rengöras och städas, vilket sannerligen var nödvändigt. I många skåp var det en evig röra med tandkräm, kosmörja, tvål och rakborstar. Därefter blev det inspektion av befålet. Nu skulle allt vara i sin ordning och det befann sig vara bra, men det kunde vara bättre. För bra var det aldrig. Vid 17-tiden var vi lediga efter det vi utspisats med middag, som bestod av vittling. Den som nu ville kunde få permission till kl. 22.00 med förbehåll att vi skulle uppföra oss som militärer. Det var väl mest med tanke på spriten när vi kom ut den dagen. Det låg ju nära till hands att bli bjuden av vänner och bekanta en sådan dag som 1 maj.

Nu återgår jag till valborgsmässoaftonen. När grindarna hade stängts och jag hade nattpermis så fick man vara med om att se hur pojkarna betedde sig. De var som vilda djur bakom de galler försedda grindarna. Den jänta man dansade sista vals med, fick man för artighets skull följa med. Vi flanerade framför kasernerna med våra flickbekanta. Då hörde vi från varje kompaniet det välkända: ”så går en dag ifrån vår tid och kommer aldrig mer”. Ljusen släcktes och det blev mörkt. Många av de besökande som hade dröjt sig kvar vid regementet följdes nu åt, i samlad tropp, ner till staden. Jag hade tagit min flicka under armen och resonerade förtroligt med varandra om kärlek och allt rart. Det var en trevlig och intelligent flicka i tjugoårsåldern från Skog i Hälsingland.

Hon höll mig fången och vi träffades ofta. Hon tjänade piga hos en änkefru vid Rådhusorget, Grosshandlare Lindbergs fastighet. Vi var nu ute på allt roligt som bjöds, i den mån hon var ledig, onsdag- och lördagskvällar. Även en del söndagseftermiddagar kunde vi träffas. Till

Furuvik var vi en söndag då frun var bortrest, men då skulle hon vara hemma klockan 10. De täta träffarna upphörde snart; herrskapen skulle ju ut på landet. Dagarna före midsommar var det ju vanligt att herrskapen flyttade ut till sina landställen. Det var ju mindre roligt när hon talade om att de skulle flytta till Bönan. Under helgen skulle de få främmande av sonens och dotterns familjer från Falun och Boden, de var officersfamiljer. Jag reste emellertid med båten till Bönan på midsommaraftonen. Att det skulle bli dåligt med ledigheten för henne det var jag inställd på, men om hon kunde så skulle vi träffas vid dansbanan. Glädjen stod högt i skyn där ute bland skären och på dansbanan där svängdes det om. Men det var mest unga fruar och rikemansdottrar och deras kavaljerer. Deras tjänstehjon fick vara hemma och passa upp på de äldre. Men vid 23-tiden blev det mera ungdomar på dansbanan, då hade flickorna kommit loss från sina husmödrar. Även min flicka hade kommit till banan och stod där och väntade på mig. Eftersom jag var uppe och dansade hambo med en av fröknarna. Det var en trevlig flicka och hon undrade om jag var ensam utan något sällskap. Hon lovade att vi skulle ha en trevlig afton. Vi kunde, efter dansens slut, gå hem till henne och fortsätta med litet mat och ha trevligt. Men när jag talade om att jag hade en flicka som väntade på mig och hon nyss hade kommit blev hon sur och tyckte att jag skulle sagt det tidigare. Jag tackade för dansen och det spelades upp till nästa dans. Jag skyndade mig fram till min flicka och bjöd upp, så var man då på dansgolvet igen. Den natten blev det inget sova av. Midsommarnatten var inte så lång, solen går upp och ner på en och samma gång. Hennes principal hyrde sitt sommarställe av en fiskare som hette Söderhell. Det var hela övre våningen, som han hyrde ut.

Nu är midsommaren förbi och oxveckorna har börjat. Men när lördagskvällen kom var det att ge sig ut till Bönan igen. Halv åtta gick sista båten från stan. Båtarna hade sin tilläggsplats vid Svängbrons norra sida. Båten var i regel fullbelagd men då var det en mindre båt som gick ungefär samtidigt. Båtarna var ångbåtar, som ägdes av Åkessons Rederi AB i Gävle. Båtarna anlöpte bryggorna utefter norra landet fram till Bönan. Vissa turer utsträcktes till Utvalnäs. Här utefter den landremsan fanns det mycket sommargäster från stadens burgnare klasser. Det gick ju att komma till Bönan även med landsvägen via Strömsbro men det var kortare väg över skansbanken. Men eftersom det inte fanns bussar och cyklarna var för dyra så tog man då skansbanken och därefter följde kustremsan ut. Men var man kvar till sista dans, ja då hade man inga chanser att komma med på sista båten som gick kl. 21:15. Kunde man inte

passa den båten, så var det att gå brandvakt hela natten eller någon gång då det passade sig, följa med upp i pigkammaren för att vila någon timme men aldrig längre. Halv fem på söndagsmorgonen började de röra på sig inunder. Visa för värdfolket att pigan hade manlig främmande på lördagsnatten, det ville man ju inte. Det talades om oss ändå. Det hade kommit till gamla fruns kännedom att hennes tjänsteflicka hade sällskap och uppvaktningar på lördagskvällen. Hon var snäll, den gamla tanten, för hon bjöd mig in flera gånger med hälsningar om att äta frukost med kaffe. Men jag var för blyg för att komma med till frukost. När man kom ut på söndagsmorgnarna var det bara att gå där och invänta båtens avgång, 10.15 f.m. Det var alltså en lång väntan till dess att båten skulle avgå. De något kalla men soliga morgnarna gick jag åt Gråberget till och ner till fiskebodarna. Jag kunde stå långa stunder och titta ut över havet och hur vågorna vid en svag bris lekte med sand och sten utefter strandkanten. Vidare var jag fram till Böna fyr och pratade med fyrpersonalen, vidare till bönhuset för att sedan komma vidare till båtbyggn. Där satte jag mig på en av pollarna, man kunde därifrån följa fiskebåtarnas rörelser. Deras ankomst, hur de gick in i båthusen och hur de gick ut till sjöss. Motorerna dunkade taktfast och man kunde följa båtarna ut till havs till dess att de syntes som prickar vid horisonten. En del morgonpigga sommargäster var ute för att få sitt morgondopp. De dök från trampoliner i badhusen så det sa plask vid nedslaget med glada skratt som efterföljd. Ja det var en upplevelse, att få vara med om och samtidigt tänka på de skimrande strömmingsfångsterna som låg där och glittrade i solskenet. Men det var också söndagsmorgnar, som inte var så leende utan regnet skvalade ner. Vägarna var fulla med vattenpussar och inget regnskydd fanns heller inte därute på landet. Det enda regnskydd som fanns var bönhusets tak över ingången. Att det blev långa timmar kan vem som helst förstå. Men det fanns söndagar då min flicka överraskade mig med kaffe med bröd i en korg, där jag satt i bönhusingången. Det var något att sätta värde på i det ruskiga vädret. När båten sedan så småningom kom, var man inte sen att gå ombord och krypa så nära ångpannan som möjligt. Men kärleken höll i sig. Vi träffades en del eftermiddagar, då hon var i stan i ärenden. Där uppe på Kungsbäck slutade vi i regel kl.17, så vid 18-tiden kunde man vara ute på staden och träffa ”haket” eller ”pigersen”, som vi kallade flickorna.

I början av juli var en stor dag för regementet. Det skulle bli främmande av ingen mindre än själva generalen, den näst högste inom krigsmakten. Det var ett rysligt fejande med allt inte minst kläder och knappar. Allt

skulle repeteras av det vi lärt i exercis, noggrann marsch, skyldra gevär och bajonettfäktning. Vid en bajonettfäktning blev vår löjtnant mitt mål. ”Nu skall 665 visa de andra hur en bajonettfäktning går till. Inta gardställning gör en stöt: sa löjtnanten. Vi hade bajonettövningsgevär, där den fjäderbelastade stängen går in i gevärspipan vid beröring av en motpart. Löjtnanten: ”Gör en långstöt, som går in.” Jag kunde väl inte stöta så hårt, av medkänsla för min motpart. Efter stöten utbrister löjtnanten: ”665 stöter som en riktig kärring, stöt till ordentligt, gör om”. Han bröstade sig och jag gjorde om långstöten med en sådan kraft, att han snodde runt och höll sig för bröstet. Men då blev det annat ljud i skällan, jag hade, uppsåtligt sträckt på benet. Löjtnanten frågade pojkarna om de hade sett mig träcka på benet. Nej sade pojkarna, det gjorde han inte. Därmed blev det tyst. Att bli kallad för kärring framför trupp, det gillade jag inte och därför fick han smällen. Jag hade inget agg mot honom, men när han trodde, att jag var så svag i armarna, så kunde han få känna på dess styrka. Men efter den gången blev det mera respekt. Dagarna nalkades för generalens inspektion. Generalen kom och befälet var mer eller mindre nervösa. Detta irriterade många av pojkarna. Inspektionen gällde hela regementet, som stod uppställt på kaserngården. Det blev ett förskräckligt avlämnande, från halvtropparna till kaptenerna på alla de 12 kompanierna. Kaptenerna lämnade av till de tre bataljonscheferna och dessa till översten som satt till häst. Översten lämnade i sin tur av till generalen. Vi hade tidigare varit ute på fältet där generalen sett vad vi dugde till. När nu översten hade hela regementet framför sig skulle han framföra sin kritik över det han sett. Det var i stort sett bra, men han hade sett någon stå och hängde med huvudet, sträck på er soldater. En av pojkarna på första bataljonen gjorde följande kväde om händelsen:

Uppå parad med hela härligheten
dagens marsch är slut och hemåt skall vi gå.
Då rider generalen till översten i täten
och säger helt sävligt ungefär som så.
Herr överste ert sista kompani
torde allt marschera med bättre pli.

Översten i sadeln sträcker uppå benen
sporrar upp sin märr och rider i ett nu
fram till kompanit och ryter åt kaptenen
Vad i Herrans namn har kompanit för gång?
Marschen ni har haft var dålig hela dan

laga att ert folk skall kunna gå för fan.

Kaptenen rytande åt löjtnanten
vad i Herrans namn har kompanit för gång?
Hela edert folk de går omkring å snörvlar
som en massa apor i en kotiljong.
Trava, trava på. För tusan trava på
som en oljad blixtn med en propeller på.

Löjtnanten åt korpralen.
Arton tusen djävlar sablar och honnör
är ni inte klok eller har ni blivit galen
hela er pluton vårt kompani förstör.
Marschen vi har haft var dålig hela dan
Men laga att ert folk ska kunna gå för fan.

Himmel ryter kula krafter i naturen
arton tusen djävlar Belsebub å fan.
Låt oss sätta liv uti de arma djuren
låt oss även få de djävlarne å gå.
Men för innan dess, ja var lugn för de
Marschera med dem ända in i helvete.

Ja efter den kritiken kan man ju spåra grabbarnas missnöje. Marschera hade nu utsträckts till både två och tre mil. Detta avverkades varje lördag under ”formering till tåg”, det vill med andra ord säga marschera under friare former. Takten och rättningen i roteparen måste hållas men det var glam, skratt och skoj. Rökning var även tillåten. Så var det att sjunga sånger och skoja med varje ung flicka som passerade. Vi klämde i med ”åtta öre kostar supen”. Det klämde vi i med så det hördes lång väg där beväringen drog fram. Jag sjöng alltid på våra marscher. Var det ingen sång så började pojkarna sacka efter och se slöa ut. Då ropade löjtnanten: var har vi 665 å kläm upp med en klämmig bit så att vi får fart i ledet igen.

Då sjöng jag:

När jag var femton år skön som en ros om vår
Förtjusande och nätt men litet smått kokett.
Med kjolar utan släp jag mig en gosse knep.
Min första kärlek var en ung kadett

för jag har alltid svärmat för en militär
och i alla mina dar, jag tyckte han stilig var.
Och om jag någon gång skulle ha en hjärtans kär
nog skall han vara militär.

När jag blev 19 år på nytt mitt hjärta slår.
Men denna gång det var en löjtnant så rar
med hållningen så bra, det var en stilig karl
mustascherna så fin de va en given sak.
För jag har alltid svärmat för en militär
och i alla mina dar jag tyckt han stilig var.
Och om jag någon gång skall ha en hjärtans kär
nog skall han vara militär.

Jag ett å tjugu var då knep jag mig en man.
Men tänk en sån skandal han var ju blott korpral.
O jag som alltid tänkt att ödet skulle mig skänkt
mig allra minst en stilig general.
För jag har alltid svärmat för en militär.
Och i alla mina dar jag tyckt han stilig var
Och om jag någon gång skulle ha en hjärtans kär
nog skall han vara militär.

När den sången togs upp då blev det fart i pojkarna igen för i den sången
var det takt i. Men hur många gånger inträffade det att efter sista rasten på
tio minuter det var hart när omöjligt för en del av dem att komma igång
igen. De klagade för nippran, fotskador, skavsår och nageltrång. Nippran
var en skinnflåddhet mellan benen så långt man var kluven och
framkallade ohygglig pina för den gående. Jag var 19 år men hade en bra
fysik och var stark och uthållig. Många gånger bar jag ränsel och gevär åt
en kamrat. Men det var bättre att bära två ränslor än två gevär, gevären
tyngde mer på de långa sträckorna. Vid ett tillfälle hade vi vår sista rast
vid Furuvik, då kommer löjtnanten fram till mig och säger: ”665 som inte
är utkörd ska ni ta den ena av de här ränslorna så tar jag den andra”.
Officerarna bar aldrig packning, men den här löjtnanten var inte bängen
för att göra det. Han bar en och jag två men hem kom vi. Den dagen hade
vi gått fyra mil. En annan episod, som jag var med om var när vår
sergeant blev orättvist behandlad av majoren. Uppe i Tolvforsskogen hade
vi en stridsövning. Vi utgjorde en stridspatrull med sergeanten som ledare.

När vi kommer fram ur skogen möter vi majoren till häst. Majoren var så högfärdig så att han hade låtit bränna in en grevlig krona i länden på hästen, hästen var också klippt så det såg ut som om han hade mörkbruna strumpor på benen för övrigt såg hästen litet stel och omöjlig ut såsom sin herre. Majoren på hästryggen utbrister: ”vad är det här sergeanten”? Sergeanten svarar: ”vi utgör stridspatrull, major”. Majoren: ”Förklara”. Sergeanten förklarar att vi hade en fiende att vänta åt det hållet o.s.v. Majoren: ”Det är fel sergeanten, var går solen upp”. Sergeanten: ”solen går upp i öster och ner i väster, major”. Majoren: ”Var har sergeanten läst det och det var en förbannad lögn. Var har sergeanten läst det i soldatundervisningen någonstans”? Majoren reser sig i sadeln och ryter: ”Det var en förbannad lögn, kom ihåg de´, sergeanten, och det här ska ni få för”. Oskyldigt fick sergeanten och hela plutonen lida för en viktig och halsstarrig major för det inträffade. Under en veckas tid skulle vi vara ute på fältet klockan 05.00 för att genomgå straffexercis med bl.a. noggrann marsch under det att den viktigpettern satt till häst och gormade och skrek under pågående exercis ute på fältet. Det var omkring den 20:e juli, blev det hastigt uppbrott. Valboskogen brann. Vi rusade hem och upp på kompaniet för att byta kläder. I våra randiga grötkostymer ställde vi upp på kaserngården och därefter i ilmarsch till Allmänningeby i Valbo. Här var goda råd dyra, skogen brann i ljusan låga och gårdarna var strängt hotade. Taket på en gårdslänga hade fattat eld och det brann friskt i det torra virket. Vi var några pojkar som klarade gården och elden släcktes. Vi hade burit ut en del bohag på den öppna planen. Vinden kastade om mot skogen igen. Oj vad den brann, med ett schasande ljud drog lågorna fram, från träd till träd med en sådan fart att ekorrar hängde fast med klorna förkolnade i grenarna på tallar och granar. Större fåglar, som inte kom undan låg där upprända och svarta. Det såg ut som om elden hade så bråttom i sin förstörelselusta att den inte haft tid att utplåna de stackars djuren. Av de mindre fåglarna syntes ingen till. Mossan i skogsmarken glödde i den oerhörda hettan. När vi hade fått bukt med gårdsbranden skulle vi förflytta oss genom skogen på en stig för att möta elden. Att gå av stigen och rusa genom skogen gick inte för marken var så underminerad av hettan så att man kunde sjunka ner med hela benet. Stora risker förelåg att även det andra benet skulle följa det första. Om detta hände var det omöjligt att komma upp ur denna glödande grop. Det fanns pojkar som trampade ned sig men blev upphjälpta av andra. Det var strängeligen förbjudet att gå ensam genom skogen. Vi kom fram till en skogsglänta. Nu hade vi elden mot oss. I en hast grävde vi ett branddike för att få stopp på markbranden. När vi nästan var klara ropade befälet:

”stopp där vi har elden i ryggen”. Då hade det brunnit under oss i grästorven och mossjorden. När vi såg oss om åt det håll där vi började gräva, hade redan blåflammor börjat synas ur marken. Vi rusade över ängsmarken fram till skogen där vi började gräva ett nytt branddike som blev en brandgata genom skogen. Här blev det stopp för elden. När vi tittade på det första diket stod det hela i lågor. Det var ett drygt arbete vi här fick utföra utan egentlig mathållning. Detta berodde på att vi var så spridda från varandra. En del fick vara med om att hugga till sig något att äta medan andra blev utan. Branden i Valbo varade i fyra dygn, natt och dag. Men riktigt slut blev det inte förrän vintern kom med sin snö. Våra marschkängor som från början var fullspikade med skostift var nu helt tomma från stift, de hade försvunnit i hettan. Denna skogsbrand kostade livet på en människa. En handlande hade tagit vägen över skogen blev överraskad av elden på en fäbodväg och blev kvar. Det var handlanden K.J. Nyberg från Valbo.

Vid hemkomsten till Kungsbäck möttes vi av en ny kommendering. Det var en ny skogsbrand, denna gång i Norrala. Vi var nu rustade för det nya uppdraget och var på väg ner till stationen f.v.b. över Ockelbo, till Norrala utanför Söderhamn. Det var lördagskväll och en del av oss var förbaskade över missade träffar med sina flickor. Vi sitter nu där och väntar på tågets avgång då det kommer order om att vi skall lämna vagnarna. Tåget är inställt då branden nu begränsats så att vi får vända hem igen. Innan vi upplöstes på kaserngården fick vi meddelande om att den som ville ha natt- eller söndagspermis skulle skicka in ansökan därom. Kaptenen stannade kvar och beviljade alla ansökningar, han sade också: ”nu pojkar har ni skött er bra den här arbetsamma veckan”. Sedan blev det att rusa utför trapporna till friheten men någon bönaresa blev det inte den lördagen för klockan var över elva på kvällen.

Det var cirkus i staden, den stora Cirkus Strassburger gästade Gävle. Det var tre maneger i tältet, som kallades för hippodromen, något alldeles nytt för Gävleborna. De uppträdande artisterna var från alla håll och kanter från vår jord, men de flesta var européer. Den veckan var jag och en kamrat kommenderade till kökshandräckning. Vi var där för att diska tallrikar efter alla dessa mannar. Eftersom vi hade två och en halv timmar ledigt efter klockan ett så bondade vi denna tid utan permis ner till cirkusplatsen för att se det väldiga tältet nere vid Norrtull. När vi kom ner var det full fart med resandet av tältet. Den stora galaföreställningen som skulle bli på kvällen var på god väg att bli verkställighet. Jag och min flicka skulle gå dit. Permis hade jag lagt in om, som jag var säker på att få,

allrahelst som jag hade kökshandräckning. Nej nu du, sa vi till varandra, är det bäst att vi sticker i väg hem så de inte märker att vi bondat. Uppe på kompaniet bytte vi om kläder i en ryslig fart och sedan ned i köket till våra tallrikar. Väl inkomna i köket och till vår stora diskho, hörde vi en signal som skar genom luften från alla fyra hörnen av kaserngården. Vi hade aldrig hört den signalen tidigare. Vår gamla inkallade kökskorpral Nord sade då: ”nu pojkar ska ni få se att det hänt något. Vet ni var det var för signal, det var officerskontrollen, jag har hört den en gång förr och det var 1905 vid unionsupplösningen. Nu blir det nog krig, nu får vi nog aldrig se varandra mer”. Denne annars så kärve gubbe blev med ens en annan människa. Han hade rätt, minuterna efter kom dagofficeren till köket.” Finns det någon Björk och Andersson här? Ni skall ofördröjligen infinna er på kompaniet”. Vi släppte allt vi hade för händer och gick upp på kompaniet. Där var en ryslig villervalla de ropade och skrek om varandra. Det hade varit uppställning och namnupprop. Vi hade då redan blivit uppropade och saknade. Vi anmälde oss i vanlig ordning. Strax därefter blev det uppställning igen, upprop och meddelandet kom att krig utbrutit i Europa. Länderna runt omkring oss hade förklarat krig med varandra så det ser ut som det skulle bli en världsbrand. Hela regementet hade permissionsförbud.

Löjtnanten: ”sträck på er, höger om marsch till förrådet, vi skall byta ut alla de kläder vi fått ut tidigare såväl underkläder som skor och strumpor samt fotlappar, mattornister och maran samt geväret”. När vi fått ut den nya grå uniformen och den trekantiga grå hatten med de blå uppvikta brättena med nr. 13 var allt klart. En halvpluton från varje kompani blev uttagen för att utgöra ett fältstarkt kompani. Vi tillhörde nu 13:e kompaniet. I stället för ränseln fick vi nu kalven, som ser ut som en mindre låda med lock av kalvskinn med hårsidan utåt, därav namnet. Nya persedlar igen: underkläder två av varje, strumpor 2 par, ett par marschskor, ett par pjäxor, mattornister, och nytt gevär. Allt var nytt och i bästa ordning. Sedan blev vi tilldelade två konservburkar, en mindre påse kex samt en bit choklad liknande en sprudskork från en svagdrickskagge. Detta skulle förvaras i ränseln och utgöra reservproviant. Det bästa av allt var väl att vi slapp de blanka knapparna och putsen av dessa. Vidare fick vi ut trekantig flik tältduk, tältpinnar, kappa, yxa eller spade och patronbälte med hundra skarpa skott ej att förglömma. Nu kunde vi säga att vi var rustade, men aj, aj vilken tung packning. Vid åttatiden var vi klara, men ut på staden kom vi inte, så att vi kunde säga adjö till föräldrar, hustrur, fästmör eller andra anförvanter. Att tänka sig att bonda var för

riskabelt. Om man då åkte fast hade det då blivit att gå vaktpatrull. Vi kom inte längre än till elektricitetsbron. Jag ringde till min flicka, hennes matmor svarade. De hade kommit till stan från landet för alla oroligheters skull. Nu bad jag att få tala med Vina, som kom med detsamma till telefonen. Jag bad henne att komma upp till Kungsbäck och även meddela far och mor, för de hade ingen telefon. Det mötte inget hinder för henne att få ledigt. Det var ju även förutbestämt att vi skulle gå på cirkus, som nu gick om intet. I stället blev där en väldig villervalla bland artisterna, som var av olika nationaliteter. De blev inkallade var och en till sitt land och föreställningen inhiberades. Tältet togs ned. Domptörerna till de vilda djuren, som skulle uppträda i manegen måste lämna landet och fara hem till sitt land. Djuren inkvarterades, tillsvidare, på ridhuset på Stora holmen vid nedre Drottninggatan. Nu kom min flicka för att säga adjö, vi gick arm vid arm och diskuterade om hur det skulle bli om kriget bröt ut här hemma. Om man skulle komma hem lemlästad o.s.v. Den lilla trumslagaren slog sina virvlar på sitt kalvskin, som kallade oss alla till vila kanske det sista under vårt regementes tak. Så skildes vi åt med några ömhetsbetygelser oss emellan. När jag gick emot grindarna stod föräldrar, barn, hustrur och fästmör och höll om sina pojkar och grät och jämrade sig hur svårt det var med denna skilsmässa. Kanske var det den sista, man vet aldrig vad ett krig kan föra med sig: En nummerbricka eller som invalid. Det brukar ju vara de flestas utmärkelse, som ett fosterland ger sina söner i fält. Den sommarkvällen var det många funderingar och många tårar som fälldes då psalmen ljuder ut till de anhöriga, som står kvar där utanför och vill se en sista skymt av sin pojke. ”Så går en dag ifrån vår tid och kommer aldrig mer”. Det är några minuter kvar innan tystnaden går. Pojkarna trängdes vid fönstren, viftar, vinkar och skriker, andra ser tysta och modfällda ut. Så blir det mörkt i korridorerna, tystnaden har gått. Folket utanför vandrar sorgsna hem var och en till sitt i funderingar om vad den närmaste tiden har i sitt sköte. Det är nu tyst, pojkarna har krupit ned i sina sängar. Även 14:e kompaniet skulle utrustas på samma sätt som det 13:e kompaniet inom regementet.

Dagen efter blev det persedelvård. Klockan 11.00 uppställning på kaserngården framför kanslihuset. Översten skulle här avtacka kompaniet. Översten, sittande till häst, ställer upp på behörigt avstånd och mottager 13:e kompaniet av den nyblivne kaptenen M.Lundvik. ”Som ni nu vet tyder allt på att krig skall utbryta. Stormakterna ligger med sina styrkor och väntar på krigsförklaringar mellan Tyskland, Österrike-Ungern och Frankrike, England, Ryssland. Vi kan bli indragna i kriget, därför

mobiliserar vi våra trupper till självförsvaret. Ni som står här utgöra förtrupper. Ni skall följa järnvägståget härifrån, men vart det är hemligt. Emedan ni utgöra förtrupperna får jag tack er för den tid ni varit inkallade till regementet. Jag hoppas att ni i fortsättningen kommer att hedra edert regemente. Men jag befarar att många av eder kommer att gå bort emedan ni får edra skjutställningar i de yttersta linjerna mot fienden. Och så till sist de aluminiumbrickor vi kommer att dela ut skall bäras med ett band om halsen. De är de s.k. dödsbrickorna, det är på dem man ser vem ni har varit i livstiden ” Översten med adjutant bar brickorna och officerarna var behjälpliga med banden och fastbindningen om halsen. Jag blev tilldelad bricka nr 132. Mitt värnpliktsnummer upphörde härmed och som soldat fick jag alltså nr 132. Därefter ställde sig översten framför trupp med orden: ”farväl kamrater”. Svaret från manna blev: ”farväl överste”. Därefter: Upplösning. Samling och uppställning på två led med fullständig krigsmundering för 13:e kompaniet på samma plats kl. 02.00 för avmarsch. Under tiden till avmarsch lyckades min far, genom dagofficerens försorg, komma genom vakten. Han hade ju två av sina pojkar ute i exercisen. Min bror var på 7:e kompaniet och jag på 6:e, men nu var vi tilldelade 13:e kompaniet. Vi blev uppropade och fick gå fram och tala med far en bra stund och skicka hälsningar till mor, som gick därhemma och grät. Hon trodde att vi aldrig skulle komma hem till henne igen. Vi försökte trösta far och han oss. Vid avskedet tog han fram en tiokronorssedel åt oss var och önskade oss lycka till och välkomna hem igen. Så skiljdes vi med: ”Hälsa mamma!”.

Den 29 juli 1914. Det var liv och rörelse på kaserngården. Den ridande polisen hade fått släppa till sina hästar och bönderna inom länet sina hästar till trossen. Nu stod vi här i väntan på avmarsch. Vi var ett fältstarkt kompani på 225 man med befäl samt tross. Hästar med förspända vagnar för kött och reservdelar. Ja det blev en lång rad med vagnar och körsvenner. Vid tretiden satte sig det första fältstarka kompaniet i rörelse som utgått från Kungsbäck. Kapten M.Lundvik red i spetsen på en hög polishäst. Efter honom kom plutonchefen, löjtnant Palm, signalavdelningen och därefter plutonens manna. I nästa pluton kommer plutonchefen, sergeant Jernberg. Det lägre befälet går vid sidan av tropp och halvtropp därefter kommer fanjunkare Simon Holmström efter honom den stora trossen med rödakorsvagnarna i täten. Efter dem kommer den övriga trossen. När vi kom utanför grindarna hade folk samlats och vidare utefter gatorna där tåget drog fram. Föräldrar, syskon, fruar och fästmän hade också mött upp vid sidan om tåget. När pojkarna kom gående hängde

de fast i armarna på dem och grät. Ja det var en pina att gå med i ledet och se all den sorg som utlöstes och ropen som ”glöm inte mig, lycka till, jag vet hur det är” o.s.v. Vid södra stationens lastkaj stod finkor uppställda med halm och bänkar i två plan för manskapet. För officerarna hade iordningställts 2:a klassvagnar och till det övriga befälet 3:e klassvagnar. På flakvagnar lastades trossen. Tåget växladessamman och kunde avgå vid femtiden. Pojkarna hurrade och viftade och trängdes i finköppningarna. Tåget gick norr ut över Ockelbo. När vi kom dit var ett annat militärtåg inne på stationen. Vi var av och språkade med grabbarna. Det var sörmlänningar från I 10. ”Var ska ni ta vägen då”, frågade vi. ”Översten sa att vi skulle till Boden, men vart vi ska sedan det visste han inte”, svarade sörmlänningarna. Vi kopplades in i samma tåg och då var det helt naturligt att även vi skulle till Boden. I Bollnäs var folket vänligt och generöst kastade cigaretter, choklad och kakor genom finköppningarna. Allt delades broderligt mellan oss. All rökning var förbjuden i vagnarna för sängkläderna var ju halm. Man kunde se en och annan sittande på vagnens fotsteg och med hängande ben blossande försiktigt på sin pinne. Bräcke var vår första utfordringsplats. Där stötte vi på ytterligare tågsätt med militär. Det var värmlänningar och de svarade allt på sin värmländska när vi frågade dem om resans mål. De var allt Boden de. Härifrån var det ett allmänskades långt tåg draget av två kraftiga ånghästar. I Mellansel var det utfordring igen. Vid avgång skulle alla pojkar som var anställda vid en järnväg, i det civila, tagas ut till bromsare i tåget. Det var flera av pojkarna som aldrig varit uppe i en bromskur förut, än mindre tjänstgjort som bromsare. Bromskuren satt ovan finktakets och kallades därför luftslopp. Avgång igen och tåget ångade vidare. Där uppe i norr där fanns det stigningar och branta utförsbackar. Vi började nalkas Boden. Vi hade nu åkt två nätter och endag. Det var nu den 2:a augusti på morgonen. Klockan var nio. När vi lastat av våra tillhörigheter marscherade vi upp till Norrbottens regementes kaserner där vi blev inkvarterade en vecka. Men på grund av de myckna inkallningarna blev det för trångt. Efter några dagar fick vi lämna I 19:s kaserner för att slå bivack på fältet i närheten av regementet. Efter det att vi bott i bivack med exercis varje dag i tre veckor, kom det en häftig order. ”Riv tälten”. Det kom en ridande ordonnans som kom i sporrsträck med bud. Det tisslades och tasslades om att det låg 80 000 ryssar vid gränsen och dem skulle vi möta förstas. Vi rev tälten och gjorde oss marschfärdiga då ännu en ordonnans kom med samma fart på sin häst. Ryssarna hade dragit sig tillbaka och någon tågresa blev ej av. I stället blev flyttningen till Rödbergsfortets nedsida. Inkvarteringen blev hos en bonde, i en

sommarstuga, som var rätt rymlig. Här fanns både vedspis och kakelugnar. Nu blev det att snickra britsar av rundvirke. Britsarna gjordes så stora så att vi kunde ligga tre till fyra pojkar i bredd. Nu fick vi sova under tak, men på halm, fast det var vi vana vid. När vi rev tälten, därborta på bivacken, fanns det på marken efter tälten en halv meter med möglad sur halm. Det var ju inte så underligt, då det regnade var och varannan natt. Halmen fick ej bytas utan det var bara att fylla på en gång i veckan. Stora springor i tältduken och med det evinnerliga regnandet, gjorde att vi var blöta inpå bara kroppen. Med kalven som kudde och kappan som täcke sov vi gott. Det var 20 pojkar om ett 16 delars tält där vi fick ligga i strömmingsordning. Ligga på rygg skulle aldrig gå, då vi ej fått rum. Vi hade 20 tältdukar till ett 16- delars tält. De överblivna dukarna skulle vi haft till att täcka springor i tältet med. Men nix, de dukarna skulle användas till mycket annat, bland annat till att täcka springorna på underbefällets tält. Men nu tillbaka till de breda britsarna. Många talade i sömnen och drömde om både det ena och det andra, om föräldrar och anhöriga. Rätt var det var kunde man få ett kärt famntag av kamraten på britsen med orden” o du älskade lilla Stina nu är jag äntligen hemma igen”. Då blev det skoj och skratt åt den stackarn. Det var särskilt två, som hade det besvärligt. De talade om allt möjligt när de var i drömmens rike. Vi hade även nu en trumpetare med oss. Det var en musiksergeant, som blåste i sin trumpet morgon, middag och kväll. Han blåste även till uppställning. När han blåste revelj klämde pojkarna i med:

Go´ morron herr Banér, go´ morron herr Banér,
Välkommen opp, välkommen opp, välkommen opp.

(Det var en av pojkarna på marketenteriet som hett Banér.)

eller:

Det smet en djävul ut, det smet en djävul ut,
en djävul ut, en djävul ut, en djävul ut.

Ja den signalen kände alla grabbarna till. Fast vi nu låg ute i fällt så hade vi vårt marketenteri med. Den första tiden i Boden hade vi 50 öre om dagen under en månad. De styrande kom snart underfund med att vi hade en månad kvar av rekryten, varför de sänkte vår stora dagsinkomst till 20 öre per månad under en månad. Så här långt från hemmet och ingen möjlighet att komma hem och få en matbit eller kaffe eller ens att matfria,

så var lönesänknningen ett stort slag. Här var så gott som bara militär så fick vi se en flicka stod vi där och gapade och tänkte, så där ser en flicka ut. Här var det dyrt, det skall gudarna veta och att ha 2 kronor var 10.e dag var ej lätt. Vi var tre grabbar som var upp på en matservering en gång, för att vi tänkte smörja kråset. Men vi var försiktiga nog att först fråga var supén kostade. Sju kronor sa uppasserskan. Vi tackade och gick ut i trappen där det doftade lök och kött. Vi hade sparat så vi hade 5 kronor per man. Choklad och smörgås på ett kafé, för 85 öre blev vår kvällsmat. Innan vi gick hem till vårt läger nedanför Rödbergsfortet köpte vi var sin varm korv för 35 öre. Ja där i Boden fick vi vara med om mycket. En längre tid ägnade vi oss åt att gräva skyttegravar, bygga kolonnvägar och röja skog så att fortet fick fritt skjutfält. Vid ett tillfälle då vi kom fram till vår arbetsplats satte vi oss ner fast vår löjtnant inte kommenderat, sitt ner. Han ryter då: ”vem faen har kommenderat sitt ner, stig upp och ställ in er i ledet”. Vi stod nämligen och väntade på att få oss tilldelade yxor, sågar, spett, släggor och dynamit för sprängning av stubbar och sten. Vi skulle bygga en ny väg. Nästa dag kom vi överens om att göra om det igen men nu sätter vi oss alla med det samma när löjtisen säger halt. Det gjorde vi. Nu blev det eld och lågor. Löjtisen ropade: ”Stig opp! Ni ser djävlaranamma ut som giktbrutna torparekärningar å faller ihop som hösäcker edra djävlar”. Det här var ju roligt, det här gör vi om igen imorgon för något roligt ska vi väl ha. Han skällde på ett så skojigt sätt och det roade oss. Men morgonen därpå var han rappare än oss. ”Halt. Sitt ner!” Vi inte bara byggde logement och expeditions lokaler under jord utan vi hade även nattövningar. Därunder fick vi höra kanondundret från fästningens kanoner och från det rörliga artilleriet. Vi hade också arbete vid en stenkross, som drevs av en ångmaskin. Här var det ett rörligt liv. Sten forslades dit och förvandlades till makadam, med skottkärror körde vi upp stenen till bergväggen. I den heta sommarvärmen var vi klädda i byxor och bar överkropp. Skjutövningar ingick även i vårt program. Vid ett tillfälle tog ammunitionen slut. Kaptenen frågade oss om någon kunde rida. Om så var fallet skulle han få låna kaptens häst för att hämta ammunition. Efter en stund tågade en grabb fram, Karlsson, som vi kallade för schassen. Kaptен frågade vad han gjorde i det civila, jag är åkardräng ljöd svaret. ”Då tar ni två mattornistrar med er och fyller dem med ammunition”. Karlsson: ”det blir väl värst att komma upp på den här höga och stelbenta sågbocken”. Kaptен: ”vad säger ni karl”? Karlsson: ”kaptен menar väl inte att det här är en verklig häst”? Kaptenen skrattar och Karlsson ger sig iväg. När han återkommer var hästen svettig, han hoppar av hästen och ställer sig i givakt och säger: ”befallningen

verkställd, nu kan den här sågbocken hoppa över ett dike, kapten. Det hör till pjäsen att den hästen fick aldrig kaparen att hoppa, utan skulle de över ett dike få de först söka upp någon bro eller övergång eller också ner i diket om det var så brett. Vi hade också uppvisning i exercis och förbimarsch. Ibland var det för vikarierande fästningskommendanten, som var en överstelöjtnant för Bodens trupper. Det var en lustig kurre att hålla kritik. Han sade: ”exercisen var i och för sig bra men jag vill framhålla de å de ä rättningen i roteparen å framförallt väl uppburna huvuden. Tack kamrater!” Han var en genuin skåning. Vid en persedelinspektion fanns det pojkar som var långhåriga. När han gick förbi bakom dem knackade han dem litet löst på ryggen och sade: ”Ni ska rakas och klippas. Är ni inte klippta till i morgon så ska jag låta raka era huvuden”. Ja den, han kunde han.

Vid framkomsten till Boden utspisades vi på Norrbottens regementes matsal under en vecka. Därefter var det att utse plats att gräva kokgrav och iordningställa ett fältkök ute det fria under bar himmel. Där utspisades vi i närmare två månader. Bord och stolar fanns ej, ej heller tallrikar, bara kniv, gaffel och sked. Stenar fick tjänstgöra som bord och stolar och potatisskal var våra tallrikar. Men när det var som bedrövligast var då det regnade. Ner till kokgraven var det halt i gräskanten och sitta under en buske eller ett träd som tak var inte lätt med takdroppet. Maten ja, bestod av någon fiskrätt, bruna bönor, gröna ärtor och de gånger vi fick kött blev det ungefär en tummes storlek. Tre mandelpotatisar var och en halv kuse, limpa, som skulle delas på fyra. Till detta serverades det konstgjord mjölk. De dagar det serverades soppa så var den gjord av avkok på köttet. Men vi klagade inte. Kaffe serverades i kokkärlslocket. Hungriga, ja det var vi för jämnan, men så var vi också i uppväxtåldern. Till kökskommendering var vi beordrade en vecka i taget. Det var en halvtropp som fick kommenderingen. Vår halvtroppchef blev nu kökskorpral. Under en sådan kommendering var jag med om att hämta proviant från huvudförrådet. Det var en av trosskuskarna som körde trillan. Det var att köra rakt igenom skogen över stock och sten. Ibland snurrade trillan på ett hjul och var färdig att tippa. Ja det var en vådlig färd. Då vi lastat provianten, som bestod av specerier, bröd, kött, fläsk och en fjärding sill så bar det hemåt igen. Som vi snurrade omkring i skogen så stjalpte sillkaggen och locket flög all världens väg. Där låg nu kött och fläsk simmande bland sill och sillake. Så fick det vara till dess vi kom hem till förläggningen. Då blev det att skölja av köttet och fläsket. Laken den öste vi upp i tunnan med händerna. Allt var nu i sin rätta ordning igen.

En kväll när vi ställde upp till mat och efter postutdelningen fick vi vetskap om indragning av en måltid. Fast vi hade en så sparsam tilldelning av maten så skulle ett mål dragas in. Efter indragningen skulle vi få två mål om dagen istället för tre mål. Att arbeta hårt och dålig utfordring, vad skulle det bära iväg. Efter måltiden kastade alla sina kokkärl, som genom en överenskommelse, odiskade ner till kökshandräckningen. Det blev uppställning och korum som slutade med, Gud bevara vår mat i stället för Gud bevara fäderneslandet. Påföljande dag, vid uppställningen, blev vi nedskällda av kaptenen. Han menade att det var upplopp eller myteri och om vi visste om att vi stod under krigslagarna. Han upplyste oss även om, att om det varit krig skulle han tagit ut var tionde man som gisslan för att arkebuseras. Men han nöjde sig med att kalla oss för djävla löss. Det var alltsammans, men vi tog det som en komplimang. Sedan fick vi reda på att det var oroligt litet överallt i förbanden. Strax efter kom det order från fästningskommendanten att den ammunition som vi var utrustade med hemifrån skulle lämnas till kompaniförrådet. Endast vid vaktjänst skulle vi få bära ammunition. Glada blev vi för att gå och bära en fylld ammunitionsgördel med hundra skott, det var ingen lätt sak, när man inte hade ränseln, som bar upp den.

Vid marscherna, här uppe, var det alltid något nytt vi fick se, för att inte tala om Bodenbron. Det var en bro, som hängde i sina järnkonstruktioner. Det fanns inga stöd under bron, som höll den uppe. Bron bara hängde, fästad vid strandfästena. Innan vi kom fram till bron, kommenderades otakt över bron. Men vi pojkar höll takten, då om inte annars. Då fick vi den långa bron i svajning. Den svajade så att kaptens höga häst kom i otakt och började jazza, trampade och slog. Kaptenen gormade och skrek: ”Gå i otakt har jag sagt, vi får se om vi kommer över”. Den långa bron den svajade än mera och under oss forsade Luleälvens vatten strid och kastade höga kaskader vatten och virvlade runt bland stenar och bråte, som kom i dress väg. Här var Luleälv strid med lax och nejonögon där under oss. Men någon lax eller nejonögon såg vi aldrig till på vårt matlag. Av vår värd, där vi var inkvarterade, fick vi däremot köpa de stora feta nejonögonen. Nejonögon fiskades i särskilda mjärddar, och det var en läckerhet.

I en inbuktning av älven tvättade vi våra underkläder i det iskalla vattnet. Det enda tvättmedel, som vi hade var såpa. Vi hade nu legat påklädda i över två månader med ombyte av underkläder var fjortonde dag i samband med tvättningen.

En visa som vi sjöng när vi var ute på marsch i Boden var den som en av pojkarne hade skrivit och komponerat, taktfast.

Kapten på 13:e kompaniet han är en fader för oss alla,
han vill att vi ska lära bli
bli pojkar med mandom i.
och det är därför som vi vilja sjunga,
Håll i å håll i ja, håll i å håll i ja
håll i håll, håll i å håll,
håll i å håll, håll i å håll.

När 13:e kompaniet går ut på marsch,
utöver Bodens vida slätter,
då står det flickor i var knut,
som lyssnat till vår sång förut.
Å det är därför som vi vilja sjunga
Håll i å håll i ja, håll i å håll i ja,
håll i å håll, håll i å håll,
håll i å håll, håll i å håll.

Våra förbindelser med hemorten och våra kära därhemma höll i sig. Vi sände brev och fick brev ifrån de kära, som vi reste ifrån så brådstörtat. De visste inte vart i hamnat. Vi skrev och talade om för dem hur krigsmakten behandlat oss. Den sänkta dagpenningen till 20 öre per dag under en månad och till råga på allt så var det så dyrt häruppe. Det stod inte på förrän matlådor blev uppsända från fruar fästörer och föräldrar. I dessa lådor var det mycket matnyttigt med konserver och dylikt. Men det stora kruset var att få ha det ifred för andra. Att ha det på britsen under ränseln det gick inte för sig. Då blev det uppätet av dem som var uttagna till städare. I en backe intill förläggningen grävde vi ner lådan i grästörven och märkte ut platsen så vi kunde hitta den igen. Det hände fler än en gång att lådan var länsad på sitt innehåll.

Sommaren hade nu gått tillända. Vi var i slutet av september då vi fick uppbrotsorder om att lämna Boden och göra oss klara för avmarsch. Vi skulle transporteras med tåg till Finska gränsen. Där skulle vi bevaka gränssträckan utefter Torne älv, från Salmis över Haparanda till Matarengi eller Övre Torneå. Där skulle vi byta ut det hemmobiliserade hemvärnet. Vi åkte som vanligt i finkor inredda med britsar och halm på golvet. Nu var det 10 grader kallt och vi kände oss ruggiga av att sitta stilla. Vi gjorde

ett längre uppe håll i Morjärv så att vi skulle få stiga ur och springa oss varma. Men det var med nöd och näppe vi kunde få benen med oss så stelfrusna var vi i våra leder. Fick vi bara stå där och slänga med benen ett tag så mjuknade de så vi kunde taga en språngmarsch på plattformen. Nu meddelade befälet att vi hade 90 minuter på oss med att mjuka upp våra leder och få värme i kroppen. Vi fick gå vart vi ville under uppehållet. Eftersom det fanns ett enda kafé i samhället och det var vid stationen så gick vi dit. Där blev det invasion, tyvärr fanns där ej bullar men skorpor. Två nyligen hämtade klädkorgar med skorpor gick åt som smör i solsken, så den som kom sist fick bara varmt vatten, som runnit ur en kaffepannas pip. Allt blev länsat till och med kaffebönorna. Vi började att dra oss ner till stationen, där vi snart hade embarkerat våra finkor, så att tåget kunde fortsätta. Karungi som var nästa station var vårt mål. Järnvägen höll på att byggas till Övertorneå eller det som ortsborna kallade för Matarungi. Här gick tåget med sina gruslaster, räls och slipers dag i ända. Rallare med sina bredbrättade hattar var i ständig rörelse utefter banbygget. Det mesta var redan gjort här nere, så de flesta rallarna var mera norr över, utom de som var med grustågen. Ja vi var nu framkomna till Karungi. Där var ingenting ordnat för vår inkvartering. Det rustades för mat, torrkaffning och varm mjölk. Vid måltiden talade kapten om att här var ingenting ordnat för inkvarteringen, så vi fick ta vägen vart vi ville för att skaffa liggeplats. Enda förhållningsordern var att vi skulle vara där vi nu är kl. 08.00 i morgon bittida. Det fanns en större loge till vårt förfogande och där logerade de flesta av oss, bland dem var jag. Vi bäddade ned oss i höet med kappornas kragar uppfällda över öronen för att klara nattkylan. På morgonen: uppställning, morgonmål och därpå uttagning till de olika posteringarna utefter gränsälven, Torne älv. En trupp gick mot Haparanda och ner till Salmis, en annan avdelning gick mot Övre Torneå. Fyra man och en vaktbefälhavare avdelades var femte kilometer. Avstånden mellan inkvarteringarna var 5 kilometer. Inkvarteringen skedde för det mesta hos bönder eller ”gränsridare”. Högvakten var förlagd i Karungi gästgivargård. Mannarna var förlagda i skolhuset på Kyrkholmen. I denna miljö blev jag placerad medan min bror Filip fick sin post en halv mil söder om Karungi, i Kokkola socken, hos en gränsridare. Gården hette Fräkensaari. Nu var vi utplacerade, hela kompaniet. Min första vakt hade jag gått vid gästgivargården med omnejd. I skolans övre våning i den stora skolsalen ordnade vi oss med britsar. Under oss var det två mindre salar för småskolebarn. Där fick de sina kunskaper ur en ABC-bok, som på den ena sidan av bladet var avfattat på finska och den andra sidan på svenska. Av dessa barn försökte vi lära oss finska. Tänka sig att komma in i en

bondgård för att köpa mjölk eller kaffe, det gick inte. De som var över 30 år var finsktalande och förstod oss inte. Men begärde vi maitoa eller kahvia fick vi mjölk eller kaffe. Sankas mir mä åsta kuppia kahvi, så fick vi två koppar kaffe. Då sa man alltid kiitos paljon, tack så mycket. Här uppe i skolsalen skrev soldaten 136 Karlsson från Kastet, Gävle, följande visa:

År 1914.

Tilldelad 13:e kompaniet I 14 Kungl. Hälssinge Regemente.

En visa vill jag sjunga om ni vill höra på
den handlar om beväringar som tjänstgör detta år
om deras övningar och arbete jag skall omtala här.
Nog är det mångt och mycket som jag ej skildrat är.

På övningsfältet hemma vi exercera och gick an.
Ett hastigt slut på leken blev när Valboskogen brann
De ringde hem till Kungsbäck
att hjälp med släckning få.

Vi nu till Valbo tågade att släcka elden där
i linnekläder fick vi gå, såg ut som andra fän.
Utan rast och utan vila vi genast börja gå.
Det första som vi gjorde så bärga vi en gård.

Fyra dygn i Valbo vi fingo stanna kvar
och bönderna sa vi skött oss som en karl.
Vi var nu herre över elden så vi fick resa hem
men inte för att vila sig utan resa bort igen.

Det första vi fick höra när vi från Valbo kom,
det var att ställa upp igen och ropas namn för namn
och så blev vi skilda åt som getter ifrån får.
Det var liksom en domens dag när inför Gud vi står.

Och nu så fick vi lämna lumpen in
men bara för att krypa i en annan rigg så fin
och vår gamla mara den fick vi ej ha kvar.
En ny det skulle vara en kalv så fin ock rar.

Vi provade och bytte tills alla blivit nöjd
och stiliga det blev som Gud i himlens höjd.
Och proviantera gjorde vi konserver och choklad,
och en säck full med kex som vi dela över lag.

Och på nytt vi ställdes upp vi skulle synas av
om vi nu alla kunde uppfatta krigets krav.
Vi stod där förskräckta och inte hörde att
men strax så var en framme och skrek det var

Och som ni alla veta så dugde alla man.
ingen grät och klaga så ingen klandras kan.
Så kom den stora frågan den var vår resas mål,
vi gissar och funderar men ovisshet vi går.

Vi tänkte alla nu att vi skulle hem få gå
blott att ta farväl av syskon far och mor.
Men vi blev grymt besvikna när de orden kom,
att ingen fick avlägsna sig längre än till bron.

De orden kom som blixtar och slog ned i grabbars
bröst som ängsliga föräldrar ville giva någon tröst.
Uppställning timmen efter och det för sista gång,
med kalven uppå ryggen på väg ner till station.

Den 31 juli vi i finkor kördes in
som nu iordningställda var som för en massa svin.
Ner vid station har samlats en talrik mänskohop
vi skildes nu ifrån dem med ett par hurrarop.

Nu kom den stora frågan gick och kom igen,
vi frågade varandra och fråga om igen,
för alla ville veta var eller hur
vår resa skulle sluta men vi blev lika slug.

Så reste vi den natten till dagen kom igen,

då skulle vi till gränsen för att bevaka den.
Och lögner är ju på vår jord och även här
så frågan som vi framställt den obesvarad är.

Men när vi åkt ännu ett tag då tåget stanna av
och vi alla hoppa av det sas det nu blev mat
och där vi träffar grabbar som ödet träffat har.
De reste nu mot Boden på samma tåg som vi.

Och nu i hast vi ilar och kvällen nalkas snart,
och efter dagens mödor mången somnar av.
Och när vi åter vaknar vi ser då dagens ljus.
Framför oss då skymtar en del av Bodens hus.

Vi voro nu i Boden och där vi lastas av
en resa som var ganska svår av oss ej glömmas av.
Det ropades uppställning och ett sedan ett givakt
vid Norrbottens kaserner vi fick slå bivack.

Vi var nu lyckligt framme vid vår resas mål,
i Boden på en åker nu vårt läger slår.
Vi äro alla glada efter resans slut
och tur det var en söndag så vi fick vila ut.

På dagen efter exercis för alla nånting nytt
på grund av all eldsläckning och skansar som vi byggt
Och tacken för all nytta så fick vi andra namn
vi kallades för busar och pack av löjtnant Palm.

Men några dagar efter så fick vi lägga av
våra gevär och gördlar i spaden fatta tag.
Och nu så blev det grävning av allehanda slag
och rallare det blev vi beröm för varje dag.

Och maten som vi får den jag ej klandra må
för dagar kan ju komma då ingen mat vi få.
Men ett det kan jag tala om, om ni det veta vill
det mesta som vi åter är ärter bröd och sill.

Men när den dagen kommer vi resa här ifrån,
då glömmes alla sorger vi stämmer upp en sång.
Då tages det från alla en börda som är stor
för som ni alla veta av Boden vi fått nog.

Jag slutar nu min visa, som jag nu diktat har
och vill ni veta namnet som jag ej lämnar kvar,
det namnet snart ni glömmet och ej i minnet har
en grabb utav dem alla som från Kungsbäck var.

Visan slutar vid Boden, beroende på att någon mobiliseringsorder ännu inte blivit delgiven oss, men den fick vi före avresan till Karungi, så lydande. Värnpliktiga som gjort rekryten och sitt första repmöte, kvarhålls i krigstjänst från den 1 oktober t.o.m. den 15 november om inget oförutsett inträffar. Från denna dag är dagersättningen 81 öre, som utbetalas av Kronan var 10:e dag. Att tänka sig nu, att var 10:e dag utkvittera 8 kronor och 10 öre mot 2 kr tidigare, det var en stor skillnad. Den första avlöningsdagen, efter påökt, skulle väl firas med en fest. De som nu var lediga från vakttjänsten gick i samlad tropp till gästgivargårdens övre stora matsal. Där fanns även små rum för spisande gäster. Men i stora matsalen var långbord dukat med smör och bröd samt en hel del smörgåsmat, där man fick plocka åt sig. Här serverades det också pilsner till de spisande gästerna. En av pojarna skulle vara kvick och säger till servitrisen: ”ni har pilsner också ser jag men vi dricker inte annan pilsner än Gutavsbros från Gävle. Ja riktigt sagt, det är den pilsnern vi säljer mest av för den har vi”: säger flickan. Det var som en hälsning från hemstaden, så jag tror varenda pojke drack sin pilsner från Gustavsbro Bryggeri. Det var många av oss som var törstiga och ryktet spred sig till posteringarna, som letade sig in till Karungi Gästis för att få sig hotellmat och en Gävlepilsner till omväxling. Den mat som ortsbefolkningen höll med där de var inkvarterade betalade Kronan med tillika med inkvarteringen. I en av uthuslängorna, i ett strykrum, var högvakten förlagd. Därifrån utgick patruller med vaktposter som skulle fördelas till de närmaste omgivningarna. Kapten och fanjunkaren residerade i ett av hotellrummen. Löjtnanterna Palm och Howander var utposterade i Haparanda och sergeanten i Övertorneå. Här i Karungi var det ett rörligt liv när flyktingtågen kom in. De medförde även den ryska posten som sedan gick med hästskjutsar utefter landsvägen till Haparanda och vidare till Torneå i Finland. Att se dessa hästar var en sevärdhet. De

låg som remmar utefter vägen och ibland försökte de köra om varandra då det var långa rader, som skulle samma väg.

En dag kommer källarmästaren in till oss i vaken och säger: ”hör ni pojkar, inte vill ni hjälpa mig att flytta en lada, som står i vägen för järnvägen? De håller just på att staka för järnvägen till Haparanda ”. Vi skulle rulla den c:a 40 meter med hjälp av rullar. Alla ville vara med om flyttningen, för vi fick en krona var för besväret. Det stod inte på förrän ladan bytte plats.

I vår förläggning i skolan hade landsstormen förut legat på golvet i halm ned sina kappar över sig i stället för filter. Men när vi kom blev det annat av. För det första gjorde vi en genomgående rengöring och sedan blev det att snickra ihop britsar av ohyvlat virke. Britsarna var så stora så att vi kunde ligga tre till fyra bassar då de var gjorda i två plan. Ett bord och några stolar fanns, men annars var det att sitta på britskanten. Men om någon av oss kom sig för att skriva hem ja då var det att skrika till. Måka på dig nu vill jag sitta vid bordet. Sämjan var god det var ingen som opponerade sig utan gick snällt till sin brits och slog sig ner där. Kamratandan var den allra bästa och en obrottslig sammanhållning pojkarna emellan. Det hände någon lördag att en del av oss var berusade. De hade skickat efter brännvin från Haparanda och då kunde de bli litet högröstad. Ingen av pojkarna låtsades om något om det blev förhör av befälet. En svensk tiger!

Barnen i skolorna utefter Torne älv hade en säregen ABC bok. Den ena sidan av bladet var författad på finska och den andra sidan av bladet på svenska. I hemmen talades det finska. Om föräldrarna var över 30 år så hade de aldrig lärt sig svenska i skolan. Någon hjälp med översättning fick barnen ej då de kom hem från skolan. De små stackarna måste lära sig två språk i skolan. Där hade vi en bra hjälp med språket. Vi hörde oss för hos dem om olika benämningar, då om vi kom in i någon gård för att köpa kaffe eller mjölk. Ortsbefolkningen förstod oss inte och inte vi dem. En dag var min vän och stridskamrat ute och såg oss omkring i Karungis omgivning. I ett skogsbryn låg en liten grå stuga, som såg övergiven ut men röken från skorstenen letade sig så sakteliga uppåt. Vi beslöt oss för att gå in och köpa två koppar kaffe och för att se hur det såg ut därinne. Stugan såg ut som det står i visan: ”I låga ryttartorpet vid stora Hunneberg.....”. Då vi kom in i stugan, möttes vi av en glad och trevlig kvinna i 30- 35 - års åldern.” Päive, päive sankas mir me ästa kaxi koppi kahvia (god dag, god dag får jag köpa två koppar kaffe)”, sade jag. Hon

stod en lång stund som förstenad och bara tittade på oss. Till slut utbrister hon: ”Men snälla ni kan ni inte tala svenska”? Lika häpna blev vi och rappade i: ”Visst kan vi de”. Men då blev det prata av. Hur kommer det sig att ni som är så ung och ser så bra ut och snäll tycks ni också vara har hamnat så långt norr ut och så här mitt inne i skogen? Hon svarade: ”jag är gift, min man är järnvägsarbetare, de kallar dom för rallare söder över, höll jag på att säga. Jag har följt honom på en hel del järnvägsbyggen runt om i landet. Vi är annars från Bohuslän och det är så långsamt och kargt häruppe, så tack snälla ni, som tittade in till mig och kaffe som ni är van vid, de har så salt kaffe här uppe. Vi har bott i den här förfallna stugan i snart ett år och hade jag inte pojken skulle jag längta mig fördärvad till Bohusläns klippor och saltvatten. Pojken ja han är nio år nu men han kan språket. Han är så duktig och snäll mot oss. Han har en kamrat som han leker med och hans mamma ryska och pappan har varit i Amerika i flera år. Pappan kan inte svenska, men deras pojkar och vår de talar svenska, finska, ryska och engelska. Det är så roligt att höra på dem, de brukar ofta vara här hemma. Men va det var roligt att ni tittade in, så jag fick höra mitt eget språk från verkliga svenskar”. Så skrattade hon och fortsatte: ”ni tyckte förstås att stugan såg fallfärdig ut, men den var ledig när min man hörde sig för om bostad för sig själv och sin familj. Det är ont om rum eller lägenheter här uppe, så nu får vi bo kvar här till bandelen blir färdig. Hur det blir sedan när de skall börja med banan mot Haparanda vet ingen”. Nu började hon gråta. Jag reste mig upp och tog henne varsamt över axlarna och sade: ”men hur är det nu fatt, inte ska ni gråta”. Hon fortsätter: ”jag tänker så mycket och många gånger om nätterna när jag vaknar, jag blir klar vaken, tankarna rör sig om den förfallna stugan men så glad jag är att ha en liten stuga att bo i. Vårt hem är torftigt men tänk om det blir om det blir krig. Tror ni det? Var skall man ta vägen, vi som bor alldeles intill gränsen. Att komma härifrån är väl alldeles omöjligt. Tågen är ju överfulla, hör jag min man säga. – Hur ska det bli om kvinnor och barn skall här ifrån? Nog har vi det torftigt i vår lilla stuga men jag har ju både make och barn och han är ju så snäll”. När vi gick därifrån, var vi bra mycket rikare på erfarenheter. ”På återseende, och snälla ni glöm inte, om ni har vägarna förbi att titta in till mig, ni är så välkomna”: sade kvinnan och log så glatt när hon vinkade med handen åt oss. Hon stod kvar på stenen utanför stugdörren och vinkade när vi tog av på vägen inåt skogen igen mot vår förläggning. Vi hade lovat att komma att komma tillbaka men det blev aldrig av.

Några dagar därefter fick jag en kommendering att lämna Karungi för att byta ut en landstormsman, som hette Pipping, på förläggningen i Kankaranta. Det var 5 kilometer norrut, vid Torne älv.

I Karungi kyrka var det predikan fyra söndagar i månaden. Av dessa fyra var det tre på finska. Jag och två av mina kamrater var i kyrkan en söndag då det var finsk högmässa. Rätt mycket folk hade samlats till gudstjänsten men vi förstod ju ingenting av predikan. Psalmerna var vi med och sjöng fast de var på finska. Då vi kom ut på kyrkbacken kom en gränssidare fram till mig och sa:

”Hör du Björk, kan du finska? Du var så bra på att sjunga i kyrkan, att jag och många andra inte kunde tro annat än att du kunde finska”.

En kamrat, som var karamellkokare i det civila, och jag, hade patrulltjänst vid Gästis med omgivningar. Vi kom då överens om att bonda till Haparanda och Torneå. För att tänka sig att få permission gick ju inte. Fridagen efter den vakten ordnade vi med två gränssidare att vi skulle få låna deras cyklar. Det fick vi och klockan sju på morgonen startade vi. Meningen var att vi skulle göra en påhälsning hos vakten i Fräkensaari för att samtidigt besöka min bror Filip. När vi kom innanför Kokkolas gräns möter vi kaparen på sin höga häst. Dävlar, nu är det klippt, och mycket riktigt när vi kom i närheten av honom ställer han sin högbenta häst tvärs över vägen, så vi måste stiga av våra cyklar. Han ryter, för det kunde han: ”Vart skall ni åka ”? ”Till Fräkensaari för att hälsa på vakten där”: sa jag. Kaparen: ”Har ni permission”? ”Nej” sa vi. Kapten: ”Vänd om hem och det med detsamma, vet ni vad det innebär, det räknas som rymning ur krigstjänst. Hade det varit krig så hade ni båda blivit arkebuserade”. Nu var det inte annat än att vända hemåt igen. Men det var ju förargligt och det grämde oss, för det var ju bara 27 km. till Haparanda. Nu skulle vi inte på vakten förrän påföljande dags eftermiddag. Vi gör om vårt försök. Vi tog reda på var kapten höll hus. Han var på inspektion norr över. Påföljande dag startade vi vår cykeltur, men denna gång direkt till Haparanda. Den här gången kom vi fram, men målet var ju Torneå. När vi hade kommit så här långt så varför inte åka över älven och se en finsk stad? Men Finland var ju ryskt. Vid bron som förenar rikena var den svenska tullen på svensk mark och där gick det bra att komma förbi. Därefter kom en lång träbro och mitt på bron fanns det ett litet trähus. Det var ett biljettkontor, här blev det stopp igen. Det kostade 2 - 3 öre enkel och 5 öre för t.o.r. Vi betalade 5 öre och fortsatte vår vandring över bron. På andra sidan bron nöjde de sig inte med tullbetjäning utan här gick det

vakt, som bestod av ryska gendarmar. Det var äldre karlar med svart helskägg, kuskmössa på huvudet, blanka läderstövlar med sporrar, lång brun kappa med vita snörmakerier, vid sidan hängde en lång sabel. När de gick och patrullerade blottades de blanka stövlarna genom det långa sprundet på kappan. Ja det var, med andra ord, fina karlar. Att komma igenom här var ju omöjligt. En svensktalande finne frågade oss var vi skulle göra i Torneå. Vi talade om att vi bara tänkte titta litet på staden när vi ändå var så nära. Något annat hade vi inte tänkt oss. Den okände karlen gick fram till en av gendarmerna. Det ända vi förstod av samtalet var att vi var svenskar. Han gick och intog poststället och ropade ut vakten. Vaktposten gick fram till vaktbefälhavaren och avlämnade rapport. Vaktbefälhavaren talade med den svensktalande finnen. Jo då vi skulle få tillstånd att gå över gränsen in i Torneå. Men var vi inte ute ur staden inom 40 minuter skulle vi betrakta oss, som ryska krigsfångar för transport till Sibirien. Vaktbefälhavaren slog ut med handen och sade något åt oss. Hela vakten stod sedan i stram givakt. När vi kom in i Torneå cyklade vi gata upp och gata ner och folket stod i fönstren och trängdes för att se på oss. Vi kände oss nästan som vi utgjorde en svensk cykelpatrull. Ja det var en riktig upplevelse. Vi var inte inne i staden mer än 20 minuter, men när vi sedan skulle tillbaka över bron igen då hände följande. Då vakten såg oss började de skrika för att kalla ut vakten men när vi kom ännu närmare hoppade vi upp på våra cyklar och sa till varandra: ”nu är det färdigt med oss”. Nu hade vakten ordnat sig i två led med befälhavaren vänd emot oss och med en gest med armen var han ivrig att säga: Passera!. Vi passerade, han med stram honnör och gendarmerna drog sina sablar och vi fick passera under korsade klingor. Det var en hedersbetygelse att de bildade en äreport. Men den som var glad när vi kom över på den svenska sidan det var vi det. Vi gick in på ett kafé i Haparanda för att få oss litet kaffe och sedan raka vägen hem till förläggningen. Vid femtiden var vi hemma igen, glada i hågen att det hela lyckats så bra. När vi talade om våra bedrifter för kamraterna så kunde de inte säga annat än: ”de var ena djävlar, de ska ni ge er faen på att vi ska göra om och det ska väl inte vara så omöjligt för oss heller”. Följande dag var en lördag och då stack två av dem iväg på gränssidarcyklar. De kom lyckligt och väl fram men eftersom de var spritsugna var de först in på Bolaget och sedan in på hotellets restaurant. När de sedan skulle hem på en vinglig färd körde de omkull i Kokkola och blev liggande på landsvägen. Jag hade vakten på natten och utanför Gästis stod några och pratade. Då kommer en hästskjuts med ungdomar och stannar framför oss i mörkret. De ropade an mig, som var vaktpost, frågade om jag kände igen

deras passagerare. Ja visst gjorde jag det. Det var de båda kompisarna, som kom tillbaka dödfulla. Det var nära att vi kört över dom, men hästen tvärstannade och stegrade sig. Vi slog men vi fick den inte ur fläcken. Vi måste gå av och se efter i mörkret var det var. Då var det de här två som låg tvärs över sina cyklar. Ta då hand om dom men säg inget till befälet för får de reda på det här går det illa. Det lovade upphittarna. Vi tog hand om pojarna och bar dem den långa vägen till skolan och ordnade så att de kom ner i sina slafar. Cyklarna var det inget fel på men något brännvin hade inte med sig då de kom hem. På söndagsmorgonen då de vaknade visste de ingenting om utan bara en svår kopparslagare. En av dem låg som död när den andra satt med huvudet mellan händerna och bara sade: bladlus. Ja det var en syn att skåda. Nästa omgång som stack iväg var två stycken igen: den ene snickare, den andre bagaren i det civila. För dem gick det rätt på tok. Då de kom fram till Haparanda gick de direkt till ett konditori. Då kommer löjtnant Howander in på konditoriet med ett kuvert i handen. ”Nej men sån tur jag har sitter ni här. Ni är ju från Karungi, inte skulle ni vilja ta det här brevet med er och lämna det till fanjunkaren, det är avlöningslistan”. De tordes inte annat än att taga emot brevet. Men jag är säker på att om de talat om att de bondat och inte hade någon permission så hade han nog inte låtsat om något. Löjtnanten var nämligen den bästa av vårt befäl. När de sedan kom hem tordes ingen av dem att gå in till fanjunkaren och lämna fram avlöningslistan. Pengarna hade kommit men ingen lista. Där gick fanjunkaren och gormade för han skulle dela ut pengarna under morgondagen. Vi sade åt grabbarna att gå in med listan för det blir ju bara sämre om ni går och håller på den. Mot kvällningen tog de mod till sig och stakade in på expeditionen, båda två, för att lämna listan. Men nu blev det förhör om hur de kommit över avlöningslistan. Nu måste de tala om alltsammans. Fanjunkaren säger då: ”varför kom ni inte in med listan med detsamma då. Jag måste ju meddela kapten att vi inte fått någon avlöningslista. Nu måste jag rapportera det här och det hade varit onödigt”. Några dagar därefter kom kapten för att hålla förhör med pojarna, som blev inkallade på expeditionen. Han började förhöret: ”Vad tänkte ni egentligen på, utan permission, att lämna er så långt bort från förläggningen som till Haparanda. Vet ni var det innebär, arkebusering. Har ni föräldrar, är ni gifta eller är det någon som blir lidande om ni avrättas”? Bagaren som är mera talför svarar: ”jag har ju mor och systrar förstås men ska jag arkebuseras så är det ju en heder att dö som en krigare trots att jag inte gjort något”. Kaptenen: ”Nå än ni då”? Snickaren: ”Jag har föräldrar, för deras del skulle det väl vara tråkigt om nu vår förseelse verkligen var så stor”. Det blev litet uppsträckning och några åthutningar,

de skulle få sin dom längre fram. Kapten: ”Vet ni någon som gjort på samma sätt som ni, avlägsnat sig så långt från förläggningen utan permission”? Det är att märka att ingen permission beviljades. Resultatet blev 10 dagars löneavdrag som omedelbart trädde i kraft. Det var ju rätt kännbart, nu när vi så nyligen fått hela 8:10 var 10:e dag.

Det roligaste jag varit med om här uppe var den fosterlandsfest, som ordnades av fanjunkaren nere i en av skolsalarna. Vi fick även tillgång till orgeln då skolfröknarna var inbjudna. Festen öppnades av fanjunkaren, som läste en dikt av Runeberg. Därefter följde körsång. Nu passade en spjuver, som var arkitekt, på att rita av sångkören med fanjunkaren som ledare med pekpinnen i den ena handen. Ritningen utfördes med krita på den svarta tavlan med alla i karikatyr. När sången var slut upptäckte fanjunkaren ritningen på tavlan och utbrister: ”men vad är det här, är det jag? Kan man tänka sig att Borgström, men, men, inte skulle Borgström rita av den här tavlan i min anteckningsbok, för det var för böveln bra”? Det var det också, för pojkarna som sjöng var på pricken lika, så också fanjunkaren: Flintis och litet korpulent. Men nu var det färdigt med högtidligheterna. Ett spel, en trumpetare som vi hade med oss, han hette Eriksson, var en tokrolig figur. Han flög upp på en av bänkarna och började jazza och spela munspel. Sedan hoppade han ner på golvet och fortsatte sitt spel, till dess att han kom fram till de båda fröknarna. Nu började han steppa och fortsatte med can-can, som var det allra roligaste. Här åbakade han sig med både händer och fötter utan like. Det var som om han inte hade några leder i kroppen. De båda fröknarna satt länge och tittade på honom och visste inte hur de skulle göra. De såg litet högtidliga ut, som lärarinnor brukar göra på landet, deras religiösa läggning gjorde också en hel del. Men till slut gick det inte längre att hålla sig allvarsam, nu var det färdigt för dem. De skrattade så de grät och slog sig för ansiktet med händerna. De kunde nu inte sitta som särskilt inbjudna längre utan formligen sprang ut från den stojande lokalen. Fanjunkaren ursäktade sig men hade svårt att hålla sig för skratt, samtidigt som han skulle försöka tysta ner Eriksson och pojkarna som blivit riktigt uppspelta. Han ropade till de båda damerna och ursäktade sig. Den festen utan förtäring den glömmer jag aldrig.

Dagen efter denna roliga fest blev jag kallad till expeditionen, där fanjunkaren meddelade mig om förflyttningen. Som jag nämnt tidigare var förflyttningen till Kaankaranta. Det var en mörk och kulen höstdag. Innan vi fick äta middag och jag blev i ordning med packningen fick jag sedan ut den vita pälsen. Allt skulle ju med. Det var i sanning en tung packning

jag hade då jag bröt upp kl. fem på eftermiddagen på min ensamma vandring. Två av pojarna gjorde mig sällskap en bit på vägen, sedan var jag där ensam i mörkret. Det var så mörkt så det var nöd och näppe man såg den smala slingrande vägen framför sig. När jag hade gått en timme skymtade jag en mindre gård. Fotogenlampan som hängde vid fönstret spred ett gulaktigt sken genom fönstret. Några rullgardiner fanns ej för fönstret. Två kvinnor som bakade bröd hade just börjat, någon annan syntes inte till. Då jag kom in i stugan hälsade jag; ”päive päive”. De svarade, men vad de sade det vet jag inte. Jag frågade var jag var och vad platsen hette. ”Ej umere”, jag förstår inte. Jag tackade och skulle säga adjö, då jag blev varse en äldre man, som var uppkrupen på bakugnen. Han såg ängsligt ned på mig där jag stod med min packning och i full krigsmundering med 100 skarpa skott i min ammunitionsgördel. Jag hörde sedan att han var litet underlig. Utkommen på vägen ett stycke så var det en skugga som rörde sig framför mig. Då jag kom litet närmare märkte jag att det var en karl. Jag var snart i kapp honom och snart var vi breddes. ”Hej då”, sa jag. Han tittade till och svarade hej. Min tanke blev med det samma, att det måste vara en främling här uppe på dessa okända vägar, dialekten förrådde honom. Vi gick där och språkade, han talade om att han var bagare i Övertorneå eller Matarengi som ortsbefolkningen sade. Det var järnvägen som gjorde att det blev namnbyte då järnvägsstationen byggdes, talade han om. Jag tyckte alldeles att jag kände igen honom, varpå jag säger: ”Jag känner visst igen dig, var det inte du som ryckte in till Kungsbäck samtidigt med mig i våras. La inte du in om permission, för du skulle med om ett bröllop i Västerås. Du ville ha civilpermission, och det fick du. Du låg väl i det militära omkring två månader. En vakt hade vi också tillsammans. Men du förblev borta efter den där civilpermissionen. Klarnar det för dig?” ”Du har rätt, var det inte Björk du hette”: svarade karlen. Han berättade att han hette Forsgren: ”Jag lyckades att hålla mig undan hela tiden. Jag reste nästan omedelbart till Boden från Västerås. Där hade jag kondition ända till krigsutbrottet. Då drogs det dit massor med folk. Det blev så gott som bara militärer, risken började bli för stor för att bli upptäckt, så jag stack upp hit så långt norr ut som möjligt. Jag har haft bra med jobb här uppe, för en bagare får alltid plats. Nu är det snart lika mycket med militär här så nu vet i faan hur det går. Du säger väl inget till grabbarna att du träffat mig. Kan jag lita på dig? Jag vet att 6:e kompaniet ligger här uppe”. Jag talade om för honom att hela 13:e kompaniet är förlagt utefter älven. Men jag sade åt honom att han tryggt kunde lita på mig. Sedan gick vi tysta en lång stund varefter han visade mig vägen till Kaankaranta där vi skiljdes åt. Jag frågade om han inte

skulle följa och hälsa på pojkarna, men det tordes han inte. Avtagsvägen ner till gården var lika mörk och dystert som landsvägen. Jag kom fram till gården som hade samma namn som ägaren, Kaankaranta. Här skulle jag bo och känna mig hemma. Jag hörde röster där inne och knackade på och steg in. Nej men hej på dig ropade pojkarna, det var sex pojkar inkvarterade där. En av dem var vaktbefälhavare, en värnpliktig präktig pojke. Nu blev det presentation av, hela familjen skulle jag hälsa på. Det var mor och far, som förresten var nämndeman. En nämndeman hade mycket att säga till om i socknen och en sådan måste man ju se upp till. Vi stod i storrummet, som de kallade för pörtet och pratade. Då kom en hel del av barnen in i rummet. Det var flickor och pojkar. Den yngsta flickan var 16 år och de andra två var 18 och 22 år. Det fanns även en yngre flicka också, men hon gick i skola i Haparanda. Av pojkarna var Oskari jämngammal med mig, 19 år, och Eskil han satt vid sin skomakarbank vid fönstret. Han gjorde pjäxor av tunt läder med långa eller höga skaft. De höga skaften kunde man dra långt över knäna. De kallades för Finnskor. Gamla farfar, inte att förglömma, han var med och hjälpte till på gården. De hade jordbruk med kor och en häst. Den brukade arealen var inte så stor men låg vackert invid älven. Här var älven bred och flöt stilla fram. Där nere vid stranden, där hördes bruset från forsarna längre ner. Varje morgon gick vi ned till stranden för att tvätta oss i det iskalla vattnet. Vi högg upp en vak, stor nog för att vi kunde tvätta oss. Det var skönt trots att håret stod som isbitar ned över pannan då vi gick därifrån. Förutom mangårdsbyggnaden fanns ladugård, loge, bagarstuga och bastu. Bastubad var vi tvungna att bada varje lördagseftermiddag. Då eldades upp under ett stenröse så att stenarna var heta när vi började badet. Då hälldes kallt vatten över de heta stenarna med påföljd att det spred sig en fuktig het ånga i rummet. På golvet fanns det baljor med vatten samt små björkriskvastar som man skulle slå sig på ben och rygg med. När tvättningen var klar skulle man lägga sig på en brits uppe mot taket för att njuta av värmen. Vi som inte var vana vid den här sortens bad kunde inte ligga där så länge. Vi kunde ju knappt stå raka därinne än mindre gå dit upp och lägga sig. Men gamla farfar han kunde ligga där uppe under taket minst en timme. Det gjorde honom ingenting, han mådde bara bra av den intensiva hettan. Här badades familjebad. Den första gången som jag var med om att bada bastu var det 10 grader kallt ute. Snö hade det även fallit och rätt mycket. Flingorna föll stora då vi kom ut ur stugan, för att bege oss till bastun som låg 50 meter bort. Vi klädde av oss i stugan och sprang nakna till bastun. Jag var först, fick tag i dörren och slängde upp den. Jag skulle in men där inne var det en tre á fyra fruntimmer så jag makade igen

dörren igen. Gamla farfar kommer då flåsande och ropar: ”kojvo”, det är Björk på finska, för han kunde inte ett ord på svenska. Jag tog för givet att jag tagit fel dörr men så var inte fallet. Flickorna de hjälpte oss att komma till rätta här inne, för det var ju så varmt så man kunde storkna. De sköljde på oss vatten och slog oss på ryggen med kvastarna. Vi blev inte länge där, utan ut därifrån för att rulla oss i snön. Å vad det var skönt att sedan komma in i stugan. Vi kände riktigt hur det flämtade i huden, sedan på med kläderna i en ryslig fart. Vår uniform började se rätt sliten och nedsölad ut. Det var ju inte så underligt så som den har varit med om både dag- och nattdräkt. Dessutom fick den vara med i exercis och vid kokgravarnas sotiga kastruller. Ja den var flitigt använd. Nu började emellertid ett nytt lägerliv. Nu kunde vi sova utan att vara fullt påklädda och ha både kudde och filt. Ja det var skönt att få sparka av sig byxorna och få lägga av sig vapenrocken. På min vakt, hade jag en landsstormsman, som hette Pipping. Tyvärr kunde han ej ett ord svenska så det nätterna kändes långa att patrullera med honom. Men han visste var nyckeln till bagarstugan fanns och där gick vi in mellan patrullerna utefter älven och fram till landsvägen. Men det hände ingenting allvarligt. Det var bara ungdomarna som hade sin kärlek på ömse sidor om älven. Vi blev vana. Vi kände igen dem, så varför skulle vi hindra dem att träffas.

Här i bagarstugan bakades det hårt spisbröd. Jag var in till dem under dagen och hälsade på. Det var för det mesta två fruntimmer, ibland var det mor i huset och en av flickorna och vid andra tillfällen var det två av flickorna. Då var det skoj och skratt när vi kom in. Ja det var flinka jäntor att baka kakor. De långskaftade brödspadarna placerade de i den långa ugnshällen. Jag kunde inte undgå att tänka på min barndom där nere i järnvägsgården där mor och Lova Thodén hjälptes åt med spisbrödsbaket. Där vi som barn sprang där och fick en mjuk kaka med lingonsylt emellan halvorna, å vad vi tyckte det var gott. Jag fick riktigt slå bort tankarna och skoja bort dem för att inte bli sentimental, men tankarna gick till dem därhemma. Så kom en av pojkarna på idén att han skulle hjälpa dem att baka. Han var bagare i det civila. Kom hit ska ni få se hur det går till att baka och knåda en deg. Men nu fick flickorna roligt, för de hade aldrig sett en karl baka. Nu fick de se på annat. Flickorna blev mol tysta och bara tittade på varandra och på oss, när han knådade degen. Med uppvikta skjortärmar satt han igång. Det stod inte på förrän degen var utbakad och gräddad. En av flickorna sprang in efter mor i huset så att även hon skulle få se när en karl bakade. Det stod där handfallna och bara tittade. När han slutat grädda säger han: ”Vill ni jag skall baka något riktigt gott åt er”? Jo

visst ville de det. ”Då kan jag göra det i morgon, men då måste jag ha hem margarin”: sade bagaren. Ja det skulle de skaffa hem till i morgon. Då bakades det wienerbröd, sådana hade de aldrig sett eller ätit tidigare. Här kan tilläggas, de använde inte vetebröd till kaffet och det svarta kaffet dracks på bit med något litet salt i.

Någon ordnad fattigvård fanns inte häruppe i norr. När vi sitter till bords en middag för att äta kommer en äldre kvinna in utan att knacka på dörren, stiger på med hälsningsorden. Päive, päive. Hennes kläder var av grovt tyg, om livet hade hon en rem där en slidkniv och en tobakspung hängde. Om huvudet hade hon en vanlig halsduk. Hon tager av sig sina ytterkläder och kände sig hemma, kommer fram till bordet, slog sig ned där och började äta. När vi ätit frågar jag Oskari: ”Är den där tanten någon släkting till er”? ”Nej det är en fattigjon, vi har ingen fattigvård utan när de blir gamla får de gå från gård till gård och ortsbefolkningen försörjer dem med kost och logi”. Efter maten tog hon fram en rökpipa och ur tobakspungen en fläta rysk tobak. Karvade sedan av en bit med sin kniv och stoppade pipan. Men vilken stark tobak och vilken frän lukt, men gumman njöt av blossen. Vi fick också smaka på den sortens tobak, men den var så stark så en del av oss blev illamående. Nu blev grabbarna sugna på bloss, så vi beslöt oss för att gå över älven och köpa cigaretter. För att komma till någon svensk handelsbod måste vi ända till Karungi, dit var det 5 km. Vi gav oss iväg, vi var tre pojkar, som gick över isen för att handla. Men språket var ju ett problem. Cigaretter är paperosia och tändstickor var tuuletikko. På den andra sidan gick två karlar och slog lake. Det gick så till att de med yxhammare slog till på isen. Av smällen domnade laken och blev liggande på sidan eller på rygg. Det var en rolig och givande sport. En vak hackades upp och där fick fisken ligga till dess de fått en kolkorg fylld. Uppkomna på stranden och på väg genom småskogen kom vi rakt på en jägare, som höll på att flå en hare. Ryssarna hade förbjudit finnarna att inneha skjutvapen. På grund därav blev han rädd när han varnade oss. Han trodde att vi var ryssar och frågade gång på gång, Russia Russia. Nej sa vi Ruotsia, då skrattade han. Vi fick sällskap med honom till en bondgård och därifrån skickade de en pojke till handelsboden för att köpa cigaretter och tändstickor. Det var finska Funnia-cigaretter, samma märke som på den svenska sidan, men mycket dyrare. Vi kom välbehållna tillbaka med våra cigaretter och tändstickor, då blev det röka av.

Det var dubbelpostering där i Kankaaranta. En bit från oss bodde även en Kankaaranta, men de var ej släkt. Det var den närmaste bondgården norr

om älven. Här var också sex pojkar förlagda. Det var dans i en byggnad nere i Karungi varje lördagskväll. Vi kallade dansstället för Kristallsalongen. Där samlade traktens flickor och pojkar: Pojkar från Finland, från socknarna Gustafs och Kokkola samt rallare från järnvägsbygget. Där dansades och glädjen stod i högan sky till klockan ett på natten och ibland senare. Vid ettiden bröt vi upp och höll ihop. Vi ordnade upp oss på ett led och tågade den långa vägen hem. Där kontrollerade vaktbefälhavaren att vi kom med hem allesammans. Här kunde man få se riktiga slagsmål mellan rallare och finnar.

En dag var vi ute för att skjuta ripor. Som vanligt höll vi ihop vi tre grabbar. Det bar iväg till skogs och det lyckades rätt så bra. Vi fick fem ripor tillsammans. När vi kom hem kom order om uppbrott och vaktombyte. Det var med en viss saknad man bröt upp härifrån, detta så gästvänliga hem. Nu hade dock vaktombytet kommit så det var nu att göra i ordning för avfärd. Vakten från granngården hade också kommit. Uppställning och avmarsch. Nu rörde sig den lilla patrullen under det att vårt värdfolk vinkade av oss. Målet var Karungi järnvägsstation där vi nu möttes igen. Det var pojkar från Övertorneå i norr till Salmis i söder. Våra järnvägsfinkor stod där iordningställda för trupptransport. Det vanliga avlämnandet av truppen började. Från halvtropschefen till plutonchefen som slutligen lämnade av till kaptenen. Nu var det att sätta sig till rätta på bänkarna och så ruskade tåget iväg. Vi skulle nu till Morjärv, där vi skulle vara en vecka med exercis och fältskjutningar. Det var kallt på de sliriga vägarna. De tunga packningarna tryckte ned pojkarnas axlar. Det var ju det fältstarka 13:e kompaniet av Hälsinge regemente som här drog fram. Här var bårbärare, rödakorsvagnar och hela den övriga trossen, som drogs av hästar. De var vita av den starka frosten. Fältskjutningarna gick bra. Vi sköt plutonsvis. Jag tillhörde 1:a plutonen med löjtnant Howander, som chef. ”Nu kan ni väl bjuda till på våra sista skjutövningar, så vi får ett gott resultat”: sade löjtnanten. ”Ja löjtnant”. Skjutresultatet var det bästa tänkbara på trupp då löjtnanten meddelade oss resultatet av skjutningarna. Vi var alla nöjda, för löjtnanten var omtyckt, för sin radikala hållning. Här i Morjärv var vi inkvarterade i små stugor. Här ingick också vakthållning runt förläggningen. Dagen innan uppbrott skulle kaptenen avtacka sitt kompani, men före det var det persedelvård. Vid det tillfället skulle också alla bortkomna persedlar redovisas. Det var bajonetter som halkat ur sina baljor, fotlappar, strumpor, skjortor, dödsbrickor o.s.v. Allt som var förkommet skulle ersättas i penningar. Kompaniet hade under sin fälttjänst ett eget marketenteri. Där fanns det en behållning. Det blev

överenskommet att behållningen i kassan skulle täcka värdet av de bortkomna persedlarna. För återstoden skulle inköpas skridskor åt de mannar som avbytte av oss här uppe. Hur det blev med skridskorna det kunde vi ej kontrollera. På eftermiddagen då kompaniet stod uppställt plutonsvis på tre fronter blev kompaniet högtidligt avtackat av kompanichefen kapten M. Lundvik. Han berörde en hel del om vad vi fått vara med om. Så kommer han in på de sista dagarnas fältskjutning och resultaten plutonerna emellan. Då han inte hade några sympatier för 1:a plutonen, så lät hans beröm för plutonen ungefär så här: ” I den fältskjutning vi nu har haft här uppe, så får jag säga att det bästa resultatet gjorde 1:a plutonen. Jag tackar er för detta resultat, men samtidigt vill jag säga att har det varit något sattyg inom kompaniet nog faan har det varit inom 1:a plutonen. Ni som gått som gävlepojkar allesammans skulle ha kunnat sköta er bättre, men tack skall ni ha för det goda resultatet. Höger och vänster om marsch”.

Påföljande morgon anträdde hemresan men denna gång i 3:e klass personvagnar. Vi hade det varmt och skönt i vagnarna, men ute var det kallt och ruggigt. Vi var ju alla glada åt att få åka hem. Uppehåll gjordes i Boden för utspisning. När tåget sedan ångade iväg med oss så liknade det en stor orm, som slingrade och krängde upp för berg och ned i dalar. Landskapet föreföll kargt och ensligt: Inga prydliga trädgårdstäppor omkring de ödsligt liggande gårdarna. Stationshus efter stationshus åkte vi förbi och trötta efter allt sittande. Då mörkret hade fallit på, så försökte vi reda oss liggplatser. Nu blev det en salig röra på bänkarna och på golvet och under bänkarna. På de bredare näthyllorna närmast taket var också upptagna av någon. Om någon av pojkarna skulle på toan, sedan vi lagt oss, måste han vara riktigt vaken så, att han inte trampade på någon. Då blev det skarpa eder som mumlades. Spänningen att få åka hem hade gjort sitt till, att många talade i sömnen. Det fanns de som drömde om att de låg i famnen på sina flickor och pratade med dem i ömma ordalag om allt möjligt. En av pojkarna, som lagt sig i en av näthyllorna närmast taket hade sjunkit ned i nätet och låg trångt. Det låg nu nära till hands att han blev orolig. Det började med att han vred sig så det knakade i nätet så det slutligen brast. Han drömde om att han var i slagsmål och skrek högt: ”släpp mig för faan säger jag”. När han sedan reste sig upp och slog huvudet i taket, då utbrister han: ”Nej vad faan nu då. Skallas du också”? Nu blev det skratta av bland de grabbar som kunde hålla sig vakna. Natten gick och en ny dag randades där vi låg på träbänkarna. Vi ruskade på oss för att komma till rätta och sängkläderna, vapenrock och kappor, kom

snart till rätta. Allt längre och längre bort från Norrbotten drog lokomotivet iväg med det långa tåget. I vagnarna var det sorl av prat och skratt. Här sjöng man solo och i stämmor och prat om de bedrifter man varit med om. På en av bänkarna sitter en grabb tyst och innesluten i sig själv. Det är Karlsson från Sandviken. Hur är det med dig, frågar vi. ”Jo det är bara bra, men jag tänker, det går an för er allesammans som får rycka ut. Jag är dömd till en månads fängelse för slagsmål, så det är häcken som väntar på mig”:säger han. Ja, han var en snäll och beskedlig pojke, men den spriten, den spriten. Längre bort i vagnen sitter ett gäng och spelar kort. Nu ropades det att det var utspisning i Mellansel och nästa utspisning i Ånge. Vid de stationerna fick vi gå ur vagnarna och fram till långborden, som var placerade på planer utanför stationerna. Då vi kom till Bollnäs möttes vi av en hel folkgrupp med hurrarop och skrik, var är hälsingarna. När tåget i sakta mak drog förbi plattformen kastade de in cigaretter och chokladkakor genom de öppna fönstren. Nu var det inte långt kvar till målet. På söndagsmorgonen den 15 november 1915 anlände vi till Gävle Norra. Här tog det lång tid innan järnvägsvagnarna med trossvagnar och hästar lossades vid kaj. Vi mannar hoppade av på bangården med våra packningar och gevär. Musikkåren mötte och stod i led bakom godsmagasinsväggen och väntade. Nu när urlastningen var gjord och det började ordna sig utropar kapten på sin höga häst; ”Uppställning i rotekolonner”. Med Hälsinge regementets musikkår i täten satte sig det hela igång med regementets paradmarsch. Marschväg: Drottning- gatan - Stora Esplanad gatan - Nygatan - Stadsträdgården - över Elektricitetsbron - kaserierna. De morgonpigga Gävleborna kantade gatorna och vinkade åt oss när vi taktfast tågade fram. Framkommen till kaserngården möttes vi av en syn, som aldrig tidigare skådats på denna krattade och välskötta gårdsplan. Där brukade fältväbeln ha uttagna mannar, som skulle hålla rent. Där var nu en upplagsplats med trossvagnar av olika slag. Hela planen mellan underofficersmässen och A-kasern stod ammunitionsvagnar, rödakors- och flakvagnar uppställda. Två väldiga höstackar tronade längre fram på gården. Äldre årgångar av beväring, som nu var inkallade kom ledande eller körande med kraftiga mobiliserade hästar från landbygden. Överste Fock med adjutant mottog kompaniet på kaserngården framför kanslihuset enligt den vanliga ceremonin varefter kompaniet upplöstes. Eftersom 13:e kompaniet bestod av uttagna mannar från de 12 stamkompanierna inom regementet så gick var och en till sitt kompani. Då jag tillhörde 6:e kompaniet kom jag dit. Där mötte oss äldre beväring, som var inkallad, däribland en kusin till mig. Här var fullbelagt överallt. Av dagskruven fick vi i all hast ut våra civila kläder. Sedan

började inlämningen av de militära tillhörigheterna. När det var gjort, blev det uppställning i korridoren där vi meddelades följande. De som vill inta middagsmål anmäler detta till fanjunkaren, övriga utryckning. Så meddelades oss att vi till kl. 24 stod under krigslagarna. ”I morgon den 16:e får ni på kompaniexpeditionen hämta ut edra beväringböcker efter klockan 10”. Därmed lämnade vi kaserngrindarna bakom oss och gick hem. Min kamrat Bernhard Olson och jag hade sällskap genom villastaden fram till Kungsgatan där vi skiljdes åt för att träffas påföljande dag. Hemma satt våra föräldrar och väntade otåligt på oss. De hade ju två av sina pojkar Filip och jag som var med i 13:e kompaniet. Nu blev vi högtidligt mottagna med omfamningar, mat och dryck.

Sjätte kapitlet

M.U.C.K

Kärleken, GDJ

Åter hemma i det civila. På söndagseftermiddagen träffades min flicka och jag. Hon fick av sin matmor vara ledig från klockan 2 på eftermiddagen, annars var det trångt om ledigheten för tjänstefolk. Vi hälsade på varandra med de ömmaste känslor, för hela sommaren hade ju gått till ända och vi hade ju inte träffats. Nu talade hon om att strax efter krigsutbrottet flyttade de in till staden igen från sitt lantställe därute på Bönan. Det började bli så oroligt och krigiskt därute i skärgården så att gamla frun tyckte det var bäst att flytta in till staden igen.” Du skulle ha sett vilken röra det har varit här sedan ni for iväg till Boden. Det blev mobilisering av både beväring och landstormsmän. Skolorna och teatern var fullbelagda av militär. Du må tro att jag är glad att du är hemma igen, jag har ju varit så ängslig över dig hela tiden. Tänk om det blivit krig och du blivit skjuten och kommit hem lemlästad. Men som tur är så är du hemma igen. Än kan det ju bli krig här, säg inte att du tror det, säg inte att du tror det. Hur har ni haft det där borta?” Så förflöt vårt samtal med frågor och svar och berättelser då vi promenerade genom Stadsträdgården. Det var en underbar dag trots att det var så sent på hösten. Det var ju den 15 nov. Vi gick över Elektricitetsbron där det var full av militär som gick där av och an för att träffa sina anhöriga. Ja man kände sig riktigt glad att man var kvitt den grå uniformen. Den som man burit på så länge i ur och skur dag och natt, den hängde ju på jämt. Man kunde inte annat än snegla mot kasernerna, dit vi skulle redan i morgon förmiddag. Nu tog vi Kungsbäcksvägen ner över Gammelbron och Drottninggatan under det livligaste samtal. Till sist hamnade vi på Sjöbergs konditori där vi

beställde kaffe och bakelser. Här inne träffade vi bekanta ungdomar, så nu blev det att tala i munnen på varandra. Priserna var heller inte så höga eller vad sägs om 10 öre för en bakelse och ville man inte ha kaffe med bakelser så kunde man beställa bakelser med vaniljsås, för såsen var det ej någon extra kostnad. Det var en stor spilkum av nysilver, som ständigt stod framme med vaniljsås. Vi bröt upp för att Vina skulle hem och passa sin fru. Jag väntade troget därute mot Rådhusplanaden, men det dröjde ej länge förrän Vina kom tillbaka och talade om att hon dukat och satt fram maten åt frun. ”Då passade jag på att tala om för frun ” sade Vina”, att du hemkommen och att vi varit ute på en långpromenad, för långpromenader var något som tilltalade frun. Frun tittade på mig, tog mig i armen och sade men snälla Vina gå ner till honom och säg att inte behöver han stå där ute på gatan och vänta. Han kan ju komma upp så bjuder Vina honom på vad huset förmår, för det kan nog smaka bra när ni gjort en sådan långpromenad tillsammans. Så snälla du följ med upp ”. Jag följde med henne upp genom långfarstun ut på gården och en trappa upp för att komma in i köket. Det stod inte på förrän vi hade ett väldukat bord med mångahanda rätter att kalasa på. Jag hade ju varit här många gånger tidigare, men det tilläts inte att pojarna gick upp och hälsade på hos det bättre folkets pigor.

Dagen efter den 16:e november träffade jag Olle Olsson där nere på Nedre Bergsgatan där han hade sitt hem. Nu gjorde vi sällskap upp till Kungsbäck för att där hämta bevaringsböckerna. Här träffade vi många av grabbarna som var i samma ärende, som vi var. ”Hör nu grabbar, nu gör vi sällskap ner på markan för sista gången i år.” Det gjorde vi, här var som vanligt liv och rusch. ”Å du Björk ska väl som vanligt ha två mandelkubbar till fikat, ja det tar vi väl alla. Få se när vi träffas härnäst och hur länge det dröjer”. Och därefter ”hej då”.

Nu gjorde Olle och jag sällskap till Gefle Dala Järnvägsverkstäder för att anmäla oss till vårt arbete igen. Vi lämnade fram våra bevaringsböcker till verkstadskamrer Curry Vengelin. Han förvaltade dessa böcker och bevakade mönstringen. Han ombesörjde detta för all personal på maskinavdelningen. Nu var han rätt så språksam och hörde sig för hur vi haft det där uppe i norr. I vanliga fall var han torr och ordfattig som många andra av tjänstemännen. De var väl rädda om sin pondus. Han tyckte vi skulle anmäla oss hos ingenjörn, vilket vi även gjorde. Nu kom vi så precis så att vi körde ihop med honom i dörren till vagnverkstaden. Han hälsade och var glad och språksam, och frågade om vi trivdes med militärtjänsten, hur vi hade det på resan och hur det var i Boden. Sedan

följde vi med honom in på hans kontor, som låg intill målarverkstaden. När han antecknat oss i sin liggare, frågade han när vi var beredda att börja vårt arbete. Vi svarade att vi tänkt börja redan i morgon. ”Ja det går bra det, då kan Björk som vanligt gå in på lokverkstaden och Olsson kommer väl in på vagnverkstaden till att börja med.

Påföljande morgon 6.30 börjades jobbet igen. Jag blev av förman Erlandsson hänvisad till smedjan för en av daljarna hade sjuknat. Nu blev jag kvar där i 3 veckor hos vektygssmeden Larsson. Det blev långa dagar att vara instängd inom fyra väggar i hela 10 timmar, så det var inte utan att man började längta åter till krigarlivet under bar himmel igen. Arbetsdagen var lång från klockan 6,30 på morgonen till 6 på eftermiddagen. En kvarts frukost från 8,45 till 09. Middagen var också i kortaste laget om man hade långt att gå. Cyklar fanns ju men det var inte många som hade sådana, för priset var för högt i förhållande till lönen. Middagsrasten var mellan klockan 13 och 14,15. Lördagar var det ju som bäst, då vi slutade vårt arbete klockan 14, 15 med frukost samma tid som övriga vardagar. Min timpenning var nu 23 öre, vilket ger en dagsinkomst på 2.30. Övertidersättning utbetalades från arbetstidens slut till klockan 20 med 33 % och därefter med 50 % till klockan 05:00. Någon 50 % övertidersättning togs sällan ut då det blev för dyrt för det rika järnvägsbolaget.

När Larssons daljare kom tillbaka, kom jag in på lokverkstaden som hantlangare. Det var som hjälpare, ibland åt maskinuppsättare och ibland hos pannplåtslagare. Här var många yrkesarbetare, filare, hjulsvarvare, svarvare, borrar, fräsare, järnhylare samt en armaturmakare. Den högst betalda inom verkstäderna var en maskinuppsättare Thodèn och en storsvarvare Trång, som även skulle sköta brickorna och kontrollen att tiden passades, det vill säga han skötte verkstadsvisslan. Den blåstes med komprimerad luft. De två hade den högsta timpenningen, som var 51 öre. För övriga var timpenningen 36, 40, 46, 50 öre, allt efter skicklighet och anställningstid. Till dessa timpenningar tillkom ackordsersättningar för vissa arbeten. Att här fanns många originella personer det skall gudarna veta, råa och hänsynslösa mot sina yngre kolleger. Dessa personer fanns i synnerhet bland grovplåtslagarna.

Lok nr 54 var inne på revision då ångpannan var i ett sådant skick att den skulle utbytas. Plåtslagare Svanström fick uppdraget att göra en ny ångpanna. Ångpannan lösgjordes från ramverket och lyftes med travers över till plåtslagarverkstaden. Där skulle arbetet med skrotning påbörjas

och den nya ångpannans plåtar bockas. Fyrugnens plåtar gjordes i ordning till nitning. Allt var nu klart för hopnitningen, vilket arbete skulle göras för hand. Det var ett stort och vidlyftigt arbete men så var det också den största ångpanna som tillverkats inom verkstaden. Nu skulle även den skickligaste plåtslagaren utföra arbetet. Svanström var av medellängd av en viss övervikt med en röd vass näsa och hängande kinder. När han blev arg var han rödare i ansiktet än vanligt och gapade och skrek så det hördes vida omkring i hela verkstaden. Då rusade arbetare av olika grupper fram på golvet för att se vad som stod på. Då var han som den värsta furie, kinderna skakade av bara vrede och Gud nåde den som sade något då. Han var född och uppväxt i Motala. I sin hemstad hade han lärt sig yrket som grov och pannplåtslangare. När han talade med någon, det fick vara vem som helst, så blev slutklämmen i varje mening ”i mitt arschel”, och det med eftertryck med sin breda basröst. Vid nitning utfördes allt arbete för hand då det gick åt många hantlangare tillika med hans ordinarie hantlangare, som han alltid kallade för Kollian. Nagelvärmaren var Karolina och de andra var två nagelmothållare, en som slog med släggan och en kranskötare.

De var djävlar allesammans. När denne Svanström satte igång med detta stora arbete, så lät det ungefär så här från morgon till kväll: ”Nu djävlar hjälper ni till allesammans, i mitt arschel, för nu ska vi vända på na, va står du å funderar på då. Pissa Hindrik, pissa Hindrik (det var kranskötare Henriksson som skulle hissa) vira lite (det var att fira). Stopp för helvite. Nåå du Kollian då ter vi fån på na då, i mitt arschel. Kom igen med nageln, när dornen är ur hålet då skall nageln vara här, i mitt arschel. Hörru du Karolina, nageln skall vara vitvarm, i mitt arschel. Slå för helvete, rulla inte”. Då fick daltaren inte slå rundslag med släggan.

Ville han ha hårda slag, då lät det så här: ”Då rullar vi, i mitt arschel.” Det gällde att slå på dessa grova naglar så, att de svälldes tillsammans med borrhålet i plåtarna. Sedan formades nageln med en stans så, att huvudet blev runt. Kunde han tröttköra den som hanterade släggan så gjorde han det gärna. Lyckades det inte så sade han: ”Du var mig en djävul, i mitt arschel.” Nagelvärmaren hade många heta duster med honom. Än var nageln för kall än var den för varm. Då skrek han så det hördes över hela verkstaden: ”Det brinner ju i nageln för helvete, det brinner ju, nageln skall vara vitvarm, i mitt arschel. Och var han då i humör, som han alltid var när det inte gick som det skulle då var han blodröd i ansiktet och kinderna skakade på honom av vrede. Men om gubben var vid gott humör då hängde alltid en pärla under den vassa röda nästippen. När hans arbeten

var slutförda och då han inte behövde hjälpen av extra hantlangare längre, då vände han sig till dem med orden: ”Nu får jag tacka så mycket för hjälpen å nu får ni dra åt helvete allesammans, i mitt arschel.” Det sades om honom att han hade en mycket vacker dotter. Vid ett tillfälle, det var en lördagskväll, tog dottern med sig hem en manlig bekant. Hon presenterade sitt sällskap för sin far. Då tittade han över glasögonen, som han brukade göra, och såg elak ut då han formligen tittade ut honom. Då säger den blivande mågen, i all förtrolighet, åt gubben: ”säg farbror, inte får jag bjuda på Centralen i kväll”? Då svarar Svanström: ”Jag tackar jag, men då måste jag raka mig först, i mitt arschel”. Då säger dottern: ”Men pappa då. Du får ursäkta pappa, för han har sådana där uttryck”.

Så fanns det även en liten plåtslagare, som hette Vallin. Han ville ju inte vara sämre än Svanström, så han började säga ”i mitt lilla runda”, som en eftersläng när han sade något. Han var från samma trakt som Svanström. När man frågade honom, var han var ifrån, sade han alltid: ”Jag är allt ifrån Motala jag, men jag är född en bit därifrån, ja de är klart, tacka för de, att ja ä från Motala, naturligtvis.” Han hade svårt för att få nageln att täta i ångpannorna, så hans huvudsakliga arbete var, att laga och göra nya askpannor till lokomotiven. När någon frågade honom vad han gjorde på verkstaden, så svarade han alltid: ”Jag är pannplåtslagare, naturligtvis, ja de ä klart, naturligtvis.” Då den frågande invänder: ”De ä väl svårt att få den att täta i skarvarna?” Då svarade han alltid: ”Ja, de ä klart, natulevis, men jag håller mest på med askpannor, naturligtvis.” Det var en snäll gubbe och rolig att hjälpa, men giftig i truten kunde han vara. En dag stegar han fram till plåtslagare Vadlund och säger: ”Vet du Vadlund på hur många olika sätt man nitar på du, vet du de då? Ja man nitar allt på fem olika sätt å de ä: Klabbvite, försänkte, halvförsänkte, spettsinte och fuskvite de gör du”. Gubben var också duktig att svära, då blev det en harrang som lät så här: ”Va i sju milli milli djävlar säger du?” Då drog sig gubben Vallin flinande därifrån, så de två tänderna han hade i övre käken lyste vita som ett par betar. Vid ett tillfälle skulle de båda gubbarna använda porrmaskinen. Vallin hade satt borren i chucken och lagt upp arbetsstycket, som skulle borras. Han går där ifrån för ett ögonblick. Då kommer Vadlund, som också skall borra. Han tar bort borren ur chucken och slänger Vallins arbetsstycke på golvet. Vallin kommer nu tillbaka och så åker gubbarna ihop på skarpen. Vallin håller på sitt, att det var han som kom först och började byta borrh. Då kommer de i handgemäng med varandra. Då Vallin var kort och Vadlund lång, så hoppade Vallin till och gav Vadlund en skalle, så att han föll rak lång på verkstadsgolvet.

Förmannen och ingenjör Johansson kom fram till gubbarna och avstyrde bråket, varefter de fick en riktig åthutning av ingenjören: ”Ni gamla grånade gubbar skulle väl veta bättre än att flyga ihop och slåss om en sådan bagatell. Om det inträffar en gång till så kom ihåg att ni då väntar på varandra och inte gör om det här”. Ja den Vallin är det mycket att berätta om. När det blev fråga om arbete, ja då visade han fram sina händer där tummarnas senor och en del fingrar var ihopdragna av tungt och slitsamt arbete. En av smederna hade han också bestyr med. ”Den där Ekman, han är så snål så när han ska hälsa så tar han inte i mösskärmen för att inte nöta på den.” Vid ett tillfälle frågade ingenjören om han kunde göra trattar. ”Ja tratter ja, tratter ja de har jag gjort många i mina dar, så nog kan jag göra en tratt, naturligtvis.” Det var en beställning på sex trattar avsedda för sandpåfyllning till lok Litt K. Det var sexkopplade ånglok som levererades på 1800-talet. Sandintaget på dessa lok var placerade på gångbordet. Ett runt hål på gångbordet ledde ned till sandboxen. Det var här som tratten skulle placeras. Men det gick inte så bra för Vallin. Han mätte och slog upp mallar på den stora planskivan, men det gick bara på tok. Till sist gick han fram till Svanström, gubben sköt upp glasögonen i pannan och såg betänksam ut. Då säger Vallin: ”Jo hör du Svanström, jag skulle allt göra tratter, å de har jag allt gjort många i mina dar, men ser du jag har alldeles glömt bort det, inte kan du hjälpa mig, å vise mig, hur de går te.” Svanström tar på sig en kännarmin, tittar över glasögonen och säger: ”Ho, ja kom då så ska ja hjälpa dej hur man ska slå upp en tratt, i mitt arschel.” De gjorde sällskap till rikthällen där Svanström, med en krita, slår upp den måttagna tratten. Vallin blev självgod, tog en trasselsudd och strök ut ritningen på tratten med orden: ”Ja visst ja, ja visst ja, nu kommer jag ihåg natulevis. För tratter ja de har jag gjort många i mina dar”. Han gjorde sedan en tratt och den blev både vind och ett som annat. Han glömde bort hur han skulle göra. När sedan ingenjören kom så blev den kasserad och en annan plåtslagare fick utföra arbetet. Den misslyckade tratten, togs sedan av en spjuver på verkstaden, satte den på en stång vid grinden med en adresslapp: Grin-Vallins tratt.

En annan plåtslagare gick under namnet Blåskägg Det var en hetlevrad herre. Det behövdes inte mycket förrän man fick höra hans svordomar. ”Nej va i sju milli, milli, milli djävlar gosse”. En dag höll de på med att nita slagbultar där ytter- och innerugnen förenas med varandra på en lokpanna. Pannan låg kvar mellan ramen, men askpannan var nedtagen. Härunder hade man byggt upp en ställning så, att hantlangaren kom upp i ugnen, för att kunna hålla emot slagbulten då gubben nitade. Under

nitningen brakar ställningen sönder och hantlangaren ramlar ned i graven. Han kommer nu framkrypande på alla fyra och håller handen i nacken och säger: ”Aj vad jag slog mig”. Blåskägg fortsätter att nita. Då med ens upptäcker han att ingen håller emot vid nitningen. Så upptäcker han även Lövgren, som kommer framkrypande. Men då utbrister han: ”men va i helvete nu då, va i sju milli, milli, milli djävlar vem faen har slagit dej i huvet, jag har ju slagit på bulten ja”. Den hantlangaren blev inte länge kvar hos Blåskägg, utan han gick till förmannen och begärde sig därifrån. Nu blev Blåskägg utan hjälpare, så han gick där och tjurade i tre dagar och var arg för att han förlorade på sitt ackord. Men att hjälpa honom att draga ut pannstagen ur en lokpanna var något till roligt. Nu var gubben i ugnen och vi var två hjälpare i sotskåpet. Han lossade då stagen i ugnen och vi hjälpare drog ut de långa stagen genom sotskåpet, men satt stagen fast då morrade gubben genom tuberna: ”va i sju milli, milli, milli djävlar varför drar ni inte era djävlar”? Men då svarade vi: dom sitter ju fast för milli, milli, milli djävlar”. Då var han nöjd när vi svarade med samma mustiga svordom. ”Vila ett slag”. Så kom han utkrypande och klapprade i väg på sina träskor, då kunde han flina och tittade åt sotskåpet eller sotboxen, som den även kallades.

Plåtslagare Karlström var en tungsint, fåordig människa. Han var svår att komma till tals med men en duktig plåtslagare. En dag kom det två nya plåtslagare till verkstaden. De var bröder och hette Broman. De hade varit i Amerika och förkovrat sig i yrket. Med dem upphörde nitningen för hand. Att slägga på stans var ett drygt arbete men nu infördes nitning med lufthammare och luftmejsel samt många andra finesser. De var båda fina läromästare och det stod ej på förrän alla hanterade de nya verktygen. En av bröderna Broman slutade sin anställning och blev förman i Domnarvet. Här på verkstaden fanns också en lustigkurre, som de kallade Pelle. Han gick på verkstaden som ett inventarium. Ibland stod han vid en gängmaskin och ibland hjälpte han till med litet av varje såsom bland annat värma nagel.

Hugo Jonsson, som inte kunde gå förbi Norrbackakrogen utan att kila in och få ett par supar före middagen varje lördag. En dosa snus tömde han på en gång. De som kände honom bjöd aldrig honom på snus för han tömde dosan direkt. Ja han skulle ha munnen full av varan innan han gav sig. Men en måndagsmorgon när han kom till verkstaden tager hann fram motboken och snusdosa ur klädsåpet, går fram till plåtslagarnas största ässja och kastar dem i elden. Sedan den dagen hade han alltid en bibel med sig till hands i klädsåpet. Varje morgon läste han i sin bibel ett

stycke innan det blåste full tid. Hur många var det inte som retade honom för hans tro, men han förblev ståndaktig. Det hela förhöll sig så att han på lördagskvällen var på Frälsningsarméns möte där han blev frälst. Han blev helt omvänd, slutade svära, slutade suppa, slutade tugga snus och sin tro behöll han. Han avancerade till fanjunkare inom Frälsningsarmén.

Så hade vi Lort- Olle, järnvägens maskinist på kran 7 vid Lillån. Varför de kallade honom för Lort- Olle vet jag inte, för det var obefogat. Han gick inne i verkstaden hela vintern, men när våren kom och seglationstiden började då försvann han från verkstaden ner till sin ångkvarn. Där lastade och lossade man skrot, tegel och annan byggnadsmaterial från skutor och pråmar. Det hände ibland att han tog litet för mycket inombords så, att ångtrycket sjönk och ångmaskinen tappade orken då schåarna ropade uppåt. Han var från Hedesunda, den dialekten glömde man inte när han ropet om uppåt. ”De går för fällt”. Men det gjorde det inte alls, kranen orkade inte få upp sin börda från lastrummet på grund av det låga ångtrycket. En höst efter det att kranarbetet var avslutat för säsongen var jag med honom ett par dagar för att spola ångpannan och smörja in kikar och ventiler och göra en översyn på ångmaskinen. Då talade han om, att ingen kunde spela och sjunga som han. Han spelade dragspel, munspel och piano. Det var en oförarglig och snäll människa. Han talade om sin hustru och hur de blev bekanta där hemma i Hedesunda.

Hans hustru hette Lotta Glad som ogift. Watz var filare och vikarierande kranmaskinist. Hans hobby var hornmusiken. Han var medlem i skarpskyttarnas musikkår där han blåste S (ess-) kornett.

Maskinuppsättare var Thodén och Jonsson. Jonsson var en liten gubbe, som hade uttrycket: ”det var en stor siratlig karl, något mindre än jag”.

Armaturmakare var Fällman, en mycket stillsam och trevlig karl. Han hade varit sjöman i många år. I sin ungdom seglade han oftast med skutor, som timmerman, men på äldre dagar slutade han och började arbeta i land. Efter några år kom han till järnvägen.

I verktygsskåpet stod Hillgren och lämnade ut verktyg.

Samtidigt var han även verktygshantverkare. Det var ett rätt så kinkigt arbete. Det var en godmodig karl, som skrattade gott när någon nybörjare kom till skåpet för att hämta tång- fett eller något liknande.

Så fanns det en elektriker, Sjöström. Han skötte allt elektriskt samtidigt var han även traversförare: En mycket fin och stillsam man.

Den som sopade och höll rent i verkstaden var Larsson. Han har planterat alla björkarna inom området och utefter Karlsborgsgatan. Att hämta gastuber från järnvägens gasverk var även hans uppgift. Han var som en klockarfar, som allt skulle bestyra men så gick han också under namnet Skrot-Lasse.

Ja nu har jag presenterat en hel del av dem som arbetade inom lokverkstaden.

Tiden rullar iväg och det har varit både jul och nyår. Någon ersättning för förlorad arbetsförtjänst under helgerna förekom inte. Parollen var: *Vill du inte arbeta så skall du heller inte äta.* Så det blev dåliga avlöningar när som det varit helger under december månad. Vid årsskiftet 1915 hade min timpenning ökat med 2 öre, så nu gjorde man rätt för 25 öre i timmen och efter den 1 juli 27 öre i timmen. Vid fyllda 21 år var timpenningen 30 öre även för en som var nyanställd. För min del hade jag ett helt år kvar innan jag kunde räkna med att få 3 kronor om dagen.

När vi nu kommit in på det nya året började andra arbeten. Jag beordrades ned till lokstallet för att arbeta där som lokpannspolare. Det sadades då att loken skulle spolas men det var lokets ångpanna, som skulle rengöras från pannsten. Nu var det att gånga bort spolpluggar litet här och var på pannan. Vid spolningen skulle kalkstenen kratsas bort utefter pannväggarna. Den mesta pannstenen fanns emellan inner- och ytterugnen. Till detta arbete hörde också att slipa in kikar och ventiler som tillhörde glasrören. Vidare rengöring av bläster och sotarrör eller sotarring. Till detta arbete var det två arbetare avdelade.

Nu blev jag här nere under tre månader, då jag fick en avbytare. Så blev det några dagar i verkstaden igen för att sedan börja som lokputsare vid norra lokstallet. Denna gång gjorde jag bekantskap med en hel del personal. Det var förmän, lokputsare, lokeldare och lokförare. Där var det ett rörligt liv, loken kom och gick. Vändskivan var så gott som ständigt i rörelse. Skivan användes för att vända loken. Vändskivan drogs för hand med stora spakar i vardera änden på skivan. Det var ett arbete som skulle utföras av lokputsaren. Det var ett hälsovådligt arbete i all synnerhet då det var vinter med snöyra och kallt. Efter en slaggnings av loken var kroppen drypande av svett, var det ej så bra att ge sig ut till vändskivan.

På grund av kriget tog stenkolet slut och man fick elda med koks. Koksen prövades först på växelloken och då inget annat bränsle fanns att få övergick denna eldning även till tågloken. Det var ett svettdrypande arbete när man stack in slaggspettet i den vitglödgade koksen. Då vek spettet ihop sig som en märla. Ugnen var så fylld av koks, så när man öppnade ugnsluckan kom koksen att ramla ut på durken. När man då spettat upp

den heta koksen skulle slaggen ut genom det trånga fyrhålet. Till de långa ugnarna användes skyfflar med långa rundjärnsskaft, ända till 2 m långa. Att dessa skyfflar blev både tunga, obändiga och heta att bogsera ut och in i det trånga fyrhålet var inte så underligt. Höga fyrar måste det också vara för att få tillräcklig hets i koksen för att inte ångtrycket skulle falla. Men vid hård dragning sjönk trycket ändå. Koks var ett olämpligt bränsle för lokdrift. Här ingick också i vårt arbete att ösa stybben ur sotboxarna, raka ur askpannan och fylla sandboxarna. När det var gjort skulle loken putsas. Ramen och hjulsidorna samt maskineriet, både utom och inom ramen skulle putsas med fotogen och trassel. Även tendern skulle torkas skinande blank med rovolja och fotogen. Gångborden inte att förglömma skulle sopas och torkas. Ångpannan skulle taljas in så, att den blev skulle skina som sola i Karlstad. Den kinkigaste putsen var i förarhytten. Här skulle armaturen blankas med pulvriserad trippelsten, som vi själva fick skava från stenen. På ett av växeloken skulle även ångdomen blankas, även så bröstet på ångpannan inombords. Ja det var ett vådligt fejande. Var det en grinig lokförare, som skulle taga ut sitt lok från stallet strök han med handen över pannplåten eller någon av manometrarna. En del av loken hade skyddsglas på sidorna av hytten. Dessa fällde han ut för att om möjligt se om de var torkade. Var det något som var glömt eller fuskortkat, då sparades det inte på ovet och var föraren av den rätta ullen fick man torka om igen. På morgonen när den värsta hettan i lokugnen lagt sig, fick vi krypa in i ugnen genom ugnsringen och göra ren tubändarna, som många gånger var alldeles igenslaggade. Slaggen där liknade små runda svalbon. Dessa skulle hackas bort med rosthackan. Det hände ibland, att man fick krypa in i ugnen strax efter en slaggnings, då rosten var så het så det tog eld i träskorna. (Rosten är eldstadens botten). Då måste man skyndsamt ut genom den trånga och heta ugnsringen med svetten drypande och slut i hela kroppen av den intensiva värmen. Den manövern hände då loken var ”trög för ånga” och tuberna var igenslaggade. Ibland hade hela rostsatsen ramlat ned på askpannan. Då skulle loket vända och gå igen med tåg till Falun. Lokputsarjobbet var det smutsigaste arbete som fanns vid en järnväg. Det var ekluten, som alla skulle gå igenom för att så småningom avancera till lokomotivförare. Lokstallet nere vid Norra var gammalt, ja sedan järnvägens tillkomst, 1857. Det var byggt i halvcirkelform med en vändskiva framför stallportarna. Vändskivan drogs med två kraftiga järnstölar. I det första stallrummet var verkstaden inrymd med en primitiv inredning bestående av en större ässja, städ och diverse verktyg. Vidare fanns där en äldre handdriven bormaskin samt diverse skruvnycklar. För att hålla värmen i

lokalen fanns en större järnkamin, som på vintern eldades så den stod där och lyste röd. Men kallt var det trots detta inne i verkstaden. Innan man kom in i verkstaden skulle man först gå igenom ett kilformigt rum, där det i ena hörnet, mot verkstaden, var inmonterad en stor vattenbehållare uppe under taket. På vintern hängde här halvmeterlånga isbitar från behållarens överkant och ned mot golvet, som var vått och isbelagt. Detta kalla och fuktiga rum skulle alla passera. Inne i verkstaden hade alla sina klädskåp, men det fanns ej flera än antalet arbetare. Vid permissioner eller sjukdomsfall eller då annan personal måste rycka in fick de hänga sina kläder utefter de kalla väggarna. Vid slutat arbete, om de ville tvätta sig, måste de gå in i stallets andra rum där det fanns fyra stora tvättfat i rad mot väggen. I faten fanns vickningsanordningar så, att det använda vattnet rann ut i den första lokgraven. Över dessa gravar ställdes loken in. I detta rum fanns tre gravar. De lok som här ställdes in var den enda värmekällan. På dagarna då inga lok var där inne var här isande kallt. Kylan kändes mest då man skulle tvätta sig och byta kläder. Här i detta rum, uppe mot taket fanns en stor avstängningsventil med ratt till vattenbehållaren innanför väggen. Vattnet pumpades upp i behållaren från Lillån. Vattnet användes huvudsakligen till lokens tenderar och tankar för spolning av loken, ja även till våra tvättfat. Vid fönstret rakt fram i stallrummet stod en bänk på vars ena ände fanns en större kopparkruka med pip. Kopparkrukan innehöll dricksvatten, som hämtades från en vattenkastare från godsmagasinsföreståndare Paus tomt, vilken ägdes av järnvägen. Arbetstiden för en lokputsare var förlagd på skift från kl. 06.00 till 18.00. Matrasterna var förlagda så, att kom ett lok, som skulle ha passning in eller ut ur stallet fick måltiden avbrytas och fortsättas då tiden tillät det. Detta gällde frukost och kvällsmål. För lokreparatörer och spolare var tiden den samma, som på verkstaden. Det hände rätt ofta att reparatorerna fick gå ut på arbete på sin lediga tid, även söndagar och på nätterna. Det gällde då att avhjälpa fel på något lok.

I ånglokens ugnar finns murade valv av elffast tegel, för att inte tubplåten skall taga skada av den intensiva hettan och draget genom tuberna. De brända valven slogs ned för att på nytt muras upp. Dessa arbeten gjordes vid spolning av loken eller över en söndag när ugnen svalnat. För att mura upp ett nytt valv var en av reparatorerna utsedd, eller också kom någon från lokverkstaden och utförde arbetet med en putsare till hantlangare.

Vid Norra lokstallet blev jag kvar i tre månader under en förman, Sjögren, som även kallades "Styggen". Han var tvär i sitt sätt, bekväm och lättretlig. Vad man än talade om, så sade han alltid "ja a de ä, i å mä den skilnan". Så kom ordspråket: "ja a de ä, i å mä den skilnan sa Sjögren". En

lördagskväll kom en pojke ner till hans putsarlag nedskickad från lokverkstaden. Då han var ensam med honom några timmar frågade han honom: ”har du varit i lokstall förut gosse”? Pojken svarade, att han aldrig satt sin fot på ett lok förut. Sjögren: ”kors i herrans namn hur ska de här gå då gosse, har du aldrig varit med om en slagging? Kors såna sjutusan djävlar, ska dom skicka ner en hit, som aldrig varit med om en slagging, såna djävlar”? Gubben hjälpte honom att slagga, han spettade loss slaggen och öste ur, pustade, svettades och svor. När han höll på med det kom den andra putsaren till stallet, det var Herbert. ”Hej då Cederberg”. ”Känner du den där”, säger gubben. Herbert: ”ja det ska jag väl göra, han som är en sådan gammal putsare från Falun. Han har kommit ner hit för han ska börja åka eldare”. Men nu blev det fart utav. Han slängde ned slaggskyffeln och sade: ”Ja a de ä, i å mä de skillnaden si . Kors en sån sju tusan djävul åt mej sa han att han aldrig varit uppe på ett lok”. Nu gick han ned från loket, gick därifrån och torkade svetten men sade inte ett ord på hela natten. Här nere var det två putsarlag om två putsare och en förman. Det andra lagets förman hette Fällman.

Efter dessa tre månader blev jag sänd till Hofors, som vikarie putsare under 14 dagar. Sedan blev det åter Norra stallet i Gävle igen.

När lördagen kom då blev det att resa till Övre Storviks lokstall för att där vikariera över söndagsdygnet för lokputsare Landström. Detta inträffade fyra á fem gånger under sommaren och hösten. Förutom putsare så skulle man här vara tågklarerare för två genomgående tåg. Den lokstationen hade en lokputsare med uteslutande nattarbete. Förutom nattarbetet hade han att taga emot två ånglok per natt. Loken lämnade sina tåg i Storvik för att sedan gå upp till Övre Storvik för att där övernatta. Här var det en del putsning samt att se till fyren så, att ett visst ångtryck fanns i pannan när personalen kom för att taga ut loket från stallet. Putsaren skulle även väcka den överliggande personalen så, att de kom ut i rätt tid och efter av avgångssignal avgå till Storvik.

Jag hade vikarierande tjänstgöring även i Korsnäs, Mora-Noret, Björbo och Älvdalen. Vikarierade man i Korsnäs över en söndag, fick man även kola loken efter det de återkom från sina påskjutningsuppdrag åt något godståg uppför den långa backen vid Ryggen. Här var det att bära på kolkorgar i mängd. Fylla korgarna behövde man inte göra enär det här fanns kolvakt alla dagar utom sön- och helgdagar. Efter det att loket kommit in i stallet vidtog putsning och rengöring av ugnen för att på morgonsidan sticka fyr och invänta personalen, så de tog ut loket.

I Björbo var arbetstiden underlig. På dagen var det att gå ner till stallet för två skilda passningar av loken med en sammanlagd tid på en tre till fyra

timmar. Om tågen av någon anledning var försenade fick man gå där och vänta. Sedan skulle man klockan 20.00 ner för att taga emot ett lok och klara det. Tiden härvid, var mellan klockan 20 och 23. Därefter var det att gå ner till loket igen klockan 03 för att arbeta till klockan 07. I Björbo fick man även slå på kol i loken för att sedan fylla de tomma korgarna och ställa upp dem på kolbryggan. Denna lokstation var för liten för att ha sysselsättning åt en kolvakt, därför fick man även sköta den befattningen. Ja som det framgår av detta var det ej någon sammanhängande vila ordnad för den som hade sitt arbete här uppe, vare sig för den ordinarie, eller vikarien som skulle bo i överliggningsrummet, som var inrymt i stationshuset. I rummet fanns det tre bäddar för överliggande personal.

Min flicka höll sig kvar hos sin fru på Rådmanngatan 4. I husets nedre del hade en musikfanjunkare Gelhauer, en musikaffär. I huset tvärs över gården hade Antons Bierstube sina lokaler med köket mot gårdssidan. Serveringslokalen med ingång var vid N. Köpmangatan 5. När man satt vid fönstret och tittade ut från Bergius såg man över till ”Antons”. I det stora köket var det ett rörligt liv. Uppasserskor och kökspersonal sprang om varandra med kopparkittlar, stekpannor och brickor fyllda med de härligaste rätter och dricka.

Huset Rådmanngatan 5 har en gång tillhört ingen mindre än rektor Jonas Selggren, som nu enligt testamente tillfallit släkten, däribland bibliotekarie Wilhelm Lindebergs barn på mödernet. Selggren hade även varit ägare till Rådmanngatan 4, som enligt testamente tilldelats Gävle stad. Denne Jonas Selggren var en stor donator. Han donerade till vissa institutioner 105000 kronor och till Gävle stad 150000 kronor. Denna donation utgjorde, sedan skatt och stämpelavgift avdragits, 144709,01 kronor. Donationen benämnes: Jonas Selggrens donationsfond, Gävle stad. I donationerna ingår sanatoriet i Strömsbro. Här kan även nämnas att hans svåger var, ingen mindre än, grosshandlaren Per Murén, som även var en av grundarna till Gävle Dala Järnväg. Jonas Selggren var född 1806 och avled 1896. Han var son till grosshandlare Johan Selggren, som verkade i Gävle 1749 till 1837. Släkten härstammar från byn Säljemar i Hille socken, därav även namnet.

I samma fastighet men i ett mindre gårdshus bodde en gammal fin dam, som hade varit trotjänare hos rektor Jonas Selggren. Här uppe på vinden hade hon fått en fristad till döddagar av testatorn. Det var ett rum och ett mindre kök. Vinden var, man kan säga, möbleringsbar. Här hade hon det så snyggt och trivsamt. Hon hette Matilda Bengtsson och var syster till lokförare Alfred Svensson vid UGJ (Upsala- Gefle- järnväg). Denna Tilda, som hon kallades för, var för sin ålder rak och spänstig, snäll och

ungdomlig i sitt sinnelag. Här hade tjänsteflickorna inom fastigheten ett säkert stöd. Till henne gick de när deras husmödrar var orättvisa eller otäckta. Hos henne fick de gråta ut. Hon var så kvick med att sätta på kaffepannan och med denna kaffetår gjorde hon allt för att trösta dem. Här uppe hos fröken Bengtsson ordnade flickorna med sammankomster av olika slag. Här var musik- och sångkvällar, kräftsvisor med kulörta lyktor och pappersgurlanger så det skulle se festligt ut. På vårkvällarna ställde de till med lek- och danskvällar då vinden var illuminerad och dansen varade till långt in på nattimmarna. Flickorna de ordnade med Tilda och hon var alltid lika glad och villig att ta emot främmande ungdomar med dessa tillställningar. Ja det var en snäll gammal tant och hon var med till sista paret lämnade hennes hem.

Flickorna hade dåligt med fritid, i all synnerhet på kvällarna. Det kunde bli flera veckor mellan Vina och jag träffades. Träffas per telefon gick ju inte, man respekterade herrskapen, så man ville inte besvära med uppringningar. Var det något angeläget man ville var det att skriva brev eller smyga genom långfarstun ut på gården och upp genom kökstrappen. Där stannade man utanför dörren för att höra om det där inne i köket. Om det var tyst var det att knacka litet försiktigt. Där i dessa köksuppgångar var det för det mesta mörkt, ibland var en mindre fotogenlampa tänd och spred sitt gula sken framför dörren. Dörren öppnades litet på glänt men osäkert för att det var många bettlare och försäljare, som kom köksvägen. Utanför huvudingången var skyltar uppsatta, som dirigerade springpojkar, bettlare och försäljare till köksingången. Det var genant att möta någon av dessa kategorier i trappuppgången till de burgnare klassernas våningar. Ibland när jag kom och knackade försiktigt på dörren,

Kunde det låta så här: ”Jag kommer strax du kan stanna kvar här ute”. Vid ett annat tillfälle: ”I kväll kan jag inte komma ut till dig, vi har främmande”. Eller också lät det så här: ”Kom in du vi har främmande från Östersund, det är dottern och hennes man som är hemma över helgen, så i kväll kommer ingen ut till köket. Sätt dig du jag skall bara gå in och duka med te och smörgåsar, sedan är jag ledig, ja du förstår jag måste ju duka av förstås. Inte går vi ut, vi kan ju lika bra vara inne och ha det trevligt, nu när klockan ändå är så mycket”. Ja den gången var det dottern som var hemma och hälsade på sin mor. En annan gång var det sonen som kom på besök, han var löjtnant vid Dalregementet.

Någon gång kunde vi gå ut på dans men det var inte så ofta. Det dansades i ordenslokalen på Södermalmstorg eller på Rådmansgatan 7 under vintermånaderna. Under sommaren var det dans på Strömdalens utomhusdansbana eller på regementets dansbana i regementsparken eller

vid Røjningen (skarpskyttarnas skjutbana och föreningslokal). Vid Duvbacken var det också dans, men dit var vi aldrig, för där var det ofta bråk och slagsmål och det var vi inte intresserade av. Särskilt dansvitna var vi ju inte, vi föredrog promenader. En omtyckt promenad var vägen utefter åns södra sida. När man hade passerat Gustavsbro- bron och fram till Elektricitetsbron i Hagaström följde en vacker väg som gick genom små åkerlappar, förbi ett repslageri och in bland höga furor och obändig terräng. Här såg vi slätten, som stupade brant ner mot ån och där nere mot vattnet var en tropisk vegetation och på andra sidan om ån skymtade en gård fram mellan träden. Vilken underbar promenad det var att gå fram på denna smala slingrande skogsstigen. Under vintern hade vi också andra nöjen. Det var biograferna som lockade med besök. Det var naturligtvis stumfilm med musik. Musiken var till att börja med fiol och piano innan biograforkestrarna kom till. I samband med en biografföreställning kunde även en komiker eller trollkarl uppträda. Duken drogs då undan och bland komikerna kan här nämnas Glada Kalle och Skånska Lasse.

Våren hade nu gått till ända med Valborgsmäss och 1: a maj. Vi var redan inne i juni månad och de burgnare klassernas folk började ordna med sina sommarvistelser. Alla längtade efter havsluft, sommarsol och bad. Den gamla frun flyttade med sitt bohag ut till Bönan igen, till fiskare Söderhäll, där hon hyrde. Det var mycket ungdomar som åkte ut med båten på Midsommaraftonen för att vara med om dansen på Böna brygga eller på dansbanan intill Böna Hotell. Kom man dit ut så kom man inte därifrån förrän påföljande dag då båtens sista tur för hemresa gick redan kl. 10. Som vanligt fick jag vänta på Vina. Det hade kommit främmande över midsommarhelgen som skulle ha upppassning. Först skulle de vara med ute och se på hur ungdomarna gladdes av en så ljus och vacker natt. Då var det glädje och skratt vid dansbanorna. Ute till havs hördes musikens toner eka mot Gråberget där borta. Skrattet och musiken från småbåtar, som låg så stilla på det lugna vattnet där en och annan fisk var upp till vattenytan, som markerades med en ring och en lätt krusning. Det var en tjusning för öga och öra. Segelbåtarna låg vid en del av bryggan med revade segel under den lugna kvällen. På Midsommandagen blåste det upp, båtar med fulla segel kryssade sig ut genom Bönaviken för att styra kosan hemåt mot staden eller mot Furuvik. Det var fullt med vita punkter till havs då jag följde ångfartyget Bönan II vid 10-tiden hem till staden. Båten anlöpte en hel del bryggor utmed Norrlandet. Det var en hel del flickor och pojkar som letade sig hem på morgonen. Någon äldre syntes inte till på båten, de höll sig kvar på sina landställen där de firade helgen. Om arbetet tillät åkte jag med denna båt till Bönan varje

lördagskväll under sommaren, då vi kuttrade och pratade, som bara unga kan göra. Nätterna blev allt mörkare för varje gång jag var ut till skärgården. Tänk vad vi önskade att den här sommaren snart skulle vara slut så, att flytten in till staden blev av. Vad hade en stackars tjänsteflicka för roligt att bo på landet? De flyttade in till staden i god tid före innan jag skulle in på repövning till Kungsbäck. Vi träffades rätt många kvällar innan den dagen kom.

Dagen var nu inne då jag skulle inställa mig till mitt andra repetitionsmöte i början av september 1915. Mötet skulle vara till oktober månad. Jag tilldelades 6: e kompaniet som vanligt med kapten Swartz som kompanichef. Kriget fortsätter och blir allt hetsigare för varje dag. Det brinner runt om i Europa och ställningskriget eller mullvadskriget har börjat på allvar. Man använder giftgas som vinden för över till de fientliga linjerna. Denna gas kallades klorgas och det första anfallet med gas skedde den 23 april 1915. Längre fram på året kom man på att fylla granaterna med giftgas. På så sätt blev man mera oberoende av vindriktningen och väderleksförehållandena. Nu var det svenska försvaret inställt på att öva ställningskrig. Vi fick anfalla och besätta skyttegravar som rekryterna grävt och timrat på Valls ägor. Vi övade närstrid med bajonettanfall, fältskjutningar både på hemmaplan och i Hille socken. Bortblåst från schemat var hälsningsövningar, skyldra gevär och noggrann marsch. När halva månaden gått till ända fick 6: e och 7: e kompaniet vara med om att gräva skyttegravar och göra befästningar vid kusten i Harnäs. Här skulle det bli kulsprutenästen, logement och förbandsplatser åt Röda korset. Det blev uppbrott från kasernen och förflyttning till Ytterharnäs. Vid framkomsten slogs bivack med avdelad vakthållning av tälten. Vid uppställningen togs det ut mannar till de olika yrkesgrupper, som erfordrades för bygget. Det var i första hand grovarbetare, som fick gräva för hand, vidare cementarbetare, murare, timmermän och hjälpare till dessa. Dessa skulle blanda cement till betong, tegelbärare m.m. En ritare, som i det civila var anställd hos Skoglund & Olssons gjuteri blev ingenjör för det stora fästningsföretaget, han tillhörde 7: e kompaniet. Officerare och underbefäl var med som förståsiggpåare, granskare och påfösare. Vid uttagningen av mannarna hände något lustigt. Bland kamraterna fanns en, som i det civila arbetat som murarhantlangare vid namn Douhan. Kaptenen utropar: ”alla de som haft med murning att göra tar ett steg framåt”. Jag kunde ju inte stiga fram då jag aldrig hållit i en murslev. Då ropar Douhan: ”Kapten, Björk han kan mura. Han har varit med förut”. Kapten: ”Har 665 varit med och murat”?

Då måste jag ju svara: ”Nej det har jag inte, men nog kan jag hålla i en murslev”. Jag fick då gå över till murarna. Så gick det till att bli antagen till fästningsmurare. Min bror, som var kontorist i det civila blev uttagen till tegelbärare. Det resulterade med att han blev förstörd i händerna och skinnflådd på ryggen. Det var många med honom som fick slita ont i värmen. Jag stod mig gott och klarade av murningen utan lutning när vi kom upp på höjden med muren. När kontrollanten kom, fick jag beröm med orden: ”jag skall tala med kapten, vi ska ha en bas över sex murare därborta, de har fått muren att luta inåt”. Följande morgon hade jag avancerat till murarbas över de sex murarna, som det var tal om. Nu blev det att övervaka de sex murarna i deras arbete och lära dem hur de skulle sköta slevan och vattenpasset. Bland dessa sex var Douhan som, skrattande sade: ”du din djävul kom hit och fick det bra du, men det är bra tycker jag”. Vid ett tillfälle blev tidningen Stormklockan insmugglad i lägret. Då blev det liv och rörelse då det kom till officerarnas kännedom. Alla tidningar samlades upp för att brännas. Vid den senare uppställningen fick vi en skopa ovet för att vi tagit emot denna tidning.

Det som här uträttades, var ett stort arbete med skjutriktningen mot havet. Tegelmurarna takades med timmerstockar, som sedan tjärades.

Att det fanns tjära i lägret fick en av mannarna erfaras. Efter tystnaden var det en som skulle skoja med vakten. För varje gång han gick förbi tältet så stack han ut huvudet ur det fyrkantiga tältet och skällde som en hund. När vakten kom nästa gång var han ute med huvudet igen och skällde. Men den här gången hade vakten med sig en tjärborste doppad i tjära och smorde ner ”hundens” ansikte. Det blev tyst när han drog in huvudet och kröp ned i halmen, som vi hade på golvet. Men på morgonen efter syntes det vem det var som agerat hund. Han hade nog ett helsike med att få bort tjäran men ingen sade något om det. Veckan här ute gick fort, så när avlösningen kom tyckte, åtminstone vi murare, att det kunde ha fortsatt en vecka till. Vi hade en ansträngande vecka kvar, som väntade oss: Stridsövningar bataljonsvis med hela regementet, 2:a bataljonen mot Årsunda, över Gubbäck genom bitvis skog till Årsunda. Vidare fortsatte marschen över Ovansjö och Högbo socknar till Ockelbo. Första gången vi hade kontakt med fienden var i Ovansjö och i Hille socknar. Här utspann sig verkliga strider, så alvarliga så vi tyckte det var verklighet. En gång stormade vi över en kyrkogård och ålade oss fram över gravarna i becksvalt nattmörker. Det knallade och smällde överallt. Dagen efter, mot kvällen, blåstes det eld upphör, för att ordna kompanierna. Då hade vi varit i selen natt och dag med någon mindre vila på nattimmarna. Påföljande dag, hemmarsch med två raster om 10 minuter. Marschen gick

över Tolvfors, där en vattenpump med lång hävstång stod i närheten av järnvägen. När vi passerade den knotade alla och ville ha vatten. Men nej det gick inte trots den svåra törsten. Det språkades om, att man kunde bli så törstig så, att tungan sitter fast i gommen, men det gjorde den verkligen då. På den veckans strapatser var det mycket fotskador, nippran och förkylningar. Den tross som vi hade med oss var fullbelagd av pojkar med olika krämpor, men det var bara att följa med hem till Kungsback. Dagen därpå var det förstås persedelvård och genomgång av borttappade persedlar. Här hade vi kommit överens om att värdet av de borttappade persedlarna skulle delas mellan mannarna på kompaniet. På det sättet blev det ej så många ören som fanjunkaren skulle draga av på vår stora 10-dagarslön på 5 kronor. Kontroll och inlämning av alla persedlarna gick lugnt och bra. Men det var många som haltade och linkade efter alla sina fotskador. Så kom den stunden då vi skulle in på kompaniexpeditionen för att hämta pengar och bevärbok av den frytliga och gemytliga fanjunkare Alm. Vårt andra repetitionsmöte var över, uttryckning.

Sjunde kapitlet

Tjänstgöringstiden i Rättvik:

Så var man då åter i arbetet där nere på Dala efter militärtjänsten. Den här gången var det nog ingen som ville byta ut sitt jobb i det civila mot det militära. Jag arbetade någon vecka på verkstaden då jag fick order om lokputsningen igen. Denna gång till Hofors på fjorton dagar och sedan tillbaka till verkstaden igen.

Det hade nu börjat komma snö. Det blev en tidig vinter med många dagars yrväder. Snön vräkte ned och drivorna hopades på gatorna, plogarna hann inte med att hålla gatorna rena. Efter en sådan snönatt fastnade verkstadsingenjören i drivorna på Engelbrektsgatan och måste hjälpas loss. I grindhålet till verkstaden fastnade en plåtslagare och en kopparslagare i drivorna och måste hjälpas loss av verkstadspersonalen. Det var ett riktigt famntag, som kung Bore tog om gubbarna. Strax efter detta yrväder kom kylan bitande kall 28 grader, ja ända ned till 34 grader noterades. För Gävles vidkommande var det ett lågt gradtal. Så brakade yrvädet löst igen, snön vräkte ned och stora grenar blåste ner i stadens planteringar.

I detta yrväder blev jag på nytt nedsänd till Norra lokstallet. Nu yrde snömassorna ner i hela tre dagar och kylan höll i sig. Vi hade ett oerhört arbete med att hålla skivigropen ren från snö så vi kunde vända loken.

Efter några minuter var gropen fylld igen. Alla måste nu hjälpas åt, lokputsare, lokreparatörer, lokeldare ja all tillgänglig personal måste hjälpa till med snöskottningen. Genom kylan och blåsten blev det besvärligt med rören mellan tender och lok som då frös till. Injektorerna sattes ur funktion, så det gick ej att få vatten i pannan. En del av loken, som var i växeltjänst kom till stallet för att få hjälp. Då var det att tina upp isen med en skyffel brinnande kol eller att tända på en försvarligt stor trasselsudd indränkt med fotogen.

Den 14 december fick jag order om att resa till Rättvik. Det var en putsare, som utan vidare hade slutat och de hade ej fått någon i hans ställe. Enligt order skulle jag vara där uppe en månad. Julen stod för dörren och nu skulle jag bli borta över både jul- och nyårshelgen. Det var bara att åka, det var nätt och jämt tid för att säga adjö till mina föräldrar och flickvän, som blev mindre glad när jag talade om för henne om min resa till Rättvik. Inte visste jag hur det blev med fritiden under Jul och Nyår. Dåligt med pengar hade jag ju också, men det var det minsta järnvägsbefälet tänkte på. Nu när man kom fram till Rättvik måste man ju ordna för sig med mat och husrum. Rum fick jag i ett överliggningsrum, som var beläget i järnvägsgården, andra ingången en trappa upp på vinden.

Far och mor tyckte också det var tråkigt att jag skulle iväg så långt bort från hemmet. Tidigare då jag varit borta och tjänstgjort hade de kunnat skicka matsäck åt mig, men nu gick det ju inte. Ombyte av personal i Falun gjorde det litet besvärligt med skickningar. Jag bestämde mig för att få tag i något matställe. Ja så blir du borta över Julen, sade mor, det är väl första gången som vi inte har dig hemma över den helgen.

När jag kom fram till Rättvik var en man emot mig för att tala om var jag skulle ligga. Han följde med mig till det överliggningsrum, som jag tidigare omtalat. I detta rum hade även en lokbesättning sitt nattkvarter. De kom till överliggningsrummet kl. 21 och lämnade det dagen därpå kl. 08.30. Det var ju rätt obehagligt för min del som då gjorde intrång på deras rum. När jag kom hem på morgonen var där kallt och utkylt och inget vatten i tvättvattenkannen, för det vatten som funnits där det hade den överliggande lokbesättningen gjort slut på. Då var det att hämta vatten ur pumpen, som fanns ute på gården. Hur såg då rummet ut? Jo, i rummet fanns en rund plåtkommod med ett bastant tvättfat av förtennat koppar och en vattenkanna. Vidare fanns där en stor potta, av förtennat koppar som stank lång väg då man öppnade dörren.

Vidare fanns där några järnsängar och ett bord. När man sedan skulle tvätta sig hördes ett knarrande ljud från sängarna och orden: ”gå och lägg dig din djävul, så det blir tyst någon gång”. Det var inte så litet ovant när man var van vid hemifrån med de kärleksfulla orden: ”Ja god natt med dig å sov så gott”.

Dagen efter min ankomst började jag jobbet kl. 06.00. För att slippa störa de båda, som jag delade rum med klädde jag mig i mörkret men att snöra de höga skoskaften gick inte i mörkret så jag tände lyset. Strax blev man nu överöst med en massa ovett. Mina söndagskläder fick jag ha hängande ute på vinden. Överliggningsrummet var inte av det varmaste slaget, så det var bäst att vara rädd om dörren mot vinterkylan. Kakelugnen var het så man knappt kunde taga i den, men man kände hur det drog från både dörr och fönster. Här kunde man inte sitta och ha som ett hem, det var bara att gå ut till något kafé där det var rent och snyggt. Alltid kom det någon som man kunde språka med, innan man gick hem till sitt och dra filtarna över sig. Denna vinter var det kallt i Dalarna, termometern visade 35 till 40 grader kallt.

När jag kom ner till lokstallet hade jag en kompis därnere som började samma tid. Nu fick jag klarhet i hur vi hade det med tjänstgöringstiderna. Här var arbetstiderna lika som i andra lokstall. Här var fyra putsare, två på dagskiftet men med nattsiftet blev det annat. Då började det ena skiftet kl. 18.00 och pågick till kl. 02.00. Det andra skiftet började kl. 22.00 och pågick till kl. 06.00. Vid skiftet från lördag till måndag var det mera tillkrånglat för två av oss skulle ha frisöndag, vilket inträffade var fjortonde dag. Alltid efter nattsiftet kom frisöndagen. När man gick på ett sådant skift från dag till natt var man ensam två hela nätter, ävenså den som hade söndagen var ensam. Över söndagsdygnet gick det mindre med tåg, men i gengäld skulle man då fylla kol på påskjutningsloket, som sköt på tågen uppför backen till Västgårde. Då väglaget var halt och lasten tung, erfordrades påskjutning till sjön Brossen, där banan lutade utför. Vid dessa tillfällen gick det naturligtvis åt mera kol. Då de sedan kom tillbaka från en sådan resa tog de emot 50 till 60 korgar kol. Sedan skulle en del av de andra loken ha kol från kolbryggan. Det var lok som var försedda med tender, vilka fick sitt kol från tippvagnar på kolbryggan. Hur många söndagar var det inte när man slet i denna kolgård och fick avstå matrasterna. Då det snöade var det svårast då dessa tunglastade vagnar hoppade av spåret. Då gällde det att få vagnen på spår igen genom att köra kraftiga störar under vagnen och med dess hjälp lyfta vagnen på spår igen. Det var så tungt så det smakade blod i munnen. Inte nog med det så var

det också snön, som skulle skottas undan i växlar så fordonen kom fram. Efter en sådan dag sov man ovaggad när man kom hem. Kvällsmaten fick vara efter en sådan dag. Jag hade fått tag i ett bra matställe i Hotell Allers. Det var det bästa tänkbara då man där kunde få äta sig riktigt mätt för 50:- kronor i månaden med tre mål om dagen. Jag hade nu fått påökt med hela 2 öre i timmen från den 1 juli. Det utgjorde hela 27 öre i timmen. Här i Rättvik hade jag även traktamentsersättning med 75 öre per dag. Det blev en månadsförtjänst av kronor 123:68. Det var mycket om man jämför med tidigare förtjänster kronor 66 och några ören. Ett par månader tidigare hade jag kvitterat ut 88 kronor.

Det började nu närma sig den första Julen i Rättvik. Efter en överenskommelse med kamraterna kunde jag nu komma hem till Julen. Juldagen hade jag fridag och genom byte med en kamrat kunde jag resa hem redan på Julaftons middag. Genom detta byte reste jag tillbaka Annandag Jul på morgonen för att tjänstgöra för honom på natten. Det blev en överraskning för dem där hemma, att jag skulle fira Jul hos dem. Hemma hos mina föräldrar kunde jag fira en verklig Jul med klappar, gröt och lutfisk. Ja detta byte kom så häftigt så jag hann aldrig underrätta mina föräldrar därom. Far hade ledigt på Juldagen och som vanligt följdes vi åt allesammans till Julottan i Heliga Trefaldighets Kyrka. Efter ottans slut smög jag mig köksvägen till Vina, som hade bytt plats och bodde nu en trappa upp på Nygatan 21. Hon hade flyttat den 24 oktober och hade nu plats hos änkefru Nordgren med två hemmaboende söner. Där hade två flickor anställning som köksa respektive husa. På Julaftonen var hon upptagen med hushållsarbete, så vi träffades inte den kvällen. Emellertid träffades vi på Juldagen hos henne i pigkammaren och överlämnade julklappar och umgicks mellan matstöken.

Det var allt vi träffades den julen. Nu skulle det dröja en månad till nästa gång vi skulle mötas. Jag reste hem en gång i månaden. Var fjortonde dag var ledig söndag, men varannan lördag slutade jag kl. 18 och då var det för sent att komma iväg. Det sista tåget från Rättvik hade sin avgångstid strax före kl. 16 . Ett kruz var även att få fribiljetterna att räcka till.

Klockan nalkades mot 14, så nu var det dags att ge sig av igen för tåget väntar inte. Så var nu julen 1915 till ända . Annandag Jul var det att arbeta på kvällen i lokstallet. Vi fick då in loken från både Södra Dalarna och GDJ. Det var rätt många som låg över här i Rättvik och då skulle loken ha sin skötsel, uppeldade och klara när besättningarna kom på morgonen därpå. Ja här stod det inte på förrän man blev bekant med både

järnvägsfolk och masar. Julen är överstånden och på nyårsvaka var jag på ordenshuset och lyssnade till musiken, som återgav Titanics undergång med olika musikinstrument. Början med dödshymnen och genomgång av den ohyggliga sjöolyckan, för att sedan sluta med psalmen "Närmare Gud till Dig". Lokalen var till trängseln fylld med andäktiga åhörare från byarna runt omkring, klädda i sina brokiga hembygdsdräkter, som gjorde ett vackert intryck av lokalen.

Vi är nu framme i februari månad, en solig och vacker månad med sol varje dag. Flera dagar under månaden var det riktigt varmt, ja så varmt att två av mina kamrater, Calle Fahlén och lokeldare Sven Nyström, gjorde sällskap till utsiktstornet, Vidablick, där vi satt och lapade sol.

När jag varit i Rättvik en månad skulle jag få en avbytare men de hade ingen att skicka hit upp. Av ortsbefolkningen fanns ingen som hade lust att börja i lokstallet för den dåliga timpenningen. Fabriker och verkstäder annonserade efter folk och skogen betalade sitt folk bra. Ingenjören var hit och talade med mig om jag ville hålla mig kvar här till dess, att jag skulle göra mitt tredje repetitionsmöte. Därefter skulle han ordna med en annan tjänstgöring. Jag lovade honom att tills vidare stanna kvar. Lika solig och vacker, som februari hade varit, lika ruskig blev mars månad. Regn och kallt var det hela månaden. Isen på Siljan började på att röra sig och stora sprickor och råkar började slå upp och redan i april sköljde Siljan. I maj var vårfloden igång, vattnet började stiga oroväckande. Det stod inte på förrän vattnet stod högt över gatorna i samhället. Badhuset i Siljan spolades bort och vattnet stod en meter över ångbåtsbryggan. Enån hade mistat sitt normala utlopp i sjön, så samhället fick taga emot vattenmassorna. Ån var sig inte lik, den liknade mest en bred älv, som forsade fram och höll på att dränka samhället. Husen vid gatan som löper jämsides med järnvägen var till hälften dränkta, från apoteket till långt på den andra sidan Enån. Bron över Enån syntes bara till räcket. En spång med bockar var utlagd på ena sidan av gatan. Ville man över till den andra sidan fick det bli med roddbåt. Båtar stod till allmänhetens förfogande. På en del av de små husen stod vattnet stod vattnet upp till halva fönstren. Dessa hus var annars små affärer, där man kunde köpa souvenirer trä såsom kåsor, näverdosor och dalahästar. Där fanns även band och andra tillbehör som kullorna använde till sina hembygdsdräkter. Nu stod affärerna tomma och varje dag då man gick förbi var man beredd på att se fönstren intryckta av vattenmassorna, men de klarade sig. Vårt matställe, Hotell Allers som låg i närheten av Enån, var helt omflutet av vatten. Dit fick vi ro från landgången ända in i förstugan. Södra-Dalarnas

Järnvägsbro fick inte trafikeras, vattnet stod högt över bron. I gatan intill huvudgatan stod vattnet över buken på hästarna, som skulle fram med sina trillor med förnödenheter till samhället. Här var jag med om en lustig episod. Två masar klädda i sina hembygdsdräkter med hatt och långrock på väg från en dans kom i ordväxling. Det slutade med att de slängde ned varandra från landgången. Simmande tog de sig iland till järnvägsbanken med hattarna flytande efter sig.

Vattnet hade nu börjat sjunka undan häruppe då jag under en frisöndag reste hem till Gävle. I Falun var det en stor förödelse, vattnet stod högt uppe på gatorna och i parken, som låg i närheten av Faluån. Över bangården i Korsnäs stod vattnet strax under vagnsbottnarna på järnvägsvagnarna. Tågen framfördes med mycket nedsatt hastighet. Vattnet gick in i lagren på lok och vagnar, vilket orsakade stora tågförseningar. Innan vi kom fram till Kungsgården låg hela slättlandet under vatten, som hade trängt sig fram över järnvägsbanken. Allt var som en enda stor sjö där höladornas tak stack upp. Hur var det då där hemma?

På söndagen gjorde min flicka och jag en promenad upp genom Stadsträdgården där vår första anblick var badhuset som slitit sig loss från kafébyggnaden av de framvältrande vattenmassorna. Högre upp i Stadsträdgården, vid Stadsträdgårdens kafé stod holmen under vatten, de små broarna hade slitit sig och de större broarna var lastade med stenar för att de skulle hålla sig kvar vid sina strandfästen. Ja det var ett under att inte hela den vackra Stadsträdgården hade blivit helt förstörd. Vi var även fram till det idylliska Tolvfors där endast brofästena fanns kvar av den gamla landsvägsbron. Det sades att en äldre smed, som stod på bron, följde med i forsen. Han förblev borta bland stockar och stenar, som vältrade fram om var andra. När jag nu var hemma så passade vi att förlova oss i glädje och gamman, som det så vackert heter. Vi var sedan in på vårt stamkondis, Sjöbergs, och drack förlovningskaffe. Så var då den Gävlevisiten gjord för den här gången.

Jag var hem ännu en gång innan midsommar, för den helgen skulle jag inte komma hem då hon då var upptagen av sitt herrskap och hade svårt att komma ifrån för all upppassning med det myckna främmandet där ute på landet. Den frun, som hon nu tjänade hos hade sitt landställe i Rörberg.

Midsommaren 1916 var nu över med 14 dagar, då jag reste hem till Gävle igen. Jag tog tåget till Rörberg för att få träffa Vina, som mötte mig vid stationen. Hon såg så tillknäppt ut vid vårt möte, så jag såg på en gång att det inte stod rätt till. När vi gått ett stycke uppför en backe låg en röd

stuga, där bor vi men vi går inte in, sade hon. Hon fortsatte: ”det är ju så vackert i kväll, å vi kan ju promenera litet så här på landbygden”. Men det stod inte på förrän det blev ett regelrätt förhör om jag hade andra flickor i Rättvik. Jag svarade: ”du går väl inte här i ensamheten och blir svartsjuk, eller hur”? Men då rann humöret på henne. Hälsingebloodet svallade över, som jag aldrig tidigare skådat. ”Va i hela världen är det med dig, är du inte riktig?": undrade jag. Men då blev det än värre. Hon tog av sig ringen och kastade den på mig med orden: ”här har du: Jag tog upp ringen men sade ingenting utan gick sakta utför backen. Men då kom ångern. Hon sprang efter mig slog armarna om min hals och bad om förlåtelse. Jag förlät henne då hon aldrig tidigare visat sitt heta humör. Jag funderade om hon kunde tänka sig att få bukt med mig nu när vi var förlovade. Då tog hon fel. Jag sade åt henne att om hon tänker fortsätta ta på det här viset så passade vi inte för varandra. När jag hälsar på hos dig, vill jag inte vara med om sådana här uppträdanden. Vi skildes åt på nattimmarna och så var det att gå den långa vägen hem till far och mor på Köpmangatan. Vi träffades ett par gånger till under sommaren där ute i Rörberg och allt var gott och väl där vi promenerade längs skogsstigarna och pratade om framtiden, som två älskande brukar göra och allt var gott och väl mellan oss igen.

Tiden nalkades för inryckningsdagen till 3: e repövningen. Det skulle nu bli mitt sista möte. Det gick ut på det samma, som tidigare möten. Det handlade om det vi tidigare lärt oss, som fosterlandsförsvarare. Det var att gräva skyttegravar, där ute i skärgården på en del av öarna, exercis med framryckningar med bajonett på och vapenövningar av alla slag. Det hela avslutades med förbimarsch för översten i hörnet av Kungsgatan och Nygatorna. Kungl. Hälsinge Regementes Musikkår mötte regementet vid pliggfabriken vid norra infarten till staden. Med trummor och spel marscherade vi genom staden. Från Nygatan gick marschen på Västra vägen, genom Stadsträdgården över elektricitetsbron till I 14: s kaserner där upplösning skedde. Sedan följde som vanligt vapen- och persedelvård och det sista mötet på trettio dagar var avslutat.

Under denna repetitionsmånad hade Vina och jag träffats rätt ofta, onsdags- lördags- och söndagskvällar. Nu hade den gamla frun med sina söner flyttat in till sin stadslägenhet från landstället i Rörberg. Sämjan hade inte varit så god mellan oss under denna månad. En onsdagskväll när jag kom upp till henne hade hennes humör kommit i olag igen. Hennes kamrat visade sig alltid glad och trevlig när jag kom upp till dem. Ester gjorde i ordning kaffebricka och serverade oss kaffe i pigkammaren där

Vina satt och tjurade. Vi brydde oss inte om henne utan vi båda pratade och skojade med varandra. Vina brusade då plötsligt upp drar av sig ringen och utbrister: ”se här har du ringen när som du bara intresserar dig för Ester”. Men när jag skulle ta emot den, drog hon handen tillbaka med ringen. Men då blev jag arg på henne och sade: ”tänker du ha ringen som en leksak mellan dig och mig är det nog bäst att vi inte har några ringar, för du tycks inte veta var ringen har för betydelse. Tar du av dig ringen en gång till eller visar ditt humör då passar vi inte för varandra och det får vara slut mellan oss. Det vi talat om, i all förtrolighet, stryker vi ett streck över”. Hon lovade att det aldrig mer skulle upprepas.” Du skall förstå, en gång till och det är slut mellan oss, för det här skall inte bli någon vana, tror du det, då känner du mig inte”. Veckan därpå träffades vi på lördagskvällen för att gå på bio. Jag föreslog att vi skulle gå på Centralbio, där de hade ett bra program. Det ville hon inte utan på Metropol istället, för där visades en film som en av hennes flickbekanta sett och den var så bra.” Ja då går vi dit”, sa jag, ”men vi går inte på någon annan bio i kväll om inte den här är bra”. Det var vi med på båda två, men när bion var slut och vi kom ut på gatan var hon inte nöjd med filmen men tänkte då springa till Centralbio. ”Nej”, sade jag, ”det räcker med en bio per kväll”. Hon fräste som en katt och bad mig hålla käften. Det uttrycket hade jag inte tidigare hört från henne. Därefter sprang hon iväg åt Ruddamsgatan och jag lät henne springa. Jag går mot det motsatta hållet Nygatan-Centralgatan. Då jag kommit till Betlehems kyrkan på Södra Centralgatan kom hon efter, springande och ropade: ”Thore, Thore, stanna.” Det bekom mig inte det ringaste utan jag fortsatte att gå hemåt. Hon hann ikapp mig, fick tag i min arm, grät och bad om förlåtelse, men jag svarade kallt: ”Nu är det slut mellan oss, du har varit min flicka men inte efter det här, det har jag också talat om för dig. Så här kan det ju inte gå, kan du såga mig hur det skulle gå om vi blev gifta, olyckligt. Varför visade du inte ditt humör innan vi förlovade oss. Du var ju en sådan rar och fin flicka så man måste ju tycka om dig. Men inte nu efter ditt beteende. Nu får du se hur fin och proper som helst, men någon kärlek till dig kan jag aldrig få mera”. Hon bara grät och bad om förlåtelse och skulle lägga om och bli som hon varit tidigare. Hon grät och bad, höll mig i armen och frågade om det inte kunde bli bra igen.” Aldrig”: sade jag. Jag skulle just säga adjö, då hon snyftande frågar om jag inte kunde följa henne till vägs. Jo det kunde jag ju göra men vid porten skildes vi. Det blev överenskommet att träffas under morgondagen, som var en söndag. Klockan var inte mer än halv elva på förmiddagen då hon kom hem till far och mor och grät. Hon bad om hjälp med att övertala mig att det skulle bli bra mellan oss igen. Mor

frågade om orsaken till att det blivit så här. Men varför kan det inte bli bra mellan er då? Aldrig, sade jag, vi kommer aldrig att dra jämnt, vi passar helt enkelt inte för varandra. ”Vi går ut och går det blir så pinsamt att vara inne, för det blir ju inte bättre i alla fall”, föreslog jag. Nu hade jag föresatt mig att det skulle vara slut mellan oss. Vi gick ut på vår sista promenad, som vi hade tillsammans. Vi gick över Villastaden, över Elektricitetsbron och hem till hennes port, Nygatan 21 där vi skiljdes åt och lovade varandra att skiljas som vänner. Jag hade nu slutat på Kungsbäck och börjat på verkstaden igen. Klockan 06.10 var hon ute och passade mig när jag passerade Stortorget för att gå till mitt arbete. Detta inträffade flera gånger, men jag var ståndaktig och obeveklig i tanken på framtiden. Ett helvete kan man nog få genom livet utan att självmant dra det på sig. Hon insåg till slut det omöjliga att övertala mig. När jag varit, inte fullt 14 dagar, på verkstaden kom ingenjören och frågade mej om inte ville åka upp till Rättvik på en månad igen. Denna order kom ju som en befrielse från alla dessa möten på torget. Vi kom ifrån varandra och träffades aldrig mera. Ryktet sade att hon flyttade till Stockholm men återvände efter ett tag till Gävle igen.

Sjunde kapitlet

Rättvik

Vi går nu tillbaka till Midsommaren 1916 då jag inte åkte hem för att min flicka var upptagen med sitt arbete. Eftersom jag inte hade åkt hem och hade frisöndag på Midsommardagen och slutade mitt arbete kl. 14 midsommarafton så reste, jag och en putsarkompis med ångbåten Rättvik, till Leksand. Bara båtresan, i och för sig, var ju både intressant och rolig. Den vackra Siljan låg så spegelblank och klar. Det var stöj och skratt ombord på båten, maskinen dunkade där nedifrån, medan båten sköt fram genom vattnet. Så lade båten till vid den brygga, som vi på nattimmarna skulle dansa på. Landgången lades ut och de resande började röra på sig för att vandra upp till festplatsen. Oj vad mycket folk här var för att vara med om resningen av majstången. Här följde nu ringlekar och dans runt majstången. Allteftersom tiden led drog sig de dansande paren ned till ångbåtsbryggan där den verkliga dansen började. Bland alla kullor i sina bygdedrakter dansade jag med en flicka från Göteborg. I en hambo fastnade hon med klacken mellan bryggans plankor. Klacken vreds av jämns med bindsulan och hamnade i vattnet. Efter detta blev nu flickstackarn låghalt. Jag följde henne upp till samhället för att finna en skohandlare, där hon kunde köpa ett par nya skor. Det kunde ju tänka sig

att han lämnat festligheterna och nu var hemma vid sin affär. I regel bodde handlaren ovanpå sin butik men det var mörkt överallt och folktomt på gatorna. De hade gått ”man ur huse” för att få vara med om dalfolkets stora högtid då varje rättrogen kulla och dalkarl var ute och svängde runt i sina vackra hembygdsdräkter. Jag ledsagade henne hem till det hotell, där hon hade hyrt rum långt i förväg. Jag beklagade att det skulle gå så tokigt med klacken. ”Ja så tokigt, om jag tagit ett par extra skor med mig, så hade vi kunnat vara ute hela denna härliga ljusa natt”: sade hon. Hon ville träffa mig igen innan hon reste hem. Jag talade då om att jag var från Rättvik, vilket hon tyckte var roligt. ”Men det går nog inte, jag är förlovad”: sade jag. Men hon tyckte det inte gjorde något, för man kan väl ha roligt i alla fall. Jag tog emellertid adjö och tackade för sällskapet. Min kamrat från Rättvik och jag hamnade på morgontimmarna vid utsiktstornet Bredablick tillsammans med många ungdomar. Härifrån hade vi en underbar utsikt över Siljan och dess stränder med små samhällen och gamla bondgårdar och i bakgrunden stod skogen, som skiftade färg i den tidiga morgontimmen. Vi gick i god tid ner till ångbåtsbryggan där vi satte oss på en pollare och inväntade ångbåten. Nu såg vi den långt där ute komma åt vårt håll. Det var den första förbindelsen med Rättvik. Nu blåste den i ångvisslan för första gången för att kalla på resande och efter den tredje signalen började propellern arbeta och färden styrdes ut på det stilla vattnet. I Rättvik var det folktomt när vi kom iland vid middagstiden. Alla hade varit i Leksand och festligheterna där, här var ingenting ordnat för midsommarfirande. Men i grannbyarna restes den vackra majstången prydd med hjärtan och dalpilar. Där hade kullorna och barnen ordnat med girlander av ängsblommor och späda björkris. Där var det fröjd och gamman då stången restes och de gamla masarna lät fiolerna ljuda och det dansades kring majstången.

Min bostad på GDJ: s överliggningsrum hade för länge sedan upphört. En månad hade jag rätt att bo där och uppbära dagtraktamente. Sedan fick jag se mig om i samhället efter ett rum. Min arbetskompis, Carl Fahlén, och jag hyrde då ett rum hos lokförare Lindström. Där blev jag kvar som hyresgäst i över ett år. Tillsammans betalade vi en hyra på 30: - per månad. I hyran ingick då även bäddning och städning. Familjens dotter, Siri ombesörjde detta. Carl Fahlén gifte sig senare med Siri. Vid årsskiftet 1916 hade min timpenning stigit till 35 öre i timmen, som jag fick behålla till årets slut. Nu började kristiden göra sig allt mer kännbar. Gulaschbaronerna börjad växa sig stora och förmögna och där med blev allt dyrare. Skor och kläder hade stigit mycket i pris. Tvättmedel och tvål

fanns inte att få tag i, fotogen och andra oljor fanns heller inte att köpa. Maten på Hotell Allers hade stigit med 10 kronor i månaden. Under detta år 1916 fick vi som hjälp mot dyrtiden ett dyrtidstillägg på 42 kronor.

På hösten var här i Rättvik, marknad. Någon stor marknad var det inte, utan det var mest hästar, som omsättningen var stor på. Från tältstånd såldes slöjdalster av olika slag samt skinn och karameller, Nu kom bönderna från byarna runt omkring och från grannsocknarna med sina trillor. De kom med två eller tre hästar efter trillan eller vid sidan om den. De häststackarna såldes ofta till tyskarna för att pinas i kriget. De betalade bra för stora kraftiga och felfria hästar, några andra köpte de inte upp. Här fanns bulvaner i form av hästhandlare. En stor förmögen hästhandlare från Borlänge var väl den som köpte de flesta hästarna. På kaféerna köpslog masarna med sina kunder och raglade omkring. Efter allt pokulerande och i förening med starka drycker slog de sig sedan för bröstet där den stinna penningpungen hade sin plats. Då svängde de sig i sina långa masrockar och var glada och frikostiga men gick där och slank. En del av dem hade dåligt ölsinne och bråkade gärna. Här fanns även andra, som köpte, sålde och bytte hästar bland dem tattare ena riktiga skojare. Bland den brokiga skaran fanns även zigenare med deras följn. Kaféerna och hotellen var överfyllda av den köpsläende publiken. Zigenarna hade tältat i Prästskogen. De hade två hästar, den som var förspänd trillan var en mager stackare med uttrampade tunna hovar och inga skor på de nötta hovarna. Den som stod i tältstallet hade kvarkan, han hostade så det hördes lång väg. Runt tältet sprang kärringar och halvnakna ungar och ville spå i handen. De ropade: Lägg en stor vit slant i min hand och du får veta din framtid, lägg en större vit slant och du skall få veta ännu mera, om du blir rik och får mycket pengar. Säg vill du inte det"? Så lät det överallt bland tälten. De bodde kvar länge där i Prästskogen. Det blev vinter och kallt och en av kvinnorna födde där ett barn. Efter några dagar tog de det lilla kryptet med sig på en åktur till Siljan. Där hackade de upp en vak i isen och doppade ner barnet. Vi sade åt dem: Hur kan ni vara så grymma, barnet kan ju frysa ihjäl? De ska härdas menade de, får de bara varma kläder efteråt blir de härdade.

Här i Dalarna var det många bönder, som kolade i egen skog. Milorna stod tätt och det osade kära lång väg. När kolmilorna hade rivits skulle kolen forslas via kolstigar fram till järnvägsstationen för vidare transport till järnverken. Hela karavaner av hästskjutsar kom utefter de slingrande kolstigarna och över Siljans snötäckta is för att bli av med sina laster av träkol. Träkolens lades upp i en stor hög bakom lokstallet för att sedan

sållas och ”fatas” i kolstigar. När det var gjort var det att spanna för märren och köra upp för kolbryggan, för att sedan tippas i järnvägsvagnar med höga sidolämmar. De kallade dessa vagnar för kolryssar. Där bakom stallet nedanför träkolshögarna var det flickor och medelålders kvinnor som höll på med att sålla och ”fata” kolen i stigarna. Svarta av sot och koldamm stod de där klädda i gamla kappor och kjolar, som nådde till anklarna. Karlarna hjälpte till med att köra upp träkolen på den branta kolbryggan med hjälp av hästar, som var genomblöta av svett med rimfrost i pälsen. Många av de småväxta hästarna rådde inte med att dra upp sin fora och då var det att svära. Fick vi pojkar i stallet en stund ledig så var vi där bakom stallväggen och skojade med masarna och kullorna. De talades vid på sitt eget språk, som vi inte förstod. I början när vi slog oss i samspråk med dem var det svårt att förstå vad de sade men det stod inte på förrän vi var insatt i deras tungomål. Så här kunde det låta när de körde upp kolen: ”ocka djävuln lell vill du då int dra då lell, dra säger je, du ska int va tokug nu int, hoppla säger je dej, eller ska du djävlas med mej då lell”. Allt detta, under ett knyckande och ryckande i tömmarna. Men de slog aldrig sina hästar med piska eller käpp vad jag kunde se. Ja här lärde vi oss daladialekten och jag, som hade lätt för att ta efter så stod det inte på förrän jag var en fullständig Rättviksmas. En äldre lokförare, som gått i växlingstjänst i Krylbo och Stumsnäs hade börjat åka med tågen till Rättvik, frågade var jag var ifrån. Det var en snäll och glad karl men litet frågvis, jag kände inte honom från tidigare. Då tänkte jag, här är nog inte farligt att skoja litet. På hans fråga svarade jag, som jag lärt bakom stallväggen, på en oförståelig daladialekt: Kens do int ato då ell, bel je int va från bin då ell”. Han säger storögt: ”Va säger du gosse, det där begriper jag inte ett ord av? Kom ska je vis dej då ell”.

Vi går genom de stora stallportarna och ut mot vändskivan där jag pekade med armen mot Utby, där Vida Blick ligger.

”Danner uppe då ell. Bell do int förstå nu då ell: sade jag.

”Kors gosse, jag begriper inte ett ord vad du säger, det var då för märkvärdigt”: sade den förskräckte nykomlingen.

Eftersom kriget fortfarande rasade med oförminskad häftighet minskade tillgången på livsmedel mer och mer. Dyrtiden sätter in på allvar, mjölk, smör och alla andra lantbruksprodukter fanns snart inte att få utan ransoneringskort. Det var då inte underligt att han frågade mig: ”du som bor där uppe, kanske kan du skaffa mig lite mjölk och smör om jag tar en kruka med mig nästa gång jag kommer hit”? ”Nog bell je kun skaffa dej smör å mjölk lell, ta du med di något att ta i då ell ”: sa jag. Sex dagar

därefter kom han med tåget igen. Jag hade nattvecka så jag var inte anträffbar. På eftermiddagen träffade jag pojckarna på Hotell Allers. De talade om för mig att det idag kom en förare från ”Södra Dalarnas” med en stor korg och en mjölkkruka. Han påstod bestämt att det var en mas från Utby, som jobbade i lokstallet. Vi sade bestämt ifrån: ”Här jobbar ingen som är från Utby”. Vi förstod med detsamma att det var du, som lurat honom så vi frågade hur han såg ut. Han började tala om hur du såg ut och efter signalementet och tiden i lokstallet så stämde det på dig. Då skall du se vi fick roligt och ett gott skratt.” Ja den där masen han lovade mig både smör och mjölk, så nu har jag med mig kärll att ta det i”: sade nykomlingen. Ju roligare fick vi förståss, så vi sade på en gång: ”Nu har den där djäkla Björk varit framme med sina skojs igen, ja det är omöjligt att skilja honom från en infödd rättvikare”. Jag tyckte det var litet förargligt att han tagit med sig både korg och kruka. Jag var ned till tåget när han skulle åka hem och talade med honom. Men han bara skrattade åt allt sammans, så han tog då inte illa upp. Men när jag stod där och pratade med honom sade jag: ”Lämna kvar mjölkkrukan så ska jag plocka lingon i den istället”. Det gjorde jag också. Ja man var ung och uppsluppen och litet skojs kunde man ju kosta på sig. Vid ett annat tillfälle när vi kom in på Hjärtners Kafé och Bageri blev vi kvar till des de stängde på kvällen. Då började vi att skoja med de tre jäntorna i bageriet, som låg åt gårdssidan bakom kaféet. Jag fick tag i bagerskan och lade upp henne på det stora bakhordet och började rulla henne runt under det att jag sjöng om degen, som skulle knådas. Hon och alla övriga skrek och skrattade. Ja det var ett jubel utan ände. Efter detta äventyr blev vi väl sedda gäster på kaféet, som därefter blev vårt stamkafé. Hit gick vi ofta och samlades för att prata om ditt och datt. Med flickorna på Hjärtnes Kafé fick vi tumme med. De var ner till lokstallet flera kvällar och hade med sig en försvarlig kaffekorg. Vid dessa tillfällen också med en ”tunnare” från Siljanssågen, som hette Kruslock och spelade dragspel. När de kom till stallet blev det kaffefest och efter kaffet tråddes dansen. Kruslock kröp upp och satte sig i en av ångdressinerna, som var uppställda där i stallet. Så blev det fart på bälgspellet så det ekade i lokstallet. Det blev sprittande dansmelodier och dans på cementgolvet långt in på morgonsidan. Flickorna var med i svängarna trots att vi var klädda i lortiga överdragskläder och grova skor. Tjo vad det viftade i kjolarna när vi svängde om i en riktig rättvikshambo. Men det var bäst att ha dörrarna stängda annars hördes det vida omkring för här var det bästa tänkbara akustik.

En höstkväll, det var i augusti, var det norska skolgutter på besök, även så en flickklass från Stockholm. Min kompis hade krossat en tumme mellan

tippvagnarna i kolgården så han var sjukskriven och hade rest hem till Storvik. Som vikarie var Tore Lindholm från Hofors. På kvällen var vi ute på en promenad och hamnade i lokstallet. Där klämde vi i och sjöng av hjärtans lust för här var det lätt att sjunga. Vi sjöng även i stämmor och gick igenom en hel del kända melodier. Men så stämde vi upp mer ”Ja vi älsker detta landet, som de stiger frem”. Utanför på stallbacken sitter den äldsta lokputsaren, Tryggel Ivar, och torkar ett av lokens ramsida. Han reser sig och går in i stallet till oss och säger: ”det där gjorde ni bra, ta om den igen men vänta litet till dess jag kommer ut för det låter så vackert där ute när det ekar mot stallväggarna. När han slagit sig ner på pallen därutanför började vi sjunga den norska national-sången om igen så det hördes över hela bangården i den stilla och varma höstkvällen. Som vi står där och sjunger kommer ett tiotal flickor springande och ivriga ville veta vem det var som sjöng och var de höll till. Vi avbröt sången och gick ut genom en bakdörr när vi såg och hörde att vi var observerade. Nu gick vi till Vasaminnet utanför kyrkan där vi fortsatte att sjunga. Men där ute i det fria, under bar himmel, gick det inte så lätt att låta tonerna rulla ut över Siljan. Vi vände då åter och gick ned till stallet igen. Nu hade flickorna gått där ifrån. Vi talade med Tryggel Ivar som sade: ”det var mej ena envisa jäntor, som kom springande, de trodde det var norska gutter, för det finns sådana här i Rättvik på skolresa, när jag talade om att det var två manspersoner där inne i stallet som hade sjungit, skrattade och påstod att jag ljög. Gå in själva i stallet och se efter så får ni se att jag inte ljuger. Men då hade ni redan gått ut genom bakdörren”. Här i stallet sjöng vi på juldagsmorgonen en hel del julsånger såsom: När Juldagsmorgon glimmar, Var hälsad skön morgonstund o.s.v. så det ekade ända fram till järnvägsstationen. Den påpasslige tågklararen ringde upp stallet och ville att vi inte skulle lägga på luren för de ville höra inne på expeditionen. Han kopplade i sin tur in stationerna utefter Södra Dalarna så vår sång hördes från station till station ända fram till Leksand. Han talade om det sedan för oss då han la på luren. Ja det var många kvällar vi fördrev tiden med att sjunga i lokstallet.

De lördagskvällar och ibland söndagskvällar när vi var lediga var vi upp till den nybyggda danspaviljongen i Boda, inte långt från Rättvik. Vi möttes på Hotell Allers där vi åt och sedan vi ätit kvällsmat väntade vi på flickorna, som arbetade där. Det var uppasserskan Maja, som serverade i den stora matsalen, Emma som var fru Allers hjälprea i köket samt passade upp på oss, som åt i den mindre matsalen, Anna, som skötte om disken och Karin, som var städerska och även hade hand om bäddarna. De var fyra unga flickor, som hade sin anställning här hade ett gott samarbete.

När alla gästerna hade ätit gick frun in till sitt och flickorna de hjälptes åt med att diska och få undan det som stod ute. Det stod inte på förrän allt var klappat och klart i köket. Sedan tågade vi iväg hela klungan av ungdomar. Vi kunde var än åtta nio stycken vid framkomsten till dansbanan. Här var då dansen redan igång. Kullor och masar i sina granna dräkter, masarna i sina långa rockar och kullorna med snörvel (ett slags livstykke), den toppiga hättan, förkläde i granna färger och förklädsbandet, som stod rätt ut när de svängde om i en hambo. Många gånger kom bandet i kläm mellan de dansande paren. Rockarna stod rätt ut och tofsarna vid benen dinglade ikapp med rytmen. Då var det fröjd på banan och vid uppehållet mellan danserna var det fart på en del av masarna, som hade fått litet gladvatten i sig. De hoppade omkring på ett ben, tjoade och skrek med en flaska i handen, så de krumbuktade sig. De dansande, som inte var från Rättvik kallade de för slins. Var då slinsen allt för enträgna och uppvaktande emot kullorna, blev det meningsutbyten. De slutade många gånger med slagsmål, men då höll de till utanför danslokalen. Eftersom sista dansen var damernas blev jag uppvaktad av en flicka från Siljansborgs pensionat och som kavaljerer följde jag henne hem. Hon hade sparkstötting med sig så det gick fort att komma fram till det vackert belägna Siljansborg. Det låg där gömt mellan de snötyngda, höga granarna. Termometern visade 22 minusgrader, så det var gnistrande kallt med ett underbart vackert månsken. Det var ljust som på dagen. Här fick jag vara med om en trevlig episod. Hon tillhörde troligen tjänstepersonalen. När vi kom fram ledsagade hon mig i en lång korridor i källarvåningen. Där var det mycket dörrar på båda sidor om gången. Vi var ju så tysta och allt tycktes ordna sig riktigt bra. Då med ens tändes lyset och hon viskade till mig: ”nu kommer husmor”. Hon sprang ifrån mig och där stod jag utan att veta vad jag skulle göra. Lyset slocknade och det blev mörkt. En mörk skugga skymtar förbi i den ena änden av korridoren. ”Är det någon här nere”, hördes en kvinnoröst. Månen kastade sitt klara sken trolskt genom de små igen isade källarfönstren. När allt var tyst därnere började jag lokalisera mig i labyrinten. I den gång som låg mot norr var det svart som i en säck men en ljus strimma syntes längre fram. Jag trevade mig dit och fann en dörr, som stod på glänt. Det var så mycket snö så den ej kunde stängas. Jag tryckte på dörren allt vad jag orkade och dörren öppnade sig så pass mycket så jag kunde tränga mig fram igenom den. Dörren låg på baksidan av huset så här har aldrig någon varit och skottad. i den ojämna terrängen hade snön hopat sig så att på vissa ställen nådde den mig över benen. När jag nådde fram till vägen, som ledde fram till huset var jag bra slut av trötthet. När fjorton dagar

gått till ända var jag på danshaket igen. Nu var flickan från Siljansborg där igen, men jag höll mig undan. Vid sista dansen bjöd hon upp mig igen fast jag stod utanför lokalen och pratade med ett par som jobbade på sågen. Under dansen frågade jag henne varför hon sprang ifrån mig. Nu får du allt sparka hem ensam i kväll. Då frågar hon om jag inte kunde sparka med en bit åtminstone, förbi stationen och "Turisthotellet". Jag var med henne halva vägen då jag vände om hemåt. Det var en pigg och levnadsglad jänta med smilgropar i kinderna. "varför for du ensam en så lång väg"? frågade jag. "Ja när jag inte fick någon med mig, och jag som tycker så mycket om att dansa. Och du bjöd inte upp mig en enda dans". "Du får ursäkta mig men jag blev så bränd sist jag var mes dig hem": sade jag.

En tid efter denna händelse, blev jag bekant med en kulla från Boda, på samma dansbana. Hennes far var bonde med mycket skog, som de nu var ute och kolade. Jag träffade henne några gånger. En kväll när vi träffades sade hon: "vet du vad, jag tycker att vi kunde gifta oss, då kan du sluta vid järnvägen och komma hem till far och hjälpa honom med skogen och jorden. Nog kan du väl köra en häst för det lär man sig snart. Han har så många kolmilor, som skall rivas och inte finns det körare att få tag i. Han kör nu med fyra hästar så du behöver inte tro att du blir utan arbete. Vi har det bra där i Boda, så jag tror inte du skall ångra dig. Och så är du snäll också". "Men snälla du, det måste jag tänka på först": svarade jag. Det var i februari 1917 och då fick jag order om uppbrott från Rättvik för att åter bli gävlebo. Jag såg henne aldrig mera. Det gick så fort alltsammans, så jag fick inte ens tillfälle att säga henne farväl. Vi arbetskamrater hade kommit överens om att arbeta för varandra och dela upp de stora helgerna så att vi skulle få tre dagars sammanhängande ledighet under Julen och Nyåret. Jag skulle arbeta under Julen för min kamrat Knut Magnusson och under Nyåret skulle han arbeta för mig. Denne Knutte var en trevlig kille och vi hade mycket roligt tillsammans. Vi hängde ihop som ler och långhalm. Under Julhelgen fick man arbeta hårt. Men trots arbetet under Julnatten var jag i Julottan i Rättviks kyrka. Gudstjänsten började kl. 05.00 och för att få plats var det bäst att vara där strax efter fyra. Redan när jag kom hade många kommit och höll på att ställa sina hästar i böndernas egna kyrkstallar, som låg utanför kyrkan. Nu kom de gående uppför backen mot kyrkan både kullor och masar. Kullorna i sina korta fårskinnspälsar och en del masar i sina långa fårskinnspälsar. Andra masar hade lämnat pälsen kvar i stallet och kom då högtidligt klädda i sina långa rockar med grova skor. Det tarvades att vara varmt klädd när man skulle åka den långa vägen efter häst. De kom i långa karavaner med slädar med

bloss i händerna och bjällerkrans på hästarna. Så färdades kyrkfolket till den vackra kyrkan, som ligger där ute på udden mot Siljan. Klockorna började ringa och kallade till ottan och det stod inte på förrän kyrkan var till trängsel fylld med de grant klädda sockenborna. Nu klingade psalmen så vackert upp mot valven ”Var hälsad sköna morgonstund”. Unga och gamla, med grånade huvuden; klädda i sina skinnbyxor. Kullorna med den toppiga hättan och förklädet med granna band, gjorde kyrkan imponerande. Här i kyrkan var det många långväga, som stannade över från ottan till högmässan. Under tiden åt de sina medhavda matsäckar i kyrkan. Där inne var det varmt och skönt, och många av de långväga resenärerna gick upp på läktaren där de satt och halvsov mellan predikningarna.

Epilog

Thore bosatte sig sedan för gott i Gävle, där han den 1 jan 1919 blev lokeldare. Han gifte sig den 27 september samma år med sin ungdomskärlek, Alma, från Lerbo i Sörmland. Äktenskapet begåvades med tre söner, först Börje, sedan Gunnar och sist Torbjörn. 1929 köpte makarna fastigheten Södra Köpmangatan 25 och den 1 oktober 1937 övertog de Thores barndomshem på Södra Köpmangatan 23. Thore förordnades till lokförare vid Gefle –Dala Jernväg den 1 jan. 1940. Statens Järnvägar övertog senare GDJ, som då ingick i trafikförvaltningen Göteborg-Dalarna-Gävle. Här blev han lokförare den 1 juli 1948 och hade den sysslan fram till pensioneringen 1955.

På Almas födelsedag den 4 maj 1962 drunknade Torbjörn i samband med en båttur. Han var då endast 21 år gammal.

Thore Björk slutade sina levnadsdagar på Gävle lasarett 1974 och hans hustru Alma, fem år senare. Makarna är begravda i familjegraven på gamla kyrkogården i anslutning till Boulognerparken i Gävle. Börje slutade sina dagar på Västerås lasarett den 6 mars 2006. Gunnar avled den 7 april 2008 på Danderyds sjukhus.